CHERUBIN ŠEGVIĆ:

JAČA OD SMRTI

ČETIRI PRIPOVIESTI.

CIJENA K 1·20.

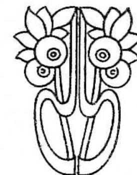

ZAGREB 1913.
HRVATSKA TISKARA D. D.

CHERUBIN ŠEGVIĆ:

JAČA OD SMRTI

ČETIRI PRIPOVIESTI
CIENA K 1·20.

HRVATSKA TISKARA D. D., ZAGREB.

POSVETA
U POSLJEDNJEM ČASU IZOSTALA.

Predgovor.

Valjda će se koji čitatelj pitati: za što ovaj naslov ovoj zbirci pripoviedaka?

Odgovorit ću mu ukratko.

U svetom pismu piše: fortis est ut mors dilectio. Ljubav je jaka kao smrt. Ali imade u hrvatskom narodu još jedno čuvstvo, koje je jače od smrti, a to je vjera.

Pjesnik Čengić-age kaza:

Vjera je tvrda, njom okrenut nećeš.

Kad ti naš seljak reče: vjera ti je božja, možeš se u nju pouzdati. Ma na što se ta vjera odnosila, ona je uviek tvrda kao klisura. Ne će na vjeru izdati ni dušmanina, ni krvnika svoga. A da je uzčuva, dat će svoj život.

Najljepša manifestacija te vjere jest rieč momka djevojci, da će je uzeti, a djevojke momku, da će za nj poći. Ta vjera je mnogo jača od smrti.

Čini mi se, da »kultura« sa zapada potresa i tom vjerom, potresa njome po gradovima, a odjekuje taj potres i po selima. Ponosim se, da u kolievci hrvatstva u kršnoj Dalmaciji narod još osjeća tu vjeru duboko u srcu usadjenu. Što ne će pregorjeti djevojka, što ne će uraditi mladić, da tu vjeru održi?

Taj osjećaj je tako jak, da narod drži opravdanim smaknuće prevjere. Nije bilo dosle slu-

čaja, da je porota osudila momka radi ubojstva nevjerne djevojke, ili djevojku radi ubijstva nevjerna mladića. Dapače je dužnost djevojke dignuti s opanaka nevjeru. Ako ona ne može ili neće da to učini, to je dužnost njezine rodbine, svojte i kumskog roda, da to učine. Eto razloga naslovu.

*

Ove pripoviesti ne izlaze sada po prvi put na svjetlo božje. Prve dvie su izašle u »Viencu« god. 1896. kad ga je uredjivao prof. J. Pasarić. Treća je izišla u »Novom Vieku«, a četvrta u sarajevskoj »Nadi«, koju je uredjivao pok. Kranjčević.

U školskim praznicima god. 1895. počeo sam tiskati pripoviesti na hrvatskom jeziku. U dokonici stao sam obradjivati bilježke istinitih dogodjaja u Dalmaciji, dajući im oblik pripoviesti. Te pripoviesti su se u velike svidjele ondašnjem uredniku »Vienca«, pa ih je tiskao kolikogod sam mu ih donosio. Te su pripoviesti svratile na se pozornost pok. Kranjčevića, te me zamoli da mu pošaljem koju za »Nadu«. Ja sam se njegovu veoma laskavu pozivu odazvao i nekoliko pomanjih i povećih objelodanio u onom listu.

A kad je god Tresiću trebalo za »Novi Viek« pripoviesti, obraćao se je meni kao da naručuje par cipela, da mu za sliedeći broj napišem pripoviest. I ja sam to uviek učinio. Meni je bilo dosta zaviriti u moju omašnu bilježnicu istinitih dogodjaja u Dalmaciji i sujet bijaše gotov.

Tako sam napisao za »Vienac«, »Nadu«, »Novi Viek«, »Prosvjetu«, »Glas Matice Dalmatinske« i naposljedku za »Dom i Sviet« i »Kolo M. H.« oko trideset što manjih što većih pripoviesti.

Ne ću biti nečedan, ako rečem, da su te pripoviesti naišle na velike pohvale sa strane sada već pokojnih velikih naših književnika Kranjčevića i Kumičića. Njihova pohvalna pisma mogu uviek dokazati, koliko su oni do ovih pripoviesti držali. Kumičić me jednom nazva hrvatskim Čehovom. A još žive Pasarić, Katalinić Jeretov, Ostojić, Tresić, Osman Aziz, Čedomil Jakša i drugi uvaženi pisci i književni radenici, koji nisu bili škrti u pohvalama.

Prestao sam pisati, kad je prestala »Nada«, prestao »Novi Viek«, prestao onaj stari »Vienac« prešav od ruke do ruke, kad je nastala borba struja i pravaca u književnosti, kada je jedna struja ponizivala i ubijala radnike druge . . .

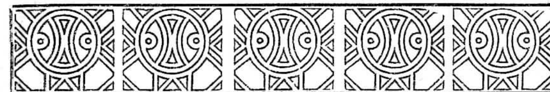
Sadržaj ovih četiriju pripoviesti nije izmišljen, nego i d e a l i z o v a n. Prvu mi je pripoviedio pok. Dum Mato Stuk, duša mu se raja nauživala, drugu kapetan i prof. Pavao Radimiri, bog mu daj dobro na drugom svietu, treću mi je suznim očima izpripoviedio pok. don Ilija Andrić, a četvrtu sam sam doživio.

Hoće li mladji naraštaj shvatiti ovaj način pisanja, hoće li ove pripoviesti naći odziva, toga ne znam; za to činim samo pokušaj dajući ih u sviet samo četiri uzete na oko bez osobita izbora.

Ako nadjem odziva, onda ću se valjda opet latiti pera i napisati nekoliko pripoviesti, da dadem oduška svojem srcu izmučenu i izjadanu u neprestanim nesretnim bratskim borbama . . . .

Zagreb, 15. kolovoza 1913.

Cherubin Šegvić.

Nije bilo sudjeno.

Istiniti dogadjaj.

Otrag pedeset godina izticali su se sa svoje udobnosti Boka, Lošinj i Pelješac. Njihove sjajne kuće, rek bi dvorovi, još nose tragove silnog bogatstva, što se je u njima sgrtalo sa svih strana svieta. Na Pelješcu svaka gotovo kuća imala je i svoj brod, izvor bogatstva. Nu kasnije, kad je počelo propadati pomorstvo s jedrenjačama, da odole barem donekle parobrodarskoj utakmici, ustrojiše »pelješko pomorsko družtvo«, koje je nesretno moralo svršiti, kao svaki plemeniti i koristni podhvat u Dalmaciji pod udarcima, recimo, sudbine. Uspomena prošlih blaženih dana puni srce svakog Pelješčanina, ne tugom i čemerom, kako bi htio Dante, nego nadom u bolju budućnost. Ova pripoviest pada baš u doba ekonomske krize na Orebićima.

Oh, kako je bila sretna Marica »kapetana« Iva, koji nije nikada htio upotrebiti ni na posjetnicama svojeg naslova »pl.« S., zadovoljan svojim kapetanstvom, kad je primila »prve« darove mladog kapetana Antuna Kr. iz Kučišća, što joj je donio iz Indija. Ona ih je tako zvala, ali niesu to bili »prvi« darovi: ona je od njega mnogo sitnarija primila, dok je u kratkoj haljinici s njim na bajame igrala. On je već tada bio odrasli »mladić«, hodio je

u školu u Don Mata, a ona je bila Don Matova miljenica, te mu je svaki dan po kući bila, pa se je i s Antom upoznala. Antov otac bio je »ortak« u trgovini s kapetanom Ivom, pak je sin zalazio u njegovu kuću kao u svoju. Djevojka je rasla i punila srce svojih roditelja sa svoje čarne ljepote i darovitosti, tim više, što poslie nje nije ih Bog obdario, nego kasno, mužkim čedom, nadom kuće S.

Živeći u neposrednoj blizini, nije čudo, da se je Antun zaljubio u Maricu, a ova u njega, ali ta njihova ljubav ostala je pritajena u grudima: izjaviti svoja čuvstva niesu nikada ni pomislili, ta im je misao bila odveć težka. Antuna dvie godine nije bilo kod kuće, a Marica je čeznula za njim i često u svojoj sobici zabavljajući brata, letjela je mislima daleko, spominjala nevine djetinjske igre u Don Mata: kako ju je »on« gladio, na koljena dizao, za kosu čupao, pa kad bi razmažena zaplakala, da ju umiri, više puta poljubio i nadario. Oh, kako je to bilo liepo! On je to sve zaboravio. Oh, da je ona mogla samo časom zaviriti u njegovo srce! Nu sve joj je bilo jasno, kad joj je donio »prve« darove s puta. Nu ne samo njoj, već i njemu se je lice razvedrilo, kad je opazio, s kolikim veseljem ona prima njegove »malenkosti«; stvar je bila jasna, pa nakon malo dana sliedile su i zaruke. Toga dana je bilo u kući veselo kao nikad, sve je bilo na okolo tiho i mirno, kao da je i priroda sudjelovala pri tom domaćem veselju. Nu neka nesuglasna kajda se je pojavila u njezinu srcu, pa ju nije mogla nikako ugušiti. Odveć smo sretni! — šaptala je ona svomu Antunu, — neka me neizvjestna slutnja mori: došao si u petak, u petak si mi donio dar; svi mi govore, da je to zlo.

Zaludu je Antun nastojao umiriti svoju golubicu, pa je u zanosu govora nešto i podigao glas, da je i Don Mato razumio: zaludu je i Don Mato stao koriti djevojku s praznovjerja. Ona je bila uvjerena u glavi, ali joj srce nije moglo mirovati, pa na Don Matova razlaganja, mjesto da se umiri, ledeni su je srsi preko križa hvatali. Sva je drhtala u tielu, te ne mogavši više odoljeti ganuću, udalji se od gostiju, pa stane gorko plakati, kao da joj je otac umro. Svemu tomu ni sama nije znala naći razloga. Sjutradan bilo i prošlo. Kasnije nije htjela o tome ni čuti; stidila se je svoje slaboće. Vjerenici su željno očekivali dan vjenčanja, koji je bio već davno utanačen, i ako su se i bez toga držali podpuno sretnima.

Iznenada je njezin otac stao spominjati sto uzroka, da se odgodi to vjenčanje. S početka su vjerenici rado pristajali na svaku njegovu želju, nu kad su opazili, da taj dan sve to više odmiče, da se u puku svašta natuca, počele su i njih moriti crne misli, i ako se nisu mogli nikako domisliti pravom uzroku. Kapetan Ivo je htio sto puta odkriti sve svomu »zetu«, ali nije imao srca pomutiti vedrinu njegove zaljubljene duše; nego da iztjera svaku sumnju, koja se je pojavljala na njegovu licu, nastojao je, da mu izkaže i u sitnicama najnježniju otčinsku ljubav.

Ali se stvar nije mogla držati dugo tajnom. Puče iznenada glas po mjestu, da je kapetan Ivo propao. Brodovi su propali, trgovina pod sekvestrom, na sve njegovo imanje otvoren stečaj vjerovnika; ukazao se je manjak od preko trista tisuća. Jadan Ivo! Pod stare dane na prosjački štap, bilo prosto, ali da mu je barem spasiti poštenje. Nadao se je do zadnjega časa, ali zaludu: sve je izgubljeno!

Crne su se misli vijale po Ivinoj glavi, kad mu stigne u kuću nenadani gost, glavom

Tode pl. F. Bio je čovjek dobro ostario, kakovi šestdeset i osam godina, biele kose, krupna stasa, neugodne vanjštine, surovih poteza lica. On nije na svietu ništa radio, nego jeo i pio — sreća mu poslužila, pa je baštinio preko osam stotina tisuća od neke svojte u Americi. Ali tim njegovim bogatstvom nitko se nije ni za novčić okoristio.

Kapetan se Ivo skamenio od čuda, čuvši njegovu prvu rieč: Došao sam, da ti pomognem.

— Čuo sam, nastavi, za golemu nesreću, koja te je zadesila, žao mi te je, nu ja sam spreman pokriti cio manjak, ako — reći ćeš, da sam lud — ako mi dadeš svoju Maricu.

Kapetan Ivo je napeto čekao, kako će svršiti ta njegova velikodušna ponuda, pa je ostao zabezeknut, čuvši zadnju rieč: Maricu. U drugim prilikama bio bi se porugljivo nasmijao, da mu je mogla ikako slična misao doći u glavu, ali sada nije mu bilo do smjeha. U drugim prilikam stari Tode ne bi bio ni došao do tako smjele zamisli. Nije se mogao snaći, pa nije ni jedne rieči propentao na odgovor.

— Znam, reći ćeš, da sam lud, — opet će Tode, vidim i ja, ali razložiti ne mogu.

— Marica je vjerena.

— Znam, pa neka, ali za razloge ne znam.

Kapetan Ivo nije se znao odlučiti. Svašta mu je preko glave prelazilo: poštenje, propast ugleda, uboštvo, Maričine suze, Antun . . . , a kod ni jedne od tih misli nije mogao hladno misliti. Nu najposlije kao da je nešto zaključio:

— Vidjet ćemo, vrati se do dva dana.

— Tome sam se i nadao. Dobro! Primam.

Nije moguće zamisliti ganutljivijeg prizora od onoga, što ga doživješe nesretni vjerenici u večer istoga dana pri samom sutonu.

Ona je sjedjela bolna i žalostna pod sjenicom vinova lozja, nepomičnim pogledom piljila u zemlju. Viticu duge plave kose spustila je niz rame, odjevena gotovo nemarno, naslonjena desnim dlanom o kraj duge kamene klupe. Nije imala dovoljno snage, da mu kaže za očev razgovor s Todom F. U takovoj pozi bio bi rekao, da je okamenjena Nioba ili Andjeo boli. Odkad su saznali za očevu nesreću, bili su uviek tužni, ali do te granice njezina bol još nije doprla. On stoji pred njom, naslonjen o stup sjenice, pa ju nepomično gleda. Ona ustane, upre svoje liepe modre oči, onako modre, kao što je na jugu modro hrvatsko nebo, u njega, zagrli ga i proplače. Kad se se je nešto umirila, sjedne opet, pak mu stade pričati sve.

Blied kao krpa na zadnje rieči, mislio je, da će mu »kaplja pasti«. Ne mogav se održati na nogama, strovali se do nje na klupu. Dugo su tako stajali sami u naručaju najtežih muka. Plemenite njihove duše natjecale su se u samoprjegoru.

— Dosta! Više ne mogu odoljeti, slaba sam odveć; brani me, podleći ću.

U tim riečima je vidio svu njezinu ljubav. Ćutio je, da je i on slab, da se treba odieliti. Rastanak je bio težak. Dva, tri puta se je povratio, da joj stisne ruku.

— S Bogom — s Bogom, s Bogom — i suze mu navrieše na oči.

Antova majka nije se mogla domisliti, koji poslovi tako nenadno zovu sina u Trst. Obećao joj, da će sve pisati iz Trsta, nu prije nego je moglo stići njegovo pismo, ciela pelješka okolica mogla je lako znati. Nevjerojatnom brzinom prosuo se glas, da je »kapetan« Ivo »prodao« svoju Maricu, a ona da se je »polakomila« za bogatstvom. Zlobne duše! ne dočekale nikada takove prodaje i takove lakoumno-

sti. Je li tko shvatio samoprijegor tih dvoje vjerenika? A žrtva kapetana Ivana, ako nije natkrilila, nije ni zaostala za Avramovom žrtvom!

*

Nakon ne pune dvie godine pala kap Todi pl. F. Nitko za njim nije osobito žalio. Njegova je smrt razbila običajnu monotoniju u selu, počelo se o njem naklapati. Sad se je počela dizati iz zaboravi njegova »čudnovata« ženitba. Marica kroz to vrieme ukazala, što može samopriegorna i krepostna duša, pa i za njegove smrti takovom se poniela.

Za Antuna nije nikad više ništa čula, niti je on njoj ikada pisao, ali njegovo je srce ostalo ondje, pod onom sjenicom, gdje su se zadnji put zagrlili i poljubili. Nakon dva mjeseca, što je stari Tode u zemlji počivao i snivao smrtni sanak, Marica se potrudi do Kučišća, do Antovih roditelja, i tada prvi put upita za nj. Od njegove kuće poleti na brzojav: »Ja sam slobodna, dodji po svoju ženu«. Sjutradan je primila odgovor iz Buenos Ayresa: »Hvala, eto me prvim pelješkim brodom. Grli te Antun«.

Bilo je u rujnu god. 186*. Ranim jutrom duvao lagani istočnjak, a raširenim krilima primicao se prama Pelješcu velik trgovački brod. Napeli su kapetani svoje engleske dalekozore: »Dolazi »Madre« Mimbellija«. Na tu viest obuze Maricu neko čudnovato čuvstvo: kako će ga primiti, udovica pred Bogom i svijetom, hoće li ju prepoznati nakon toliko vremena? Hoće li ju ljubiti, kad ju ugleda? Njegova postojanost svjedoči, da mu je duboko još u srcu usadjena.

Oko osam sati brod je bio pod Pelješcem, tako da je dobro oko i bez durbina moglo prepoznati osobe na kraju i na brodu; mahalo se

rubcima s jedne i s druge strane. Zatim brod krene lagano u »luku« kod Korčule, da se usidri. Svaka je kuća pripravljala svomu dobar doček, pa i Marica svomu Antunu.

Bilo je oko podneva, kad su se ukrcali kapetani i mornari u ladjicu, da prispiju na ručak svojim, da sprovedu veselo nekoliko dana. Stari Mimbelli sjedio je na prozoru svoje kuće palio fini trebinjski duhan iz čibuka i čitao stare tršćanske novine, da vidi, kako ide tečaj na burzi. Ladja je bila baš minula rt otoka svetog Križa, kad mu je služkinja doniela crnu kavu. Nebo je bilo bistro kao ribje oko, a maestral kao da se je umorio duvanjem. Povrh Račišća pojavi se mali oblačić i more pomodri. Ladja je jurila na sva jedra, zatim je jedro počelo klepetati; uhvatila ih je »bonaca«. Stari Mimbelli posrče zadnju kap kave, okrene se prama moru, zagleda se prama otoku, okrene glavu uzduž kanala. »Gdje je barka, gdje je barka?« stade vikati kao mahnit, a vjetar mu prohuji preko kuće.

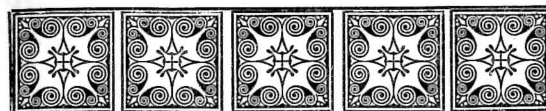
Na njegov glas kao da se je uzburkalo cielo selo, svi interesovani iz bliza ili iz daleka skočiše na obalu, udjoše u ladjice, ormaše vesla, pa na lice mjesta. Još prije njih pritekoše Korčulani na »rekupero«. Ali zaludu.

Nikad se nije ništa saznalo ni za »barku«, ni za momčad. Barem da je koja uspomena ostala: veslo, virgola, kapa, šešir; ništa. Kao da se je otvorio jaz, pa da ih je progutao.

— Jadna Marica! — govorila je susjeda susjedi, — kad je mislila, da će ju uzeti i biti sretna, izmače joj se sreća ispred nosa.

— Eh, što ćeš, kumo, — nije bilo sudjeno.

Do krvi.

Crtica iz primorskog života.

Ilija je ostao rano pustom sirotinjom, bez igdje ikoga od svojte, da na njega pogleda ljubaznim okom. Otca i s njime svu nadu budućnosti progutali biesni valovi morski, a da se nije nikada znalo ni gdje, ni kako, a majka mu umre od prerana poroda, kad joj je stigao pusti glas. Kapetan Gjuro Ivanov, čovjek bogat i ugledan u mjestu, izabran od suda skrbnikom, gledajući kako diete danomice propada, čim navrši desetu godinu i izuči pučku školu, dade ga izvesti na svojem brodu. Ilija je putovao svietom punih sedam godina, pa kad se je vratio u rodno mjesto, niesi ga mogao prepoznati. Čelo mu je prostrano, obrve guste, izpod obrva sieva mu sokolovo oko, lice na crnkasto, a fini slovinski brčići već su mu pokrivali rumene ustnice. Skrbnik ga Gjuro dade upisati u pomorsku školu, da i on udari otčevom stazom, da se istim kruhom hrani. Učio je marljivo, za tri godine položio izpit zrelosti i spremao se da krene put Marsilje i tu da se ukrca na »Krunoslavi«, ali ga je nešto peklo u duši i u srcu.

U kapetana Gjura rasla je mlada djevojka Milica. Još nije navršila petnaestu godinu, a već je zrela djevojka: divna kao cviet, stasa dična i tankovita, kosa joj je gavranovo perje,

lice mjendjelovo cvieće, obraz produg, oči dva crna ugljena, usta od koralja parom prorezana, u jednu rieč: divota od vrh glave do dna pete. To se dvoje mladih bića gledalo kao brat i sestra; zajedno su igrali i djetinjili prvih godina života. Kad se je Ilija povratio s duga puta, nije nje našao, ona se je učila u zavodu u Dubrovniku, ali na velike praznike imali su prigode, da obnove staro prijateljstvo. Ništa se nije u njihovu medjusobnom obćenju promienilo; rek bi, da su još opojeni bili djetinjom nevinošću prvih godina.

Jedne večeri igrali su zajedno u dvorištu, mrak se je počeo hvatati, u razgovoru Ilija spomene Milici svoj skori odlazak. Ona stane, zamisli se, pa iznenada oviv mu se oko vrata, brizne u plač. On ju poljubi u čelo, prvi put nakon povratka s puta... Te večeri mu je puklo pred očima, pa planuv žarom čvrste neugasive ljubavi, odvaži se na odlučni korak, te izkaže sve njezinu otcu.

Kapetan Gjuro je iskusan čovjek, znao je, da se u ovim pitanjima rana ne lieči nožem, nego melemom; oprieti se bujici, to je isto, što jačati njezinu silu. Uz to on je ljubio mladog Iliju zbog njegovih vrlina, i ako nije ni iz daleka mogao sumnjati, da će dotle doprieti njegova smjelost: ljubiti Milicu Gjurovu, on go, bos, bez igdje ičesa. Kao da nema djevojaka po mjestu i odviše! Ćutio se je uvriedjenim u svojem ponosu. Nu nadajući se u vrieme, nije ga htio naprosto odbiti, ali mu je predočio tako živo njegovu smjelost, da se je mladić sam zasramio svojeg koraka. Pa kad ga je vidio dobro poniženu: »ne očajavaj, reče mu, sviet je širok, Amerika ti je otvorena, ako se do četiri godine povratiš čovjek i gospodar prama meni i Milici, ona je još mlada, ona te može čekati, ako ne promieni«.

Na te rieči Ilija duboko uzdahne, veliki mu je kamen sa srca odvaljen; nije on mogao ni pomisliti, da kapetan Gjuro ovakovim uvjetima gleda, da ga se rieši. On se rastade sa svojom Milicom pun pouzdanja u sretan povratak.

To je bilo i prošlo. Minule su tri godine, četvrta je na izmaku, a na Iliju nitko i ne misli osim Milice, koja redovito prima njegove listove i njima pita srce i maštu. Kad iznenada prestadoše listovi, padne ona u veliku tugu. Nije znala, čemu da pripiše taj nenadani zaborav. »Da ga nije koja onamo začarala...?!«

*

Jednog ljetnog jutra kapetan je Gjuro marljivo i savjestno računao dohodak i potrošak dvaju brodova »Sokolice« i »Vidoslave« u iskrenoj želji, da mu ne ostane što na duši od bratovih sirota, koje su bile s njime u dielu i njemu na vjeru sve predale. Začudi ga ne malo, kad vidje, gdje mu dolazi u posjete, u neobičnu uru, kapetan Mato — i ako kapetanstva nije nikada upoznao — čovjek imućan i na glasu kao prvi u susjednoj varoši, te se ne može domisliti uzroku. Nu u malo rieči su se razumjeli: došao je, da se dogovore, hoće li ga za zeta.

— Ti znaš, kapetane Gjuro, da se na lakomim na tvoje, hvala Bogu, i ja imadem svoju potrebu. Nijesam se ni mislio još ženiti, ali me majka odavna goni, da joj nadjem zamjene. Brat Luigji otišao u Mletke, ostala je sama bez snahe. Kuća je puna posla, ti znaš, kako se gdje radi. Tvoja bi mi Milica zgodno došla. Na glasu su žene iz roda Andrića...

— Dobro, dobro, razumijem te, ne treba meni duge predike, — prekine ga kapetan Gjuro, — to je za mene dika i za moju dje-

vojku, pače mogla bi biti i sreća, osobito danas, kad je tako teško naći djevojci sreću. More progutalo najbolju mladež; što je ostalo, razbjeglo se po velikim gradovima, a ostale su usidjelice kod kuće, da čuvaju hladne zidove.... Nu jesi li ti s Milicom barem iz daleka sporazuman?

— Razumijem te, nasmjehne se Mato Antov, ali da ti kažem pravo, sklonuo sam se iznenada na taj korak. Nisam mogao ni pomisliti, da bi koja djevojka, pa ni tvoja Milica, imala . . .

— Oprosti, kapetane, ne mislim ja tako. Ti si stalno nešto čuo o njezinu djetinjstvu, imaš u susjedstvu dosta besposlenih jezika . . .

— Što ona zbilja još misli na onoga? . . upadne u riječ Mato, čineći se nevješt svemu. Corpo de . . ., nijesam znao, da će mi onaj puzdrić biti na putu! Digne se sa svoga mjesta i zagleda se kroz prozor u tiho more, što se je na četiri koračaja pod njim prostiralo.

— Ne treba nagliti, nadoveza mirno Gjuro. Ako ti djevojku ljubiš, a mene štuješ, možeš počekati koji dan, mjesec dana najviše, pa donieti prsten.

I ako proti volji, kapetan Mato pristane na predlog svoga »tasta« (već ga je počeo tim imenom nazivati), koji je bio uvjeren, da uz to ne će doći Ilija ni svoga obećanja održati, a tada će biti riešena i Milica zadane rieči.

Kao da je Milica nešto slutila, taj dan je bila neobično sjetna i mučaljiva. Zatvorena u svojoj sobi i radeći ručni posao, čestoputa se je nabola, a to je slutilo na zlo. Crne su joj se misli vrzle po glavi. Da se nije što dogodilo njezinu Iliji! Siromah! Išao je u sviet, da steče bogatstvo, kao da je u bogatstvu sreća! Išao je u Ameriku, da skuca za nju cienu! Što su više nastojali oko nje, da ga zaboravi, to je ona više na njega mislila. A da je on nju

zaboravio? Ta ju je misao najviše morila, ali joj se je otimala svom silom zaljubljene duše. Zadnji list kaže, da se je odielio od Lopudjana, da je kupio sam nešto zemljišta, pa da će na svoju ruku stati kopati rude. »Tko zna, ne će li Bog nagraditi moju uztrajnost!«

Tako joj je posljednji put pisao.

Dugo je tako sjedjela i sličnim se mislima zabavljala; katkada bi kanula kradom i po koja suza na bielo vezivo. »Ili tvoja ili ničija«, bila joj je zadnja riec svomu, valjda nesudjenom, Iliji. Oh, kako je bila liepa u toj pozi! Umjetnik je dao zadnji potez kista svojem remek-djelu. Podpuno se je čuvstvo izražavalo u njezinim prignutim očima. Grudi, vrat, pleći spajale su se na onoj prekrasnoj medji, koja označuje potpuno razvijenu ljepotu. Gusta raskošna kosa, dielom spletena u vienac, a dielom duga u razasutim kolutima pada niz mišice na grudi. Ciela njezina pojava odaje nešto izvanredno zamamljiva . . .

Kad je bilo kod objeda, otac je nastojao, da svojoj miljenici izkaže svu otčinsku ljubav, pa ju je često pitao za ovo, za ono, samo da ju zabavi. Na koncu se nešto uozbilji, pa joj naviesti, da će do koji dan banuti u kuću kapetan Mato Antov i donieti joj prsten, pa ga valja dočekati pošteno. To izreče tako svečanim glasom, da su mogli svi prisutni, i ako izvanredno začudjeni, upoznati njegovu odlučnu mornarsku volju. Na tu viest djevojka se do dna duše smuti, oćuti, kako joj krv udara u grlo, a lice joj probliedi kao krpa. Oko sljepočica ju je nešto izvanredno stiskalo. Nije ni rieči progovorila; svi su bili zabezeknuti. Ona ne mogav stati na mjestu, šmigne iz sobe, da se podade svojoj tuzi, da se izplače. Otac je sve razumio, pa pošto se je ona udaljila, reče: čudim se, kako još može

misliti na Iliju. Zar će ga čekati sto godina?! I otidje.

Zaludu je Gjurin rodjak Don Božo nastojao sklonuti ga, da ne mori svog djeteta a s druge strane svjetovao Milici, da se podade svojoj sudbini. Prvih dana vladala je u »palacu« grobna tišina. Nu na posljedku, kao da su se stvari poravnale, kad je kapetan Gjuro pristao, da se vjenčanje nema ovršiti prije poklada.

Milica je primila svoga zaručnika bolje, nego se je mogao nadati. To je svakomu u oči palo, pa su brbljavci govorili, da ju je on zasliepio sjajem svojih darova, dočim su momci tu uvidjali dokaz, kako je nestalna ženska ljubav. Svakako nije nitko mogao zaviriti u njezino srce, da vidi, što je u njemu. Ona je izgledala mirna i spokojna, ako je i bila pačena u licu. Grizodušje nije ju morilo: on nije došao, a sila Boga ne moli, pa tko zna, još je do poklada dugo...

I te kako je to bilo dugo za kapetana Mata! Najbogatija kuća u mjestu, a znao je on, kako stoji to bogatstvo! Poslovi svilom su propali, avaree s brodovima doniele su u dvie godine preko trideset tisuća manjka, a to je bio ćutljiv udarac, i ako je sviet govorio: »pala muha na medvjeda«; nu pad turskih državnih papira dao je smrtni udarac njegovu gospodarstvu: preko sto tisuća u malo dana je izgubio na burzi. Padao mu je kredit svaki dan, vanjske su »firme« nešto nanjušile, on nije mogao smagati potrebiti novac, da pokrije manjak na burzi. Likvidati bila bi nepopravljiva pogrješka, smrt njegove kuće. Jedina mu je nada bila ta ženitba, koja, osim novaca, nosila mu je i kredita u tastovo ime. S toga nije čudo, što je nastojao iz petnih žila sklonuti tasta, da se vjenčanje sklopi još prije Božića. Nu kapetan Gjuro drži svoju rieč, ne dade se umoliti, pa

kad ga pita, za što tolika žurba, Mato umukne, ne zna što da odgovori.

I drugi su razlozi svjetovali Mata, da se žuri sa ženitbom. On je znao, da djevojka još misli na Iliju, i ako od njega ne prima listova, koje on sam čita i u vatru baca već nekoliko mjeseci. Vuko »postijer« podkupljen, dao mu se na službu. Iz tih listova znade, da je Ilija već bogat, da se je namjerio na najbolju rudu u cielom kraju, pa da misli skoro na povratak, održav svoje obećanje. Ti listovi ne daju mu mira ni dan, ni noć.

Prošao je Božić, nastupili pokladi. Na deseti veljače je prvo navještenje u crkvi, na 17. drugo, a na 23. treće. Pozivlju se prijatelji i svojta s obiju strana na večeru i »na dobru molitvu« na 24. u jutro. Sam otac se čudi promjeni svoje Milice: sa zaručnikom ljubezna, vesela s prijateljicama, prima nevinim posmiehom čestitanja drugarica, te se čini nevješta ironičnom posmiehu zavidnica.

Tih zadnjih dana Mato je bio izvanredno nemiran. Razabra iz Ilijina pisma, da je on već u Aleksandriji, da uredi svoje stvari sa bankama, pošto je prodao rudu za veliku svotu; zatim da će krenuti preko Krfa u Dubrovnik. Po računima je mogao stignuti na 23. veljače. Na 23. veljače, baš kad se je Mato spremao u crkvu, bane naglo postijer Vuko i predaje mu omot papira. Pročita ga naglo. Sto boja se je izmijenilo na njegovu licu. Udje u dvorište i stane šetati gore i dolje, kao da je mahnit, maše rukama: »Pa dobro; sat prije sat kasnije, ne će se niko sjetiti, alibi je stvoren«.

Dade spremiti ladju. Ukrca se on, četiri Krtoljanina, oružana do zubi i sluga mu Crnogorac Rako. Dobro se je već uhvatio suton. Nebo je oblačno a studeno, da ti prsti odpadnu.

Čuju se iz daleka kola, gdje sporo prama obali kreću po onom primitivnom putu, za tim nastane pucanje iz pušaka, pa opet tišina. Kola su strovaljena, a na putu dvie lješine. Dok Rako sa svojim drugovima, pijanima rakijom i vinom, unosi u ladju bogati plien, kapetan Mato, uzev mornarsku lampu, razgleda lješine: jednoga je svjetlost valja da dirnula u oči, otvori ih pa zaklopi: »Mato Antov« izusti jedva razumljivim glasom.

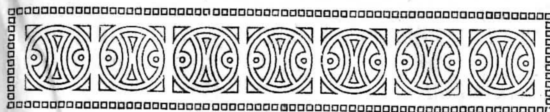
Kad se je ladja vraćala, svi su mučali, samo je Rako glasom hvastavca htio, da se razprede razgovor: — Digli smo draču s puta, večeras. Valaj ako ga nije zrno sledenilo, jest moj nož.

Nu nije dobio odgovora.

Pol sata kasnije kapetan je Mato bio u svoje zaručnice, a sutra žene. U onoj vrevi svieta niko se nije pitao, što je zakasnio, osim Milice. Orile su se gore od silnog puškaranja. U obćem razgovoru Mato je bio mučaljiv, niemo je piljio u zemlju. Minula je osma ura i još dolazili gosti. Zadnji su donieli neizvjestan glas o napadaju ustaša na jedna kola u Baošiću, a drugi o napadaju na jednu kuću. Ta viest još nije doprla do svih ukućana, kad nastade neobičan žamor, svi se okreću prama vratima. Milica ustane, trgne se iz Matove ruke i poleti na vrata, da zagrli Iliju, blieda i krvava, koga su dvojica Jurićana jedva držala.

Jutrom rano Milica je hodila u otčevoj pratnji, da vida rane svome Iliji. Sretoše morem žandare, koji su pratili kapetana Mata u Kotor.

Pusta kuća.

Pripoviest iz bokeljskoga života.

I.

Petka je ljubila svoga Mitra onako, kao što može i znade ljubiti djevičansko srce proste seljanke. Kad su još zajedno na pašu hodili po golom kršu onamo ispod Vranova brda, osjetila je Petka, da joj draži Mitre od ostale čobančadi. Oni su zajedno ovce javljali i jutrom zajedno izvadjali; kuće su im bile u blizini, mogao si se s vrati razgovarati. Kad bi mužki zasjeli u hlad u pećini, čobanice bi se odielile od njih. Mitre se znao vrnuti medju nje, te donieti Petki po komad brašnenice, ili kapljicu rakije. To prijateljevanje dalo je povoda, da se čobanice razgovaraju:

— E, Petka je najljepša, za to se Mitre oko nje i oblizkuje. Ja sam čula, da su u kumstvu.

— Jesu njihovi stari, ali niesu oni, izumrli su prvi kumovi.

Kad bi se vraćali kući s granice brojnijim blagom, nego li su jutrom izašli iz kuće, — jer na granici uviek čeka stado, da se kriomice s čobanima uvuče u Boku, — na razkršću, po više sela, uviek su stajale naperenim bodežima po dvie financijalne straže. Kad bi ih vidjela, Petki bi se sviest preokrenula.

— Oh, da sam mužko, osvetila bih ja babu svoga. Tade je još nejak, ko zna hoće li do puške i dorasti!

Otca su joj ubili ti žbiri na jednoj klisuri povrh Orovca, u gluho doba noći, kad se je vraćao iz Crne Gore, jer im nije htio predati volove. Još ga nitko nije osvetio. Ali će ga osvetiti Mitre još prije nego Tade doraste, tako joj barem govorio. Niesu djeca znala da je pokojni Pero, otac Petkin, s Jovom, Mitrovim otcem, davno bio utvrdio pobratimstvo, te je Jovo i gledao na priliku, da oprosti dušu svoga pobratima krvlju švabskog žbira.

Jedne zimne večeri dodje Jovo Mitrov kući kao izvan sebe, ogledajući se na sve strane, kao da se boji zasjede, ali podsmjeh zadovoljstva titro mu je na licu. Zagrli ženu, preporuči joj kuću i sina, a za tim uhvati za ruku Mitra, pokaže mu pušku, što je visjela povrh postelje:

— Ovo ti je, sinko, ljuba i obrana. Ako ja umrem prije nego ti dorasteš, valaj ne ćeš sramotiti otca svoga. Već će ti ljudi pripoviedati, tko je bio Jovo Mitrov. Nemoj mi sramotiti imena. Ja večeras moram otići daleko, ali sam svoju dužnost izpunio. Doznati ćete za mene brzo. Ti, Andjo, ako te dodju izpitivati, kaži, da za mene ne znaš. S Bogom!

Diete je plakalo, a žena nije ni suze prolila.

— Stidi se, sinko, ti si ženskoga srca. Da te otac čuje da plačeš! Žene plaču, a ljudi trpe.

Sutra dan se razglasi po selu, da je pokojni Petkin otac osvećen. Našli su povrh Orovca dva žbira ogreznuta u krvi. Žandari su dolazili svaki čas po kućama, izpitivali žene, djecu, starce, vukli su nekoje po tamnicam, ali se nije doznalo za ubojicu. Maloga Mitra su mučili s majkom do Kotora, prietili

su da kažu od kada im nema otca, kamo je otišao, gdje je tog dana bio, ali sve zaludu. Nije se moglo ništa stanovita doznati, nego samo to, da je Jovo Mitrov otišao u Carigrad, da zasluži koru hljeba.

Petka je ostala sirota, ali nije bila više sjetna za svojim otcem, jer su joj otca osvetili, a sviet je govorio, da ga je baš Jovo, Mitrov otac, osvetio. Tim je Mitre postao njezin krvni brat. Pazili se to dvoje siročadi kao brat i sestra, jedno za drugoga bili bi i u vatru skočili.

Poslie jedva ugušenog ustanka u Boki, glad se je počeo sve to više osjećati. Ko je imao svoga na daleko te je primao koju podporu, mogao je izdržati, ali ostalim je bilo nevoljno. Stoku je vojska razgrabila, a polja ostala neobradjena. Ko će raditi, kad je mladež dielom izginula, u kreševima, dielom poginula na vješalima, a dielom se razbjegla kud i kamo po svietu. Kod kuće su ostali samo kljasti starci, žene i nejaka dječica, još u koga je bilo dječice, bilo je i nade, da će se jednom podići iz nevolje, ali gdje su jedino starci kašljali a djeca niesu plakala, umirala je svaka nada, da će se kada pomladiti.

Mara, Petkina majka, još je živjela kao bolja u selu: što za mlijeko, što za povrće, svaki dan je mogla računati na pedeset novčića prihoda. A Andje Jovova je primala od svog muža iz Carigrada svaki mjesec po desetak petnaest forinta, pa joj bilo kao prvoj u selu.

S toga seoskog blagostanja sirotinje i Mitre i Petka izticali su se u selu medju ostalim nevoljnicima. Nu iznenada Jovo prestane slati iz Carigrada pripomoć, a listom javi, da se je razbolio. Prošlo je nekoliko mjeseci, a bieda još nije zavladala, i bez njegove pomoći, u njegovoj kući. Kada dodje pusti glas,

da je on u Carigradu poginuo, Petka je plakala skupa s Mitrom, tješila ga je, ali je jadnica osjećala, da je svaka utjeha uzaludna.

— Pa nemam ni ja otca, govorila mu je, pa eto vidiš, živimo, hvala Bogu, isto.

Sada je na Mitru ostala obitelj, a on je jedinac, bez oslona, odrasao je, uhvatio je četrnaestu godinu, izgleda kao pravi mladić. Ide u polje svaki dan, nastoji oko vrtića, što im je iza kuće, a majka sama vodi na pašu sve četiri ovčice. Nu često je Petka pošalje kući:

— Ja ću ti ih, Andjo, pripaziti, ne boj se, otidi ti kući, isto nemaš nikoga, da Mitru pripravi užinu.

Uza sve Mitrovo nastojanje da održi kuću, ova je danomice propadala. Treba namiriti carinu; da si božji, ne možeš uteći, plati sada popu, što ga ide, ne ostaje tebi ništa. Valja da se kiniš tugom i nevoljom. Nikako ne možeš svezati kraj s krajem. Zemlja ne radja. Pa da je barem obradjena, ali za toliko godina zapuštena, a u Mitra mala snaga. Uz to navalili carevi ljudi za neke globe u ime kriomčarenja počinjena još od pokojnoga Jova, te zaplieni, što u kući nadju.

Mitre se je srdio na samoga sebe. Obuhvaćala ga ljutina, bies, što se njegove osnove mrse; on bi htio popraviti kuću, obraditi polja pa i majci zamjenu naći, iako je bio stalan, da bi Petka s njime i u pećini živjela, a kamo li ne bi u ovoj kući.

Večeri nekog proljetnog dana Mitre, vraćajuć se iz polja, dostigne Petku, koja se je pred njim vraćala iz paše.

— Čuješ, Petka, bili mojoj majci snahom bila? Jeli da bi?

— Što ti pade na pamet danas, Mitre. Ta ja sam još diete, a tebe će car u vojnike, pa onda . . .

— Ne će, ludo, u vojnike, pa ako me i zove, za ono šest nedjelja, ne ćeš bez mene poginuti, a mene Švabe neće zaklati.

— Ne govori o tome danas. Odvedi ove četiri ovce sam doma. Evo ove su tvoje, a poznat ćeš ih.

— Ali ne ću da se mučiš kao i moja majka, ni da spavaš u ovoj špilji, gdje ja spavam, za to, slušaj me, ja ću do koji dan otići u Meljine, pa ću se ukrcati na »Nemirnu« kapetana Gjure Antonova do u Ameriku. Dogovorio sam se i ja i Stevo Matov, pa ćemo barem za nekoliko godina donieti koju paru, i živjeti kao kapetani.

— A kako ćeš majku ostaviti? . . .

— Ostavljam je Bogu i svetomu Nikoli. A ti, Petko, budi joj prava kći. Vjera ti je božja, Petko, da na tebe ne ću zaboraviti, a ti, dok ne umrem, ne moj uzimati drugoga.

Osam dana za tim, Petka, naslonjena o veliku klisuru Vranova brda, gledala je kako se šire jedra ogromnog broda te puze iz luke Meljinske prama Oštrom rtu, a srce joj je neodoljivo kucalo.

— I on je u njemu. Sveti Nikola, budi mu u pomoći!

Brod se je sve to više gubio s vida, a kad je izčeznuo s obzorja, Petka podigne okraj svoje tanke suknjice, pa si otare oči od suza.

II.

Prošlo je pet godina, a Mitre se još ne vraća, a što je još gore od nekoliko vremena i ne piše, niti šalje ikakove podpore kući svojoj starici majci. Petka nekom zebnjom sluša glasove, što no dolaze iz onih dalekih krajeva. Kad dočuje štogod o ratu, misao joj leti na Mitra: tko zna da nije, nevoljan, poginuo! Nu to bi se znalo; jer bi došlo parohu pismo, da ga izbriše iz knjige života, pa bi on javio

cielom selu. A zašto ne piše više? Da se nije kamogod izgubio, da nije bolestan? Valjda se on i ne će više ni vratiti. Može biti da se je on onamo i vjenčao, da je zaboravio na svoju Petku...

Sad bi joj došao u pamet onaj Švaba žandar, što ju tako milo gleda, ne skida š nje oka . . .

— Nije moguće, da je Mitre vjerom okrenuo, da se je polatinio, stiglo bi ga božje prokletstvo, a rod bi ga od sebe odbio. — Eh da ja roda imadem! Eto brzo će me i brat ostaviti. I njemu hlepi srce za svietom, težko mu je patiti na domaćem ognjištu...

— Pa neka me je zaboravio, hvala Bogu, ne ću biti ni prva ni zadnja ostavljena i prevarena, ali ja ne ostavljam njega, da me ne stigne kazan božja.

Takove su misli obuzimale dušu mlade djevojke. Petka je već odrasla i prerasla djevojka. Uhvatila je devetnaestu. Njezine se vršnjakinje sve poudale, a neke i po dvoje djece povile. Nju se nije nitko iz sela ni usudio pitati, ta svak je znao, da je ona dala vjeru Mitru Jovovu. Svaki put, kad bi se vraćala sa pira svojih vršnjakinja noseći u jagluku ostavke da se njima, po mjestnom običaju, omrsi i njezina i Mitrova majka, obuzimala ju je težka tuga i žalost, očekujuć i ona taj blaženi dan, koji joj se je činio sad blizu sada daleko, napokon kao da ga je izgubila s vida..

Imade pol godine, što se vrti oko njezine kuće mladi žandar. Ona mu je očito mozgom zavrtjela. A bila je i u istinu krasna. Crne velike oči bljeskale su kao plamen na Oštrom rtu, a duga vrana kosa spletena u dvostruki vienac oko glave, davala joj čar kraljice polja. Jedra stasa, crnomanjaste puti. Petka se je mogla natjecati sa prvim krasoticama iz grada. Od-

kada ne ide na pašu, cielo njezino biće ko da je dobilo nešto zamamljiva, gospodskoga.

A i žandar je bio krasan mladić. Rodom tamo iz Kranjske, služio je tri godine u regimenti Weber, te je naučio prilično hrvatski govoriti. Kad je navršio službu, otišao u žandare, pa nakon dvie godine dana dobio dvie zviezde pod vratom, a nije mu bilo još ni dvadeset i sedam godina. Ima pol godine, da ga bacili u Boku. U toj samoći mladić se nije mogao nikako snaći. Nakon petnaest dana molio premještaj, ali zaludu, nije ga dobio. Da si skrati vrieme sa svojim drugovim naručio u zajednici nekoliko romana i »Dom i Sviet« iz Zagreba, te čitao kriminalne pripovjesti. Nu ni to čitanje nije moglo izpuniti prazninu, što je osjećao u svojoj mladjahnoj duši. Tad mu oko zape za Petku. Iz početka bi je samo gledao, ali gledajuć je osjećao u srcu neku neodoljivu čežnju za njom; da bude njegova bio bi žrtvovao sve. Nu shvaćao je gotovo nemogućnost absolutnu, da djevojka bude njegovom i poštenim načinom, a kamo li nepoštenim, znao je po pripoviedanju, a i po polugodiš njem izkustvu, da se tu ne dade šaliti sa ženskima. Što narod drži potištenije svoju ženu, to je ljubomorniji, tim mu jače na srcu leži njezin obraz, koje pere samo krv. S toga on promisli, da osvoji njezino srce najprije, pak da je i izprosi i vjenča. Da do toga dodje, najprije je odlučio pridobiti za se naklonost paroha, a to je bilo najlakše. On je parohu trebao ne samo za večernju igru, nego i za koju uslugu burokratičnu. Paroh nije bio baš najpismeniji čovjek. Znao je čitati crkvenu azbuku, ali je u latinici zapinjao, a od Janezovih (tako se je zvao mladi Kranjac) drugova svi su slabo poznavali hrvatski u pismu, s toga je lako i brzo došlo do intimnosti izmedju paroha i žandara. Nije on odkrio odmah svoju osnovu

parohu, nego je samo htio, da ga Petka i njezina majka vide u parohovu družtvu, za ostalo doći će prigoda.

I prigoda je došla. Petkin brat Tade utuvio u glavu da će u sviet. Dodijalo mu u kući jesti same neosoljene krtole (krumpir). To se nije dalo izvesti bez paroha, jer je trebalo mnogo pisanije na carsku gospodu, dok dobije dozvolu i *pasus*. Ako u obće to nije hodilo bez žandarskoga izvješća o »moralnom« ponašanju molitelja, a sada po gotovo nije moglo ići bez znanja i pomoći Janezove. Janez je morao napisati molbenicu i spremiti sve potrebite izprave. Kad mu je paroh o tome progovorio, on se odmah odazove i reče, da pošalje momka i majku k njemu. Tim je započelo njihovo prijateljstvo.

— Janez je nastojao progovoriti sa Petkom. Ona ga je izbjegavala, nu u srcu kao da joj je godio njegov ljubezni pogled. Kao da je znala za njegove namjere, iz djevičanskog stida, pred njim bi oborila glavu. Ako je bila sama, znala je vješto krenuti s puta, samo da ga ne sretne. Često ju je Janez vidio s majkom, pa je staru znao i zaustaviti, samo da ju nešto zapita, ali u istinu da se nagleda ljepote djevojke, da joj pronikne u srce, da joj izmami rieč. Nu djevojka je ostala uviek niema. Nije joj mogao izmamiti riječi.

— Stidljiva li je tvoja Petka! Opazio je jednom Janez. Ma kao da je još diete!

— Što ćeš, gospodaru, djevojka valja da je stidna.

— Vjeruj mi, kumo, ovako liepe djevojke niesam nigdje vidio.

— Hvala ti, gospodaru.

— Čudo veliko što nije udata, a baš je i grehota da ju uzme prosti seljak.

— Vjerena je, gospodaru. A za koga bi htio da otide, ako ne za svoga?

— O vjenčanju je u nas rieč: zelje iz svoga vrta. Pa svaka djevojka najvoli za poznatog, iz sela, mladića, a mladić voli iz svog sela djevojku.

— A za koga je vjerena?

— Za Mitra Jovova što je u Americi. Otišao je, eto brzo šesta godina.

— Haha! Neka ga čeka, i načekat će se. Pa što ti misliš, djevojko, da će on tebe još uzeti. Davno je on u dalekom svietu na tebe zaboravio. A piše li ti?

Djevojka ne odgovori ni rieči i nasmije se ukazav niz bielih zubića, pa obori glavu. Majka za to odgovori mjesto nje.

— Je, pisao je u početku, ali ima nekoliko vremena, da mu baš nema glasa. I majka mu se čudi.

— Rekao sam ja, zaboravio je on na ove krajeve, osobito ako je onamo našao sreću. Komu je dobro, taj se u nevolju ne vraća . . .

Petka (uhvati majku za suknju, kao da ju želi vući sobom, pa prekine neugodni razgovor): Eto, neka je, hvala Bogu! Ajdemo majko, nije nikoga doma.

Žandar: A je li došao kakav odgovor za maloga Tadu.

Majka: nije još, ali dodje li, ti ćeš gospodaru, znati prvi . . .

— Doći će stalno, mi smo preporučili . . . Pače, htio sam nešto pitati: a taj Mitre Jovov što je u Americi, koliko će imati godina?

— Mislim dvadeset. Godinu je stariji od tebe, je li Petka?

Petka: Je više: dvije. Ajdemo. majko.

— Je li ovršio vojničku službu?

— Ne znamo mi za to. Ali zvalo ga je, pa je majka bila sa glavarem i s parohom tamo u Kotoru i vratili se, da mu ne će biti ništa.

On se ne će moći vratiti amo, ako nije bio pod *levu*.

Zašto?

— Pa ne znate, da je pribjeglica?

— Ali on je javio, da ide. Pa kad se vrati, moći će ga pregledati. Može služiti isto. A imade pravo da bude oprošten. Rekao je paroh, da svi jedinci udovica imaju pravo na oprost od carske puške.

Tog dana su se rastali Petka i Žandar punom dušom svakojakih misli. Žandaru nije moglo nikako u glavu, kako je ta djevojka vjerena. Sada s bogom sve nade! A ona ga je kadra čekati!... S druge strane Petku je morilo odkriće, da je Mitre pribjeglica, da je prekršio zakon, te da bi mogao i na vješala. To ne bi bila nikakova novost. Koliko su ih povješali iz njezina sela! A da bi za što!...

Putem do kuće govorila je majka Petki:

— Ala je ljubezan ovaj Švaba, grehota što je latin. A on i nije baš pravi latin, on ide u našu crkvu, prijatelj sa našim parohom, milostiv prama sirotinji, samo što ne posti kao mi, ali kažu, da mu to brani sam carski zakon. Ne znam, jede li žabe i spuže, čini mi se da ne jede. Prava grehota, što nije naše vjere.

— Jami se ti, majko, latinske ljubavi. Lukavi su latini! Znaš što kaže poslovica: bolji je turčin nego latin.

— A kako te ono, kćerce, milo gleda!...

— Ostavi se ti njegova gledanja. Meni su svi Švabe mrski, ja bi do jednoga utopila. Oli se ne spominješ, da nam je latinin Švaba ubio otca . . .

— Je, zmija im se oko srca svila! Ajde kćerce, pomuzi ovce, kasno je, bi li ti sjutra odniela u grad mlieko?

— Kako te je volja. Meni je sve isto.

— Pa svrni u kuću kapetana Gjure u Dobroti, znadu li što o Mitru.

Te večeri nije mogla Petka mirno spavati. Janez i Mitre borili se u njezinoj mašti.

Nu nije ni Janez sladko spavao. Osjećao je, da u njemu ljubavna strast gorostasno raste. Kadkada činilo mu se da je zatravljen. Nastojao je istjerati njezinu sliku iz pameti, čitajući roman: «Mačje oko« iz »Doma i svieta«, ali, kad je dočitao, opazio je, da nije shvatio smisla . . .

Jutrom je rano ustao, jer mu se nije dalo nikako ležati. Zaludu je nastojao pobuditi u mašti najčarnije, najzanimivije slike. Dražio je svoju maštu, samo da nadje nešto naslade, ali to draženje ga je uzrujalo; osjetio je vrućinu, pa je izašao pred kuću.

Kuća je na osami, to baš na putu. Napram kući, s druge strane, usadjena je velika murva. Pod njom provode dosadne ljetne časove žandari i paroh, a kadkada se približi i seoski knez.

Tog jutra Janez nije sjeo pod murvu, jer sunce još nije bilo izteklo; podbočio se o zid, a glavu naslonio na ruku, pa stoji kao zamišljen. Svako malo časaka mimoidje baka, snaha, riedko djevojka, posudom mlieka i košarom povrća prama gradu. Svaka mu nazivlje: pomagaj Bog, a on jedva razumljivim glasom muca: dobra ti sreća!

Eto napokon i Petke. Ona je njega prije zamietila nego on nju. Čim ga je opazila, činilo joj se je pomučno, krv joj je udarila u grlo, osjetila je slabinu u nogama. Htjela ga je izbjeći, ali kamo? Obazre se za sobom, a na nesreću nikoga. Ta, šta će uraditi, pomisli napokon, i smjelim krokom udari napried.

Kad je opazila, da joj se on sladko smije, ponikne pogledom. Instinktivno se je držala protivnog kraja puta, kao da se boji njegova dodira.

— Uranila, djevojko! . . . poče Janez.

— Dobra ti sreća, gospodaru! odvrati stidljivo ona.

— Ili ti je majka bolestna, da ne ide ona u grad?

— Nije bolestna, nego ja imadem posla.

Petka da će napried. Janez učini za njom dva koraka:

— Slušaj, Petka. Koja ti je preša? Ili te je strah sa mnom govoriti?

— Za što bi me bilo, gospodaru, strah?

— Da ti znadeš, kako si mi draga! Ja bih za te život dao.

— Hvala ti, gospodaru, ali ne budi lud, Što će tebi seoska djevojka. Uzmi ti svog para, tamo koju latinku iz grada. Imade ih, hvala Bogu, dosta. Vidim ih i ja na pazaru, gdje se šeću sa latinskom gospodom. Ja ti to ne znam. Možeš poručiti po jednu.

— Ti se, Petko, rugaš sa mnom.

— Ne rugam se, gospodaru, nego samo šalim. Kakova ste vi čudnovata latinska gospoda. Gledate u djevojku, kao da ćete ju očima požobati.

U tom govoru učinili su nekoliko koračaja zajedno.

Janez: Slušaj, djevojko, mrziš li ti mene?

— Zašto bi mrzila, gospodaru? Ta ti si dobar i čestit. Majka mi te hvali.

— Bili ti pošla za me?

Petka se zacrveni, nasmije se grohotom.

— Kako možeš, ti pametan čovjek, do takove ludosti doći? Gdje ćeš da ja svojom vjerom krenem? Ne bi za cio sviet.

— Ne treba da ti vjerom okreneš, ja ću tvoju vjeru prigrliti.

Djevojka se opet nasmije:

— Ne možeš ti moju vjeru prigrliti, ti možeš moj zakon uzeti, ali ljudi, koji zakon mienjaju, zovu se poturice.

— A nije li tvoja vjera ko i moja? Za tebe bi pregorio . . .

— Mani se, gospodaru, seljačke djevojke, da nas ko vidi?! Ti ne možeš moju vjeru imati, pošto sam je dala svome Mitru. Dok mi je on ne vrati, ni ti, niti itko drugi, smije o tome govoriti.

— Ako on ne misli na to?

— Misli, misli, i noćas mi se je snjelo o njemu. Dok je on živ, moja mu je vjera . . .

Petka je stala koracati brže.

— Čuj, djevojko.

— Mani me se, gospodaru, ostaj s Bogom imadem »prešu«.

Nije se Janezu dalo da ju sliedi. Ostao je kao okamenjen gledajuć u onu krasotu djevojku. Svježa, rumena kao ruža, ustrojna tiela, obla bez nakita, bez gradskoga hinjenja, bila je kao umjetničkim dlietom iztesana.

— Pa da bude kojekakvog glupog seljaka, da mu drva nosi, polje kopa, ovce pase . . . ! učinio bi veliko djelo, kad bi ovakovu djevojku oteo toj težkoj budućnosti. Mora da je i pametna. Ali dok je on živ! Dok je on živ!

Ta rieč mu se je usadila duboko u srcu.

Toga dana je Janez bio razdraženiji od ostalih dana. Sam je šetao pred postajom, pa po kući. Nije mu se dalo ni jesti, ni piti, ni čitati. Toga dana nije imao službe, pa mu se je činio dan dug. Svašto mu je padalo na pamet, što je čitao u romanima, pa je stao sravnjivati svoje zgode sa onim u romanima. Zapletaj je, promisli, ali daj ti sada razpleti! . . .

Prije podneva je Petka bila već doma. Čim je majci zbrojila novac, što joj je preostao, stara će joj odmah:

— Ah je si li bila u kapetan Gjure?

— O tome ne treba ni govoriti.

— Što su kazali.

— Da je »Nemirna« ima dva mjeseca od-

putovala iz Amerike, a još da nema o njoj glasa. Mogla se je i utopiti.

— A je li koga ukrcala tamo?

— Govore da je, da ih se je ukrcalo nekoliko iz onoga mjesta baš gdje je bio Mitre.

— Je li on?

Bog bi ga znao! uzdahnu Petka!

— Eto, kćerce moja, ako se je i utopio, tebi je duša čista, da mu nisi vjerom okrenula, a sada valja da se ogledaš na drugu stranu. Tvoje su se vršnjakinje poudale . . .

— Što mi to petljaš, majko. Tko je tebi rekao da se je on utopio?

— Ja sam rekla, ako se je utopio. Ta odavna za njega ne znamo. Ta ne bi bio ni prvi ni zadnji. Dosta ih more svake godine proguta i to u najljepšoj mladosti, ali što ćeš? Tebi sreća neće faliti. Eno i onaj gospodin, onaj žandar, volio bi tebe nego jednu kapetanicu iz Dobrote. Paroh ga hvali, da je najbolji žandar, što je ikada bio u našem selu. Pa što da je latin? On bi primio naš zakon. Pa koliko pravoslavnih otidu za latine tamo u Kotoru!

— O tom, majko, ne govorimo. Mitre će se vratiti. Dok mu ne pojedemo koljivo, ja sam mu uvieke vjerna. Neću da me Bog kazni. Ta brzo će se znati, gdje je. Ako se ne dozna, pitati ćemo u Kotoru na obćini, pa će oni doznati.

Osam dana kasnije, kad se je Mitrova majka vratila iz Kotora, gdje je bila i za to, da doznade štogod za sina, izvan sebe od prevelike radosti sazove k sebi Petku.

— Čuješ, srećo moja, sutra mi dodji pospremiti oko kuće, znaš da sama ne mogu, a valja mi ga dočekati ko gospodskog sina.

— Mitre dakle dolazi? od kuda? Ko ti je kazao? zapita uzrujana Petka, a grudi joj se nadimlju od radosti.

Rekli su mi u Dobroti, da je došlo pismo iz Marsilje, da će do koji dan biti ovamo.

— Eh hvala ti, Bože, uzklikne radostna Petka.

IV.

Nakon što se je Mitre vratio, prva mu je briga bila prstenovati djevojku. On je na nju mislio dan i noć u dalekom svietu, više na nju nego, Bože prosti, na pokojnoga otca i na majku. Zaludu je, ima i tamo djevojaka, ali kao što su naše, nije nijedna. Misao na Petku poticala ga na rad, na patnju svakojaku. Da mu nije nje bilo, ne bi se nikada bio povratio u rodne krajeve. Bila ga je svakojaka bieda i nevolja, dok je skucao kukavnih tisuću forinta, da š njima okrpi svoje ubožtvo.

Osam dana poslie dolazka prizvao sve znance, prijatelje, cio rod pa paroka i š njime valjalo pozvati i gospodu žandare. Došao je i Janez. Vani se puškara, toči i peče, a unutri se jede, pije, razgovora, pjeva. Poslie gostbe započelo kolo. Uhvatili se momci i djevojke pa pjevaju i igraju. Uhvatio se je i Janez u kolu, i on skače bez reda i bez mjere, samo da se skače, samo da utaži buru srca svoga . . .

Do tri mjeseca će biti vjenčanje, baš tamo o Mitrovu danu. Mitre hoće najprije da napravi kuću, za tim najmio težake iz Tivta i Biele da mu pomognu urediti polje, »jer je prije štalica pa je« . . . govori narodna poslovica.

Dva mjeseca se je neprestano radilo u Mitrovoj kući. Podigao ju na jedan kat, razdielio na dvoje da uzmogne imati sobu za svoju Petku, pred kućom uredio je staju za blago, da ne stanuju, kao do sada, zajedno blago i obitelj. Za tim se je dao u razkopavanje i trapljelje polja. Bilo je, hvala Bogu, zemlje, nije mu trebalo kupovati nove, ali nije bilo

ruke, da je obradi. Kupio je dvie krave i nekoliko ovaca, dobavio čobana iz Crne gore, te je za dva mjeseca sa svim uredio domaće gospodarstvo. Još mu je manjkala samo domaćica da je u kuću uvede, pak će biti podpuno sretan. Kakovom težnjom je očekivao taj sretni dan! Za njim je hlepila i Petka i njezina majka, pa i Mitrova majka.

Mitre se je osjećao blaženim, kad je svaku večer razgovarao sa svojom Petkom o dugoj prošlosti, razdieljeni cielim svietom. Njoj je povjeravao svoje pretrpljene muke i svoje bojazni za njom. A i ona je njemu kazivala, kako je gdjekad pomislila, da ne će doći, da se može štogod dogoditi, da može i umrieti, oh kako joj ta misao bijaše težka! O Janezu mu ne progovori ni rieči. Od straha? Ili je valjda mislila, da se je latinin samo šalio ili je kušao njezinu vjeru. Ta sad je veseo, radovao joj se, sa Mitrom je prijatelj.

Nije ni mjesec dana razstavljao mladence od bračnog dana, kada jednog jesenskog jutra krene Mitre u polje sa svojom staricom majkom. Starica čupala travu po njivi a Mitre gradio sam nešto medje. Kad je bilo u po jutra, Mitre se obazre na nebo: sunce bijaše dobro odskočilo, moglo je biti devet sati. Ostavi radnju pa otide s majkom pod maslinu, da odpočine i štogod založi. Starica izvadi iz torbe polovicu sira, dobar komad brašnenice i u tikvi razvodjene kvasine, stavi pred sina, pa sama sjedne do njega, uzme nešto radnje: krpe i konca, pa se svako malo maša i radi svoj posao. Majka i sin ćute, kao da ih je zaokupila zla misao.

Tog istog jutra krenuo je na službu i Janez sa svojim drugom. Kad su došli do mjesta, gdje se putevi križaju, reći će Janez svomu drugu:

— Ovdje se možemo razstati. Ja ću gornjim putem preko Oravca, a vi podjite do mora, pa ćemo se opet sastati na »vražjem putu.«

Baš do »vražjeg puta« je bilo polje Mitra Jovova. Tog jutra Janez se zaustavi i vidi na polju Mitra s majkom, baš kad su posjeli da nešto založe. Njega niko ne vidi, jer mu jedva glava viri povrh gomila, što se dižu s jedne i s druge strane puteva i što diele polja. Mitre se na jednom digne, udalji se i ostavi majku samu. Janez tada se skoči lagano preko gomile i za tili čas stajao je pred ženom. Starica ne reče ni riječi. On joj podje iza ledja, vješto joj uzme jagluk i krpetine, što je pred sobom imala, ovi joj oko vrata, stisne dobro, krene joj glavu nauznak i prelomi kost za vratom, a starica se sruši ne rekav ni: Jezus. Za tim Janez, kao da nije bilo ništa, povrati se na prvašnje mjesto za gomilu. To se je sve izvelo u tri časa.

Eto do nekoliko časaka Mitra. Vidi majku u hladu, gdje leži.

— Brzo li te je obuzeo san! ma baš si mi zaspala, kao da noćas nisi imala kada. Majko!

Majka se ne ozivlje. On začuje u blizini zvižduk. Pristupi bliže k majci; čini mu se blieda.

— Majko, što ti se je, za Boga, dogodilo?

Miče je, tura je, ali zaludu.

— Majko, majko, što ti je? bolestna si! Stade vikati.

Prigne se do nje, pa je stane razgledati; uz to se pojave dva žandara na polju: Janez i njegov drug. Mitre na njihove upite nije znao dati odgovora. Malo po malo sakupi se i nešto naroda iz obližnjih polja, stade šaptanje medju njima:

— Što se je dogodilo?

— Evo žandari zatekli Mitra Jovova, gdje zaduši majku.

— Uh udavilo ga njezino mlieko. Kako se nije Boga pobojao? Govoraše narod.

— Ko zna, je li istina? može biti da je umrla i od božje, opazili pametniji.

— Nu ti njega, kad sam ja ovdje prvi doletio. Ja sam vidio s daleka, kako ju gnječi, izjavi Janez.

Seljaci su odnieli staricu na tačkama u selo, a žandari Mitra odveli u Kotor u tamnicu. Sudbeno povjerenstvo je utvrdilo, da se tu radi o zločinstvu, jer je pokojnici silomice bila prekinuta hrbtenjača . . .

Na javnoj razpravi je bilo dosta svjedoka proti Mitri Jovovu. Janez je bio sustezljiv u svom očitovanju. To su sudci odbili na čuvstvo prijateljstva naprama Mitru, jer se je ustanovilo, da su bili u dobrim odnošajima. »On je vidio Mitra nad majkom, vidio ga je i njegov drug, nije bilo tu nikoga drugoga osim dvojice, nu je li baš on ubio majku, zato ne može kazati.« Nu to kaže činjenica.

Mitre je bio na razpravi niem. Na razne upite nije znao dati nikakova odgovora, a što je odgovarao, to nije imalo nikakova veza sa upitom.

Od grizodušja, rekoše sudci, šenuo je malo i pameću, ako to ne čini iz lukavosti.

Razprava vodila se je pred vojničkim sudcima, jer poslie ustanka, Austrija je ukinula porotu i gradjanski sud u Boki. Mitrov odvjetnik uložio je sve sile, da dokaže prirodnim zakonima, da nije moguć takav zločin u obće, a napose u tom slučaju, gdje mu nije bilo ni najmanjeg povoda. Nu na upit državnog odvjetnika: je li moguće i promisliti da se je moglo dogoditi umorstvo starice, a da se izključi barem sinovlje znanje, odvjetnik nije znao odgovoriti. Mitre je bio osudjen

svim glasovima, protiv jednom, na smrt, koja se mora izvesti na vješalima.

Kad se je pročitala osuda, Mitre je ostao hladan. Janez je probliedio, a čuo se je i očajni krik u dvorani. Petka je pala u nesviest. Odvjetnik je javio, da će se uteći kralju za pomilovanje.

— Ne mojte, gospodaru, začu se iznenada glas Mitrov. Što mi je stalo živjeti više. Umrieti isto moram. A bolje je umrieti odmah, nego umirati.

*

Poslie te razprave Janez je postao mučaljiv, sjetan, neveseo. Tužio se je svome poštovodji, da ga nešto ne sladi, da on ne može ostati dalje na toj postaji, da bi on rada imati premještaj. Kada je hodio na službu, nikako nije htio sam »k vražjem putu«. Ob noć je govorio u snu, tlapilo mu se je, tako da njegov drug nije mogao spavati. Nu taj noćni govor iz početka je zabavljao Janezova druga, ali kasnije ga baci u težku sumnju. Janez spominje Mitra, Andju, Petku.

— »Petka je moja, neće mi je ni vrag iz pakla oteti. Ajde ti, vlaše, k tvojoj vještici majci, nije ovo blago za tebe. Što si Petka crna? Mitre te ocrni . . . Otjeraj tu staru vješticu. Zmije joj iz njedara izlaze.« Tako je buncao kao u groznici.

Prošlo je dvadeset i pet dana što se je vodila glavna razprava u Kotoru proti ubojici majke svoje, Mitri Jovovu. Odvjetnikov utok bio je odbijen, a molbu za pomilovanje mladić nije htio poslati, a suci ex officio niesu je držali potrebitom. Tog dana došao je u Kotor krvnik, da izvede krvnu odsudu.

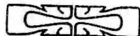
Izpod »Vranova brda« kad je sve naokolo bilo tiho, dodje u žandarsku postaju neki gospodin, te kad se je Janezu po običaju počelo tlapiti, udje u njegovu sobu, upravi mu

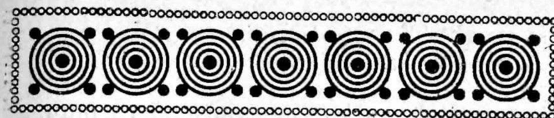
nekoliko upita, na koje on odgovori. Za tim se sastavi zapisnik i u jutro Janez je pod eskortom bio odveden u Kotor, ali prekasno, da se zaprieči smrt nevinog Mitra, koji je tog istog jutra izdahnuo na vješalima. Zadnja žrtva zlokobne ere, koja je skopčana sa imenima Roznera i Lapenne u Boki kotorskoj.

*

Izpod »Vranova brda« stoji kuća na osami. Imade petnaest godina, da u nju nije stupila ljudska noga. Kad su Mitra odveli u tamnicu, Petka je ušla, da sakupi ono malo novaca, da mu odnese u Kotor, da plati odvjetnika. Za tim nije ni ona više stupila, obuzeo ju neki strah. Pripoviedaju, da svake večeri dolaze dvie sjene te razbacaju sve, što je u kući. Zvali su susjedi kaludjera iz Savine, pa i onoga iz Risna, pa i fratre iz Perasta i iz Herceg Novoga, da zakunu, da se Bogu pomole za njihove duše. Ali susjedi još uviek kažu, da kroz noć čuju zavijanje neupokojenih duša . . .

Kotor 1892.

Ivan Šalić.

(Pripoviest iz dalmatinskog gradskog života).

I.

— Ako dodju Rino, Šaverij, Cvjetan ili koji drugi član našega kluba, recite im, majko, da sam otišao na biciklu, da se malko provezem. Danas sam se uželio samoće . . .

— A što ću reći, kamo da si otišao?

— Kud ću krenuti, ne znam stalno. Eto, kud me put iznese. Kako rekoh, zaželjeh si samoće . . .

— Kao da niesi uviek sam! Uzklikne majka, pa tugaljivo nastavi:

— Sinko, otresi se tih tvojih »englezkih« običaja! Svakoga izbjegavaš, osim tih klubaša! Mnogi, koji te ne poznadu, misle, da si ohol, da gledaš s visoka, da prezireš našu čeljad. I braća se na te tuže . . .

— Molim te, majko, o tome mi nemoj govoriti, prekine on blagom rieči tu prodiku. Neka svak gleda na sebe. Meni se čini, da imam pravo, barem, na svoju osobu, te smijem drugovati ili se družiti, s kim me srce vuče. Ako otac za me upita, reci mu, da sam otišao na šetnju. Vratit ću se prije večere.

Tako je Ivo Šalić svršio svoj razgovor s majkom, zatvorio vrata i projurio niza stube, uzeo u dvorištu koturaču, uzjahao i brzim letom proletio putem prema Slivnju, kao da

se je bojao, da ga ko ne zaustavi na putu. Mnogo se je svieta, vraćajući se s polja, na nj obaziralo, kao na nekakovo čudo, ali on nije mario ni za što, ili je hinio, da nikoga ne vidi.

Taj njegov, do sada neobičan, govor začudio je staru Šalićku. On je do tada znao po ciele satove uza nju sjediti kao malo diete i o svemu razgovarati. Ona ga je jedva mogla »iztjerati« iz kuće, jer kad bi ga ma s kojeg uzroka, ili radi nenadana posjeta, ostavila sama u sobi, on ne bi izašao iz kuće, nego bi uzeo u ruke knjigu, pa čitao do kasne večeri. Danas je eto prvi put, od kad se je vratio iz svieta, zarana izašao iz kuće. Nu to njezino čudjenje nije joj nametalo osobitih misli ili sumnja, jer nije bila baš ni sposobna za umni rad, za preplitanje misli i pojmova. Ovo se je zaustavljalo na prve percepcije. U njoj su vladala samo dva čuvstva: ljubav za svoju djecu i strahopočitanje prema mužu. Nu ovo zadnje čuvstvo bilo je mnogo jače od prvoga.

Gospodja Fortunata udala se je za svoga današnjega muža nekako slučajno. Dok je bila mlada djevojka, govore stariji ljudi, da je bila izvanredno liepa. Rodom otočanka, dolazila je često u grad »gajetom« sa svojim otcem ili bratom, te kad bi se izkrcali »pod rivu«, vidjao ju je iz svoga dućana, u kojem se prodavale staretine, mlad momak Ante Šalić, pa nije čudo, što mu je zapela za oko. Čim je ona to opazila, prirodjenom lukavošću mlade otočanke, nagovarala je otca, da zadju u taj dućan ma pod koju izliku.

Kad su u njezinu selu posvećivali novu crkvu, pozovu crkvenjaci iz grada glazbu, da bude svečanost sjajnija. Sa glazbom dovezlo se je i drugoga svieta, pa je došao i Šalić. Fortunatin otac pozva ga k sebi na objed. Poslje podne skupilo se pred crkvom silno družtvo te zaigrali narodno kolo. Mladić razigran ljepotom milovidne djevojke, htio je odmah da je u otca zapita, ali nije imao čime, da ju daruje i da učini dužnosti djuveglije prama ukućanima. Obeća, da će se vratiti za tjedan, dva, i zamoliti svoga otca, da je prstenuje.

Bilo pa prošlo. Prolazile sedmice a od njega ni glasa. Djevojka nije htjela gubiti vremena, pa se je stala ogledati za drugom srećom.

Prošlo je nekoliko mjeseci, a ona javi, preko desete ruke, Antonu Šaliću, da će proći mimo grad i otići u obližnju varoš s otcem, da se vjeri za nekoga posjednika. Na tu viest Antun nehajno odgovori: »Dobro prošla!« Nju taj odgovor kao da nije smeo, jer se je izkrcala na isto mjesto pod rivu, baš prama njegovu dućanu. Čim ju je on opazio, gdje izlazi iz broda, nametnula mu se misao, da umakne u dućan, ali nije mogao: ostao je pred dućanom usupnut, začudjen htio ju vidjeti. Ona se nije krila, nego posmješkom na licu pristupi bliže, kao da će u dućan, a za njom i otac. Dok se je djevojka pozdravljala i odkrivala liepi niz svojih bielih zubića pred mladićem, pristupi djevojčin otac i udje u dućan, te će ozbiljno mladomu trgovcu:

— Moj šijor Toni, ako je Vi mislite uzeti, eto Vam je; ako ne, nemojte da djevojka gubi sreću! I drugi se za njom ogledaju.

Jesu li djelovale te rieči ili djevojčin čar, komu se nije mogao oteti, ili to oboje, budne da se je Šalić odlučio kroz mjesec dana vjenčati djevojku. Nakon vjenčanja počela je u toj kući sreća pjevati. Uza svu Antonovu okretnost i oštroumlje, da nije slučaj nanio Francuza u njegov dućan, da ga nije slučajno ponudio svojim vinom, a da ovaj razigran tim vinom, nije dao Antunu na vjeru deset tisuća forinti, da mu nabavi vina, ne bi on bio ni-

kada udario početak velikoj vinskoj trgovini, niti bi u trideset godina stekao grdan novac.

Fortunata se je čudila tomu velikomu napredku svoje kuće. Ona nije znala, kako joj muž može na godinu prometom od nekoliko stotina barila vina dobiti toliko tisuća forinti. On joj nije ni davao računa, niti je o tim poslovima govorio. Ona je nastojala jedino oko kuće, a za sve drugo mislio se je on sam. Muž je pred njezinim očima bio velik, do čega njezina pamet nije mogla doprieti, pa mu se je i sliepo pokoravala. Svaka njegova želja, njegov mig za nju bila je zapovjed. Djecu je ljubila, ali ta ljubav bila je podložna pokornosti prama mužu. Ona se nije smjela prtiti u njihov odgoj. Sve je vodio on sam. Dva starija sina od nedavno je poženila u bogate kuće, prama otčevoj želji. Ostao joj je od sinova sam Ivan, mladić od dvadeset i četiri godine. I dok je osjećala neko strahopočitanje prema dvojici starijih sinova, valjda s toga, što su se oni prema njoj i držali uzvišeno, ili jer je opažala da Antun sam s njima postupa kao s drugovima, a ne kao s djecom, prema mladjemu je bila nježnija i brižljivija. Nu tu svoju nježnost nije smjela da pokaže, jer je Antun bio strog, nije htio da se djeca »razmažu« a ona nije umjela nego — slušati.

Uspjesima svoga Antuna bila je zadovoljna. On je postao prva ličnost u gradu, a kad se je bacio u borbu za narodnu stranku, jer je to bilo u modi, jer su svi njegovi prijatelji pripadali toj stranci, jer je vodja talijanaša njemu dosta smetao, postade i načelnikom, čim je narodna stranka došla do pobjede. Tada su ga uhvatili prijatelji da barem, kao načelnik, kad nije htio kao predsjednik trgovačke komore, podpiše svoje ime Šalić, a ne Salich, kao što su se već stala pisati i nje-

gova djeca. Nu on nije htio popustiti. Imena, govoraše on, valja pisati, kako su u starim maticama, bez obzira, kako te puk zove. Za njegova načelnikovanja nije »šijora« Fortunata nikada s mužem otišla na predstave, uviek ju je zamienjivala jedna kći. Ona se na to nije tužila, i ako nije shvaćala, za što ju njezin Toni zapostavlja. — One su mlade, pa neka uživaju, govorila je prijateljicama.

— One bi mogle poći s braćom . . . govorile bi prijateljice.

— Znate, da Toni nije lud; zna on što radi.

Tako bi presjekla svaku kritiku o muževljevu postupku. Baveći se javnim poslovima opazio je Ante Šalić, da njegovi domaći ne napreduju, te se odreče načelničtva, ponudjena mu po drugiput.

Tom prigodom dobio je vitežki red za zasluge.

Kao što su rastli njegovi dohodci, tako je i on postepeno uvodio sjaj u svoju kuću, tako da se je gospodja Fortunata nakon dvadeset godina bračnog života našla u velikoj palači, najljepšoj u gradu okružena mnogobrojnom služinčadi, kočijama na razpoloženje, što joj je svak zavidjao.

Šalić je svu djecu odgojio za trgovinu. Prvu dvojicu, jer nijesu htjeli ni mogli drugo učiti, a Ivana, da ne bude različit od drugih, protiv njegove volje posla takodjer najprije u Švicarsku, pa u gradačku trgovačku akademiju, zatim u London.

Prekinuo je njegove mladenačke osnove da postane umjetnikom ili barem arhitektom. Iz načela, da djeca moraju biti u svem jednaka, pa i u odgoju, htio je da i treći bude trgovac. Kad se je Ivan vratio iz svieta, te stao raditi uz otca, rekbi da je stari odustao od spomenutog načela jednakosti prama svima, jer je mladjemu davao samo polovicu na-

grade, nego ostaloj dvojici. U tome je Ivica nazrievao neku pristranost sa otčeve strane.

Tim više, što je on radio barem koliko i ostala braća, ako ne više; on je tu bio ne mladji sin, nego činovnik tvrdke svoga otca, on je mogao uz bolju plaću i manji trud i u drugoga više da zasluži. On se jednom najsmjernije na to i potužio; otac mu je doduše povisio plaću, ali je zato ostaloj braći povisio dvostruko. Rekbi da je već stari Antun osjećao neku razliku ćudi u Ivici, koji, i ako je bio vrstan radiša, ipak se nije baš izvan ureda mnogo zanimao za trgovinu; bavio se je radje slikanjem i rezbarijom, a najviše čitanjem. Hrvatski je najslabije poznavao, kao svi u kući, ali je zato umio i talijanski i njemački, i francuzki i englezki, nu ne samo jezik, nego je poznavao i dotičnu književnost.

Kad se je vratio iz Londona, postao je članom čitaonice, jer je tako želio otac, ali u nju nije zalazio, nego jedino u vrieme poklada. U političke razmirice grada nije se htio uplitati. To ga je i dielilo od njegove braće, koji su zaigrali kolo u narodnoj stranci, — i bili njezini stupovi.

Pošto bez prijatelja nije mogao živjeti, pošto je osjećao u srcu neku prazninu, nakon malo mjeseci, što je proživio gotovo sam u rodnom mjestu, bez saobraćaja s ikim, osnova sa nekoliko znanaca veslačko družtvo bez stranačke ideje, jer su članovi bili svakakova narodnostnog uvjerenja, a malo zatim ti isti članovi ustrojiše i koturaški klub, te bi svake nedjelje polazili na izlete. To je dosad bila jedina Ivičina zabava.

U obćenju odavao je neku osobitu finoću manira, koja sa svoje neobičnosti, mjesto da mu pribavi poštovanje, pribavilo mu je samo

zavidnike, ogovaratelje i neprijatelje. A to je sa svim obično u pokrajinskom gradiću, gdje prijatelji obće medjusobno nekom osobitom povjerljivošću i familijarnošću; s toga su ga mnogi scijenili ko ohola i nepristupna mladića, a neki mu zavidjali položaj, i tako je stekao i nehotice silu potajnih protivnika, medju koje je mogao ubrojiti i svoju braću.

Toga poslie podneva, po sata nakon što je Ivica izišao iz kuće, sestra mu Flora potraži ga najprije u sobi pa kod majke:

— Kamo se je zavukao Ivica, mamo? Evo mu dolaze prijatelji.

— Otišao je, kćerce, málo prije na šetnju . . .

— Čudo . . . Odgovori djevojka, žureći se iz sobe, da otvori mladoj gospodi, što su stajala pred vratima.

— Zaludu su se potrudila mlada gospoda ovamo. Ivice nema kod kuće. Kaže mama, da je izišao malo prije na biciklu, reče Flora otvarajući vrata i pružajući ruku trojici poznatih Ivičinih prijatelja.

Mladi ljudi pogledaše se izrazitim pogledom, kao da im je nešto sunulo kroz glavu, pak se stadoše smješkati.

— Ne drži gospodu na vratima, javi se iznutra gospodja Fortunata, neka izvole unići.

— Hvala, gospodjo, nemamo kada, ozove se prvi Filip.

— Oh, to si ti, Filipe. Unidji, unidjite.

Prijatelji udjoše u sobu, gdje je obično njezin Antun novine čitao i gdje su se primali samo domaći prijatelji.

— Rekao mi je Ivica, ako dodjete, da vam kažem, da je otišao malo kroz polje, da najvoli biti sam. Nešto mi se pričinio snužden. Da, on je obično takav.

— Da nije pošao u Slivno? zapita naprosto Rade, namigujuć ostaloj dvojici, da se gospodja ne sjeti.

— Ne znam, nu govorio mi je, da ste jučer tamo bili, pa ste se zabavljali. Ali da je bilo odviše svieta . . .

— A nije rekao, kada će se vratiti? upita Rade.

— Nije, ali mislim da će brzo. A kamo ste se vi uputili?

— A eto nikamo. Vi znate, da on krmani našom ladjom.

— Poslie podne udarati će pred čitaonicom glazba; hoće li Gizela na šetnju? upita Flora Radu Ćojkovića nudeći najprije njemu čašicu starog prošeka, pa drugima.

— Ja mislim da hoće. Ali zašto ste ovo donieli? Onda moramo zadimiti . . . a dolje nas čeka ladja . . .

— Neka čeka. A što ne ćete i vi da slušate glazbu?

— Hoćemo. Slušat ćemo iz daljega. Mi ćemo se vozati uz obalu.

— To je liepo. Da je Ivica kod kuće, gotovo bi, mama, mogli i mi u našu ladju . . .

— Pa možete isto. Tako ćemo primamiti i Gizelu. Molim gospodjice, ako je Rena slobodna, pošaljite je u nas, da javi to Gizeli. Ona će rado doći.

— I ja mislim, potvrdi djevojka i nasmješi se mladomu doktoru prava Filipu Rubičiću.

Ovaj je shvatio izraz toga pogleda, te prihvati:

— Ala ste vi djevojke, gotovo bih rekao, zlobne jedna drugoj.

— Oprostite, ali nikada, koliko vi mužkarci. Ako imademo mana, to smo od vas naučile. Mi smo onakove, kakove nas vi stvarate. Mi smo sve, što od nas zahtievate.

— Vi filozofirate, gospodjice, dometnu ljekarnik Šaver, koji je do tada šutio kao nijem.

— Oh, hvala Bogu, da vam se je razvezao jezik, da vam barem mogu čuti glas. Mislila sam da ste se zakleli ne progovoriti s nijednom djevojkom. Ne mislite, da ću joj kazati! Nu nemojte da koplimentirate.

— Pa još kažete da ste vi onakove, kakove vas mi želimo! Rade, bi li ti želio ženu filosofkinju?

Rade je ustuknuo na ovo pitanje. Nije se nadao, da će se na njega adresati odgovor gospodjici. Nu Flora je razumjela. Htjela je odgovoriti: Radova će žena biti, kakovu on htjede, ali se savlada.

— Moja žena neka bude što hoće, umjetnik, filosof, što mu drago, samo kad me ljubi, odgovori Rade nakon male stanke.

— Pravo! pljesne rukama Flora, sva vesela u duši, što se Rade nije zabunio.

— Oh kad bi mi mogli stvoriti djevojke po svojem kalupu, kamo sreće! A kad tamo mi moramo da udesimo same sebe po njihovu! Smrsi Šaver gledajući u pod . . .

— Oho! Sad razumijem. Svadili ste se s Marijom: neće to dugo potrajati. Vjerujte mi, ona vas čisto voli, tek bi se htjela osvjedočiti ljubite li i vi nju . . .

— Drugi mi pak kažu, prekine Saver Flori rieč, da je ona fina ukusa, pa da bira, jer joj može biti . . . Ona je dosada i odbila neke . . .

— Sreća vaša!

— Zlatna muha . . .! htjede upravo gospodja Fortunata da lane na seljačku, ali je kći na vrieme shvati, zacrveni se u licu i prekine joj rieč. Ajde mama, ti je ne poznaš, molim te . . .

Uz to bane služkinja Rena na vrata i javi, da je gospodjica Gizela spremna, te da samo čeka brata da dodje po nju.

— Ustanimo svi, predloži Šaver, pa ćemo čekati gospodju i gospodjicu dolje pred kućom. Dok se spreme, doći će i Gizela.

Mladi prijatelji ustadoše. Majka i kći sprovedoše ih do vrata, obećavši im, da će kroz malo časa biti gotove.

— E, moja Flora! uzdahnu stara, kad ostadoše same; — da je ovakav mladić naš Ivan! On ti u družtvu samo šuti.

— A što ti, majko, znadeš? ti niesi nikada bila s njime. On govori malo, ali fino. Kad smo tu onomadne bili pozvani u konsula, gospodja se je raztapala od milinja, slušajući ga govoriti francuzki, njemački — sve jezike. Pa da čuješ kako on govori o glazbi, o literaturi! A ovi drugi, ovo su prostaci . . .

— I Rade?

— Rade je vidio malo više svieta, ali i on se prilagodjuje družtvu. To mi je jedanput sam Ivica rekao.

— Hvala Bogu da barem neko u kući o Ivici dobro govori. Svi su ostali protiv njega! Tako zamrmlja gospodja Fortunata i otide u sobu da se presvuče.

II.

Ivica nije ni mislio, kad je otišao iz kuće, da će putem sresti toliko svieta. Nizali se parovi zaljubljenika, ne samo uz cestu, nego i poljskim puteljcima, pače ih je bilo i pod maslinam, te uz veseo razgovor nešto i užinali. Činilo mu se, da svaki, koji ga pogleda, nešto za njim mrsi.

— Lako njemu, kćerce moja, govorila je neka seljanka svojoj kćerci, može mu i biti. Imade u njegova otca na vagone sve zlatnih i srebrnih novaca, a gdje su puste kuće i zemlje!

— Ima, u zao čas mu bilo! nadovezao bi neki težak, što se propio i prokartao svoje siromašno otčinstvo, — ima da, a otac mu se želio palente najesti. A da se je trudio, ne bih ni mario! Ono komad dućančića nije moglo pravedno da dade onoliko blago. Koliko je sirota ucvilio! . . .

— Prokleto mu bilo, nadoda drugi, a meni nije htio uzajmiti sto forinti. Rekao je da nema, neimao, ako Bog da! A sinovi će mu spucati sve sve, ne boj se!

— Ne nadaj se ti u to. Doniela je onomu starijemu prva žena, pa je doniela i druga, a onomu drugomu tast daje na godinu dvie hiljade, a kad on umre, primiti će dio kao i braća. A sad ovaj treći, kažu da se ženi za onu vražju, kako se ono zove, što joj je bio otac od asikuracije i prezident od banke.

— Galera.

— Da Galera, ali se piše Tičić. I ona će donieti barem sto hiljada, kako sviet govori.

— Sve blago vrag kupi na jednu hrpu. Kažu, da će pak brat te male Tičićke uzeti Šalićevu kćer, onu mladju.

— A i nema nego nju doma. Ona se je druga udala isto u bogato . . .

Mladić ne ču svega ovoga razgovora, nu poznavajući ćud toga svieta, u kojem se sam rodio, domišljao se, da će za njim govoriti, i to oni isti ljudi, koji će mu sutra pružiti ruku, moliti ga bud što, klanjati mu se do crne zemlje, blagosivljati ga . . . Eh, takav ti je taj narod!

Na sve ovo nije imao kada da putem razmišlja, njemu se žurilo prama meti. Nikada mu se nije činilo da je nestalniji na biciklu, što danas; bojao se je da ne zapne o kakav kamen, da ne ljosne o zemlju, ta i bolji koturaši od njega slučajno su se strovalili i nagrdili.

— Eh, odkada sam se rodio, stade da misli, uviek me neka zla kob prati, pa ne bi bilo ništa neobično da i padnem, što nijesam nikad. Nu sad samo brzo, još ovo malo puta iza mosta. Sad valja polaglje. Opasno je.

. . . Ovdje je htio saći sa bicikla, ali se predomisli, ostane na njem i svom pomnjom nastojaše izbjegnuti onomu kamenju posijanu po nizbrditu strmu putu. Kako se je približavao selu Slivnju, sve je to manje svieta sretao.

Sad se je osjećao slobodniji. Kad je bio izpod samoga sela, na obali riečice, stane, sadje sa bicikla, nasloni ga o drvo, zapali cigaretu fina neumskoga duhana, pa pogleda na uru. Pet i po. Još imade dvie ure sunca. Bog zna, da li me je već opazila Ivula. Za pet časaka sam u nje . . .

I onda je opet uzjahao put sela.

Ivula ga je opazila s daleka. S početka nije mogla vjerovati svojim očima, da je baš on, htjela je uvjeriti samu sebe, da on to nije, a i što bi on k njojzi dolazio . . .? Ono je bila prosta šala. Kad pak opazi, gdje zbilja ulazi u dvor, gdje je ona stanovala, izadje navrh stuba, što su vodile izvana u kuću. Stane, a on se okrenu prama njoj, duboko se pokloni, digne bielu kapicu, a desnom pridrži koturaču.

— Pa to ste sbilja vi, gospodine Šaliću! započe iznenadjena djevojka, a ja sam mislila, da se vi jučer šalite! Vjerujte mi — ja sam mislila samo na šalu . . . Oprostite.

— Oprostite vi, gospodjice, ali te me vaše rieči u velike uznemiruju. Kako mislite, da bi se ja uobće tako i mogao šaliti!

Ove je rieči mladić izgovarao nekim bolnim, gotovo sentimentalnim naglaskom, tako da se je Ivula uznemirila. Pomislila je, da se je uvriedio.

— Molim vas, nemojte se srditi: vidite, ja sam priprosta djevojka, ne umijem govoriti gospodski. Nije me otac mogao dati na visoke škole, ni poslati u otmjena družtva.

Nu mladić, tek što je naslonio koturaču pred vratima konobe, izvadi iz vanjskoga džepa prsluka pomno u papir omotanu kitu cvieća.

— Je li, gospodjice, tko kod kuće?

— Jest, majka mi i mala sestra . . .

— Vi ćete dozvoliti da uzadjem gore, te da održim svoje obećanje . . . Ovo sam ja savio.

— Pa nije trebalo baš da se žurite odmah, kad ste htjeli da malenkost, koja se daruje svakom mladiću, ovako obilno uzvratite . . .

I ona se zacrveni do ušiju. Ta rumen učini je još ljepšom.

Nije joj bilo ni punih sedamnaest godina, a bila je već podpuna razvijena djevojka. Nizka stasa, velikih dubokih očiju a crnih poput ugljena, iz kojih je bljeskala neka žuta vatra, i nad kojima svile se duge i guste obrve izpod prostrana čela. Dugu vranu kosu spustila niz pleća, bieli vrat kao da je od mramora. Na crnomanjastom licu izpod punih jagodica, kad bi se nasmijala, pojavile bi se dvie jamice, kojih se mladić nije mogao dovoljno nagledati. Iz nje je prodirao neki ugodni miomiris, a glas joj zvučio kao glazba. Bila je odjevena u bielo priprosto odielo, a na ruci je imala srebrnu narukvicu, jedini luksus, što joj ga na krizmi darovala kuma.

Kad joj se je Ivica približio, ona je stidljivo pružila ruku, primila kitu cvieća i nekom stravom, da ne bi obezčaštila dar, priniela je k nosu, a on se je zagledao u nju. Bio je Ivan za cielu glavu viši od nje, tankovit dočim mu braća i sestre bijahu svi krupni. Bijaše mladić crnkast, upalih, ali živih očiju, velika nosa. Nu taj nos bio je na liepoj glavi očita nepra-

vilnost. Tu nepravilnost niesu mogli da pokriju ni brci, jer još nedorasli i nerazvijeni.

Kad joj je ponudio cvieće, ona je stala razgledati cviet po cviet — kao da u njima čita ljubavno pismo, ili gatanje sladkih sanja. Nije imala srca, da ga pogleda, jer joj se činilo, da on nju odviše pomno posmatra, pa se je bojala zateći ga u tome. Oborenim očima zapita ga:

— A jeste li vi ovo cvieće ovako razporedili?

— A da ko?

— Pa što kazuje ovo cvieće?

— Meni je vaš jučerašnji cviet nešto prišapnuo, što me je noćas u velike blažilo, a to cvieće neka danas govori vama, što sam mu ja prišapnuo . .

— Onda ste se Vi šalili . . .

— Meni se čini, da je Vama do šale. Za što bih se šalio . . .?

— Umetnuli ste i narančin cviet . . . a to ste mogli jedino od šale, ili jer ne znate, što znači?

— Gospodjice, nemojte tako: ja znadem značenje toga cvieta, a vjerujte mi na poštenu rieč, niesam se šalio.

Svečani ton njegova govora nešto je smeo djevojku. Sva zažarena u licu, nije znala, što bi progovorila. Zatim digne glavu, pogleda ga u oči.

— A što ste uradili od siromašnog cvieta, za kojim ste toliko čeznuli?

— Stavio sam ga u vodu, da traje što je moguće dulje, pa kad se osuši, spremit ću ga.

— A ne ćete ga baciti? Cviet je nekakva trava, a trava, kad se osuši, ne vriedi nego za vatru. Nu ipak, ja ću ovu grančicu naranče zabosti u zemlju; ako se primi, bit će dobro . . .

— Ne treba da se primi u zemlji; dosta da se primi u srcu . . . doda galantno mladić.

Oni su još na »solaru« pred kućom. Uz »solar« pred svakom težačkom kućom stoji sjenica. Na dva visoka koca, što dopiru do visine samoga solara, imadu još dva druga koca, na koje ljudi naslažu suhari, lozja, kića tankoga drvlja. Pod tom sjenicom težaci u večer razprte živo, osobito u vrieme kiše i kad nose mast u konobu, po njoj pak žene prostiru rublje.

Ivula je na tom solaru držala nekoliko strukova raznog cvieća u posudama. Sada joj se nametne misao, da posadi odmah pred njim narančin cviet, pa laganim korakom, jer je bilo uopće opasno stati na tu sjenicu, stupi na nju, da se dohvati posude. On ju je mehanično sliedio. Ona se prigne da dohvati criep, a sjenica pod njihovim nogama stade se spuštati. Čuo se je jaki očajni ženski krik. Izletila je majka, mala Milica, dvie žene iz susjedstva. Nastalo zapomaganje, vika, plač. Majka da će u jedan mah skočiti dolje, kad tamo, mladić već prihvatio djevojku, ko u zagrljaj.

— Malo vode, viknu predajući je majci u ruke. Nije joj ništa, samo se je nešto preplašila.

Čim su je poškropili svježom vodom, ona se je odmah razabrala, te joj je začudno bilo, da je sada u majčinu naručaju.

— A gdje je on? prošapta.

— Evo me, gospodjice, ne bojte se, nije ništa.

Ona se je lako nasmijala. Mladić bijaše blied kao krpa, nu kad je opazio, da se ona smieši, počela mu se vraćati krv u lice.

— Ajde, kćerce moja, gore, ti mi sva drhćeš, počela je majka. Prokleti i ovi s o l a r i i tko ih je napravio! Ah vratimo se mi u grad Sada, kad dodje Mato, biti će vike. Ti znaš kakav je on.

Mladić je osjetio, da je njegova prisutnost samo na smetnju, pa se je htio oteti, a sam nije znao kako. Sto misli vrzlo mu se je po pameti. Htio je baciti svu krivnju na sebe, ali kao da je izgubio hladnoću krvi, svoju običnu prisutnost duha.

— Gospodjice, žao mi je, što se je sve ovo dogodilo, a s moje krivnje; rekbi, da me zla kob prati...

— Što ste Vi krivi, da je ona nepromišljeno otišla na sjenicu, a da je sjenica gnjila? Prekine ga stara. Hvala Bogu, kad nema nesreće. Sve zlo otišlo kud i ovo.

— Tu mu je malo odlanulo, pa prihvati:

— Ajdete vi gore, neka gospodjica nešto uzme da se razabere . . .

— Ja sam se već razabrala; no kako će te se vi u grad vratiti. Još ste nešto bliedi.

— Ne bojte se zbog mene. Imadem ja svoga konja. Tek nemojte da se srdite.

— Kako bih?

Pogleda ga ukornim očima, kao da mu je htjela kroz pogled usuti u dušu žar svojeg nevinog, ali jakog prvog djevojačkog čuvstva.

On se je udaljio, tek je osjećao neku bol, neku neizrecivu prazninu u srcu.

Još se nije počeo hvatati mrak, a on je bio već u svojoj sobi nad obalom. U kući nije bilo nikoga, zatvorio je sam prozore, pa se je spustio u dubok fotelj i zamislio.

III.

Njezina slika nije mu mogla nikako iz pameti. Večeras je s njome trećiput govorio, i ona ga je svojom čarnom pojavom već svega osvojila. Kako je drhtala u njegovu naručaju!

Više je ona trpjela zbog njega, nego zbog sebe. Strava ju je uhvatila, da se u ovoj nesreći njemu štogod ne dogodi, a za sebe kao da nije ni marila. To je on opazio na njezinom licu, to je nehotice odala krikom, kad ga je uhvatila da ne bi pao . . . Bez sumnje — ljubi ga . . .

U sobi se nije skoro ništa više razabiralo, i ako je neko slabo sutonsko svjetlo prodiralo kroz zastore prozora. Nu njemu se nije dalo ustati i upaliti svieću. Činilo mu se, da dopiru do njegovih ušiju zvukovi glazbe, što je još udarala na drugom kraju obale. Ti su zvukovi budili u njegovoj duši davno zamrla čuvstva, čuvstva iz prošlosti.

Od prve mladosti čeznuo je za nekim idealom: osjećao je potrebu, da ga netko ljubi. Tražio je nešto sebi srodna, da ga shvati, da ga osvoji.

Nizale mu se u pameti uspomene iz prošlosti; živo je gledao pred sobom sve ženske slike, s kojima se je upoznao daleko od domovine, ali nijedna nije mogla da ga oduševi. Mnoge je dapače prezirao, jer je u njima proniknuo nehaj prama onom idealu, što ga je bio zasnovao u svojoj pameti. Dok je bio u Gracu, dvakrat je mislio, da je posegnuo za pravim idealom, ali na koncu, protiv svoje volje, morao se razočarati, morao je vidjeti, da je nježnost prve djevojke bila samo strast, da njezina zamama nije drugo nego draženje nizkih osjećaja; njezina ga je uspomena poticala na srdžbu, a i na grizodušje, što se je dao zavesti. Druga mu je odkrila sebičnost djevojačke duše. Uvidio je, kako sirene znadu vješto zaplesti mrežu da uhvate bezazlena mladića, naročito sina bogate obitelji . . .

— Bože moj, što nije Vilma, tako se je zvala gradačka Njemica, kći nekog financijalnog savjetnika, učinila da ga primami k sebi, a on tada nije toga ni opazio!! Uvjerio se napokon na vlastite oči, da je njezina ljubav var-

ka, da ona umije i trojici i četvorici govoriti iste stvari, odavati ista čuvstva. Oh kako ga je bolilo to razočaranje! Težko mu bilo pri duši ostaviti je, zamrziti tu zmiju, koja mu je trovala mladost. Tada je vidio, da nisu baš ni najgore one djevojke, koje nose najgore ime. Dvije godine boravka u Londonu razhladilo je njegova žarka čuvstva. Tu se je naučio nekoj proračunanoj hladnoći u saobraćaju sa svakim; mjerio je rieči, kaošto i korake. Sjećajući se razočaranja pretrpljenih u Gracu, čuvao se je pobližih poznanstva tih »otmjenih« djevojaka. Pa i kad se je vratio u domovinu, nastojao je živjeti spram istih načela, zato nije zalazio ni u one obitelji, kamo su ga upućivali obiteljski odnosi, ili sveze iz mladjih dana. Izbjegavao je svakoga. Ono malo drugova, s kojima je obćio, uživali su u njegovu družtvu. Njegova duhovitost, zdrav humor i govorljivost nadmašivaše ih sve zajedno. Nu čim je bio primoran da govori u pomješanu družtvu, tada bi se uozbiljio; nisi mu mogao izbiti šaljive rieči. Njegov govor naličio je tada govoru hladna Engleza.

Deset mjeseci prolazio mu život jednostavno, mirno; ali u toj mirnoći, kad bijaše sam u sobi, osjećao je da mu nešto i manjka i treba. Šport ga nije mogao zasititi, pa se bacio na umjetnički diletantizam, kojemu se je bio podao još u Engleskoj. Tamo je svake nedjelje risao, ili rezao nešto na veliku sablazan njegovih ukućana, samo da mu prodje dosadni englezki svetačni dan. Pošto ga sada nije toliko zanimalo ni slikanje ni rezanje, radije bi čitao, ili izvodio na tamburici poznatije komade talijanskih ili francuzkih opera.

U tom jednostavnom životu zapelo mu oko za Ivulu. Slučaj ga upoznao s njome, za izleta sa drugovima na neku narodnu svečanost. Ona je bila medju sakupljenim svietom. Drugovi

njegovi davno su je poznavali, pa se približili. Držala je cviet u ruci. Zamolili je, da daruje onomu, za koga ga ubrala...

Nu ona ga nije ubrala ni za koga.

— Onda darujte ga nama.

— Svima ne mogu.

— Jednomu.

— Dammi quel fior, dammi quel fior, ed io ti daro il mio cor.

Ona pogleda naokolo i pruži ga Ivanu Šaliću.

To je bilo sve. Na rastanku joj je nešto lagano šaptao. Ko znade, je li razumjela...? Ko znade, je li ga baš čekala!...

— Bože moj da nije i ona, kaošto su bile one druge!? Ali to nije moguće. Koketerija nije jača strana naših djevojaka... Liepa je, a i čuvstvena. Nu čija će biti? Moja, moja...

Na te rieči stresao se je. Stotinu misli navalilo na njega, kao zimska bujica, da ga zaguši: A otac! a rodbina! a sama djevojka! On se je silno bojao otca. Predvidjao je, da mu ne će biti nikako s voljom, da uzme koju hoće.

Sada se je prenuo iz tog snatrenja, da opet za časak slika djevojke oživi pred njime još svjetlije, da ga zamami... Današnji prizor kobi na zlo, ali ipak ostavlja u njegovoj duši neki ugodni osjećaj, jer imade u životu i sladkih boli. Kad su ono lagano padali skupa sa sjenicom, kao da su se spuštali, ili da su tonuli u more — zagrljeni... Divna je to slika, negdje ju je vidio. Mornar je utekao iz ruku grabežljive smrti, moru se nije dao progutati, ili se ono zadovoljilo žrtvom njegovih drugova: on je sretno izplivao na golu stienu, okolo koje sa svih strana biju valovi. More je još uviek bielo, vjetar buji, a njemu se čini da čuje neku melodijoznu glazbu, neki zbor djevojačkih glasova. More se je stalo tišati Iz donjih odaja morskoga carstva ti glasovi sve jasnije dopiru do duše izmorena mornara.

Napokon iz sredine mora eno se diže djevojka razpuštene kose, bosonoga, goli joj i vrat i prsi, te mu pruža ruke, mami ga k sebi. On se zagleda u njezine krasne oči, pruža joj svoje ruke, hoće da je se dohvati i sa litice stade se spuštati prama njoj, silaziti u njezino carstvo... Ta se legenda danas ko obistinila. Nije li on taj izmoreni mornar na litici, oko kojeg biju valovi svakojake strasti, zlobe i opačine ljudske, da ga zavedu? Nije li se on težkom mukom oteo iz zagrljaja toga mora, iz kojeg se pojavja čarna slika Ivule..., da ga zamami? Ne... da ga uvede u carstvo poezije . . .

U takovu maštanju mladić nije ni čuo da su se otvorila kućna vrata i da su se vratili majka i sestra sa šetnje uz obalu pred čitaonicom, te da je sestra stupila u njegovu sobu, domislivši se, da je on unutra, pošto je vidila s obale zatvorene njegove prozore.

— A što radiš, ovako u mraku? započe ona odmah, i ne nazvav mu »dobru večer«. Čini mi se, da si se rano vratio sa šetnje, pa sam ti se nadala, da ćeš banuti k nama.

— Gdje ste bili?

— Bili smo u »c a n o t u«. Vozali smo uz obalu, dok je glazba udarala pred čitaonicom.

— Tko je bio s vami?

— Ta znaš, tvoji drugovi.

— I Rade...?

— Da, i Rade, došli su po tebe, a kad te nije bilo, pošli s nama. Bila je i Gizela. Dok je ovako govorila s bratom, Flora je sama pristupila k stolu i nažgala svieću:

— Da se barem vidimo! reče. Dobra večer!

Nastade mala stanka.

— Ti šutiš; tebi kao da jeste nešto. A što ti je razbijen cviker? Da niesi pao s bicikla?

— Pao mi, pa se razbio. Ta znadeš da je staklo krhko — kao . . .

— A danas smo cielo vrieme govorili o tebi. Silno te hvale tvoji prijatelji. Gizela je bila sva ushićena. Rekla je, da takova g e n t l e m e n a još nije bilo u nas. Tvoja ozbiljnost svakomu se svidja. Tek u tebe je jedna mana, ne voliš gospodjica . . .

Ivan je šutio.

— Ajde, da, progovori; da niesi bolestan? Govorila konzulova gospodja, da će biti sretna svaka djevojka, koju zavoliš, ako ti uobće ikada zavoliš.

— Šta zbilja vi ženske nemate pametnijega posla, nego rešetati na jeziku svoje znance i neznance.

— Molim te, ta ovo nije rešetanje, ovo je pohvala!

— Koju ja zavolim, biti će sretna! rekla si, a to i ja govorim, ali ako ona mene ne voli?

— Ako ti nju voliš, vjeruj mi, ona tebe obožava.

— Oho! a koja je to, ako je dozvoljeno? Brzo ti je stigao gla . . .

— Molim te, niesi li mi ti sam jednom rekao, da je Gizela najsimpatičnija djevojka u gradu . . .?

— Pa ti još misliš na onaj komplimenat?!

— Ali na to misli i ona! Ja sam joj to priobčila; znaš, prijateljice smo, i ona meni neke stvari povjerava. Za to znadu i majka i otac. Mislim, da nije ništa zla u tome. Zašto nisi večeras došao k nama na more? Ona je bila snuždena, čim je opazila da si ostao kod kuće. Višeput je spomenula tvoje ime. Majka je rekla da si nešto zamišljen, a valjda i slab . . .

— Draga sestrice, molim te kani se takovih razgovora. Ja nisam djevojki nikada ništa osobita rekao, ja sam spram

nje tek uljudan, kao i s ostalim djevojkama. Nemoj mi sada mutiti ovo malo duševnoga mira. Ja podnosim sve radije, nego te vaše budalaštine. Reci ti Gizeli, da je lako njoj naći vjerenika i mimo mene, ako si joj što utuvila u glavu . . .

— Molim te, umiri se, ti si danas silno nervozan. Ne ću joj ništa reći, jer joj nisam ni govorila ništa. To su bile samo naše djevojačke č a k u l e. Stalna sam, da bi se ti sam sutra kajao, što bi ti svojom porukom povriedio ovakovu djevojku . . .

— Molim te, reci majci, da ne ću doći na večeru, da idem odmah u krevet.

— Rekla sam ja, da si bolestan.

— Nisam bolestan, nego nije me volja večerati. Ajde, i dobra ti noć!

Kad je djevojka izišla iz sobe, nove misli zaokupile su Ivicu. On je shvatio svu zamašitost sestrina odkrića. Otac mu je odredio Gizelu Tičićevu za ženu . . . Neka je i udaje, ali neka je meni ne nametava nikako. Sad znam zašto toliko nastojanje, da budemo zajedno.

Uz misao: da drugi hoće razpolagati jedinim njegovim dobrom, njegovim srcem, djevojka doslie simpatična, fino odgojena, duhovita, s kojom je rado i razgovarao, počela mu bivati odurna. On je shvatio odmah, da je sestrin govor tek besvjestni odjek tudjih rieči i misli, shvatio je da mu se Gizela Tičić namiće valjda s ljubavi, valjda s ponosa da uzmogne blistati u društvu svjestna svojeg mladenačkog čara nad ostalim vrstnicama. Takovo ga razočaranje srdilo, tim više, što je znao, da u tome imadu svoj prst i roditelji.

— Neka oni razpolažu sa svojim, ali imadem pravo i ja razpolagati s onim, što mi je Bog dao, svojim srcem, tog prava mi ne može

niko oteti, pa ni otac. Neka me izbaštini, boriti ću se za život, ali ću biti svoj.

Razpredajuć ovako u glavi, držeći živo u pameti sliku one prostodušne djevojčice, što mu je danas ovako slučajno pala u naručaj, zaspao je kasno u noći.

Kad se je u jutro digao, sunce je već bilo dobro odskočilo. Umivajući se, činilo mu se je, kao da je sinoć bio u neprestanoj ognjici, i on opazi doista na desnoj strani usana mali prištić.

— Zato sam ja onoliko i ludovao sinoć. Bože moj, da je ko čitao u mojoj pameti sve što je kroz nju prošlo! Nijesam li ja još dijete? Dobro je, što se nisam odao sestri.

Tako umujuć i prevrćuć sinoćnje odluke, gotovo se je postidio vlastite duševne slaboće, što se je dao opojiti čuvstvom spram djevojke, koje ni ne pozna, koja ne pozna njega, koja valjda nije sposobna da ga shvati, ni da za njega čuvstvuje. I onda izadje u perivoj, što se je prostirao iza kuće na uzvisitom položaju, da se malko razhladi, dok kucne ura da podje u ured.

IV.

Obitelj Lazić došla je iz Zagore u primorje. Došao je Grga Lazić jedne gladne godine, bez alata, bez zanata u grad, da zasluži koru hljeba. Bilo mu dvanaest godina, kad ga je primio Vicko Lepić, da mu nadgleda životinju. Domalo mu se učini i taj kruh pretvrd, te je odlučio dočepati se boljega, ali gdje? Kako? Sjećao se je, da mu je majka govorila: blago onomu, koji znade crno po bielu čitati, jer imade veliko blago. I on odluči steći sam to blago. U Lepića bio sin Gjuro, koji je istom polazio pučku školu. Svake večeri, nakon što bi se Grga vratio iz polja, dao životinji večeru i napojio ih, uhvatio bi

se maloga Gjure, da mu kaže, što je toga dana čuo od učitelja. Grga dobre pameti zapamtio brzo slova, te je u četiri mjeseca trkimice umio čitati po početnici, a na svim pragovima kuća znao je na prvi mah »dignuti« kućni broj. Tada mu se pričinilo da znade dosta, da za njega nije više paša, te se ponudi u službu nekom trgovčiću gradskom, koji ga rado primi, da mu čuva dućan. Gospodar ga je vrlo dobro pazio, povjerio mu sve svoje stvari, a mali se vježbao i napredovao u školi života. Gospodar mu, na njegovu sreću, nije imao nikoga od svojih, te nagovori Grgu da se ženi. Grga ne budi lien, zaruči odmah djevojku težačke ruke iz Zagradja, s kojom se je davno gledao. I ako je bila dobre kuće. ipak se je odvažila i proti otčevoj volji »poći za »vlaha«, koji je došao odrpan, gol i bos, da se nahrani«. Otac ju je mogao ubiti, ali joj ga nije mogao izbiti iz glave. Nije joj bilo stalo, što su joj se drugarice rugale, nije marila za ništa: on je bio liep i pristao mladić, a liepa Mara je zavolila liepog »vlaha«. pa se napokon i vjenčali.

Nakon tri godine bračnog života zapala ga baština gospodarova. Gospodar je ostavio sve svomu slugi, a kasnije drugu kao što je i on baštinio od svoga. Mara tako postala napola gospodja, samo što još nije šešir stavila na glavu. Možda bi i do toga bilo došlo, da je Grga dopustio. On pak nije htio ostaviti se svoje narodne nošnje, nije se mogao rastaviti od djedovskih širokih gaća, ječerme i koporana. U svem je popuštao svojoj liepoj Mari, ali u tome nije htio. Radi toga bilo je višekrat rieči u kući, ali sve uzalud. To je ubijalu njezinu taštinu, zato nije htjela nikada zalaziti s njime javno medju sviet: ali on za to nije mnogo mario.

Uz to su rasla djeca, kojom ih je Bog obilato nadario. U odgoju djece Grga je pustio Mari slobodne ruke. Ona je s njima upravljala. Prvoga Matu, dade na nauke. Jedva je u dvanaest godina provukao se kroz srednje škole, prešav iz gimnazije, gdje je učio pet godina tri razreda, u realku. Koliko je majka za svoga ljubimca potrošila, ne samo za privatne učitelje, za takse, za svagdanje potrebe, nego, nada sve, za njegove hire, a bez otčeva znanja! Sredstva, kojima je razpolagala, mjesto da njezina sina učine čovjekom, stvoriše od njega rasipnika i razuzdanika. Mnogo prije, nego je dobio težkom mukom i na velike preporuke, svjedodžbu zrelosti na realci, bio je već oslabio u duši i tielu. Da pokrije svoje »vlaško« porietlo, koje ga je najviše peklo u srcu, tražio je družtvo najodličnijih gradskih mladića, s kojima se igrao uviek kavalira, bacao novac, udovoljavao strastima ... Kad mu ni majka nije mogla više davati, tada je sam uzimao iz dućana, a da se otac ne dosjeti, a kad je opazio, da ne može više vaditi u gotovini, jer novca nije nalazio, stao je vući iz dućana robu i prodavati u bezcienje.

Uvidila je i Mara, da ti blaženi nauci puno stoje, pa, po savjetu nekih prijateljica, drugog sina uvali u sjemenište, da bude svećenik. To je barem lakše. No nakon dvie godine iztjeraše ga na polje, radi »nekorektna ponašanja«. Kad je Alviž, tako se je zvao drugi sin, izpripoviedio majci »po istini« zašto su ga poslali kući, ona ga je zagrlila, izljubila, proklela popove, crkve i oltare.

— Ne trebamo mi nikoga, tebe će majka svojim trudima odgojiti, pa ćeš kao i Mato u Beč ...

Mare nije znala, kako je stalo s trgovinom njezinu mužu. Svak je mislio, pa je mislila i ona, da sve »pjeva« u dućanu. Ta hvala Bogu, uviek je pun svieta. Ali stari nije umio računati, osim njega pak niko nije ma-

rio za rad, držao je djetića, koji se je, regbi, uvrgao u njegova Matu. Kad nije bilo Grge, ostavio bi dućan zatvoren po ciele sate preko dana. Stari je vidio, ili mu se je činilo, da se prodaje, tek nigda nije bilo novaca. Ženi nije govorio ništa: ta ona se u ovake poslove ni ne razumije: duga kosa — kratka pamet...

Ivuli je bilo deset godina, kad jedne večeri dodje otac kući snužden i javi ženi: Maro, propali smo! Ivka se sjeća, da je tu bilo vike i buke, grdnje i psovanja. Sutra otac nije otišao u dućan, jer je bio zatvoren, a na njemu neko pismo. Nakon tri četiri dana došli ljudi iz suda, s njima je bio i otac, sve razgledali i popisali. Ivula se još sjeća, da su obnoć nešto u kući radili, zabijali u sanduke robu, pa je stavili u konobu. Što je sve to značilo, ona nije mogla dokučiti. Opazila je samo neurednu promjenu u kući. Nije bilo dana, a da nije bilo psovaka: otac grdio majku, proklinjao čas, kad ju je vidio i upoznao, ona da je svemu kriva i njezina luda glava. Sad će im Mato pomoći!...

— Ne bješe davati u dug, glupane vlaški! vikala je Mara, da ju je cielo susjedstvo moglo čuti. Tvoja luda pamet svemu je kriva. Ja sam se mogla udati i za boljega od tebe. Crna moja pameti! Pravo mi je majka govorila, da ne idem za »vlašinu«; to mi je hvala! Da mi nije radi ove dječice, išla bi služiti, a nebi s tobom stala!

Nakon mjesec dana morali su seliti iz svojeg stana, jer niesu mogli plaćati previsok najam, pa su se zavukli u Zagradje u neku kućicu Šalićevih. Tu su unajmili tri sobičice za šesnaest forinta mjesečnih. Sviet je na sve to klimao glavom, mnogi su se nasladjivali i onda kad su izkazivali tobožnju sućut. Mnogi su govorili:

— Kuma Mare, zahvalite Bogu; i drugima se to dogadja. Isto se imate na koga nasloniti. Mato vam je čovjek, a i Alviž je momak, neće oni zapustiti svoje roditelje. Najteže vam je za Ivulu i za nejako diete, Milicu... Bog će i s njima upraviti. Napokon Vi ste za djecu i potrošili, sad neka se djeca brinu za Vas...

— Ne valja se žalostiti; jest težko, ali nitko ne zna, što ga prije smrti čeka, — goli smo se rodili, pa ćemo goli i u grob saći...

Tako je običavala odgovarati Mara hinjenom resignacijom. A koja ti korist i srditi se!

Nakon te domaće katastrofe vratio se je Mato iz Beča, a da nije nijednog izpita učinio u četiri godine, a niti jednom kolokvirao.

Za njim su doletjeli, kao u potjeru, raznovrstni listovi vjerovnika, sudbeni pozivi za dug — ali sve zaludu: nijesu se imali na čem naplatiti. Otac nije htio, niti je mogao priznati dugove sina. To je Matu porazilo, stao se srditi na otca, na majku, pa psovati, grditi, spočitavati neznanje.

— Prekinuli ste mi karijeru, sad mi valja obijati tudje pragove, moliti se Petru i Pavlu, da mi dadu zaslužbe. Jer ste bili ludi, pali ste svi na moja nejaka ledja, sad mi valja hraniti vas radi svieta, od stida, da mi ne reku, da sam vas zapustio, a nitko ne misli, da su meni polomljena krila!...

Tako je svaki dan ujedao za srce otca i majku. Majka nije imala srca prigovarati sinu, jer bi time prigovarala sebi, a otac bi pogledao mrko prije na Maru, pa na Matu, te izmakao iz kuće, otišao u bližnji dućan, pa se natrusio rakije, zatim bi napola pijan šetao po gradu i obilazio prijašnje prijatelje.

Kad u kući nije bilo više šta jesti, kad se sve očistilo, tada je Mato odlučio tražiti zaslužbe i dobio je mjesto vježbenika na pošti.

Brat mu Alviž, čim je došlo vrieme da plati školarinu, izstupio je iz škole, a majka ga prisili, da ide na zanat, te ga namjesti kod nekog brijača. U kući Lazićevih osjećala se težka bieda. Bolest je brzo pokosila Alviža i time digla veliku brigu s ramena biedne Mare. U toj nevolji sprovadjala je svoju mladost jadna Ivula.

One iste godine, čim se je ekonomska nesreća dogodila u kući, majka je digla sa škole: nije imala čime pokrivati ni njezine velečedne troškove. Nu učiteljice, milosrdne sestre iz Zagreba, zaljubljene u darovitu djevojku, sklonuše majku, da je šalje barem svake nedjelje, da djevojčica ne zaboravi, što je bila naučila, a da će se one za drugo brinuti. To je trajalo nekoliko vremena, a kad je Ivula uhvatila petnaestu godinu, morala je skrbiti za obitelj. Mato je kasnije dobio mjesto poštanskog upravitelja u selu Slivnju blizu grada, te slao neredovno kad deset kad petnaest forinti obitelji u pomoć, a Ivula se je mučila uz duvne, radeći od jutra do mraka i pazeći petnaest do dvadeset drobne dječice, koje su one poučavale u molitvi i držale u stezi po vas cieli dan, samo da dotičnim majkam u kući ne smetaju.

Svake godine po desetak petnaest dana otišle bi sve k Mati na selo: majka i dvie kćeri; stari se nije htio micati iz kuće. Prve godine nakon toga, recimo, izleta, našli su staroga sasvim slaba, te je u malo dana umro od d e l i r i j a.

Bila je treća godina, što Ivula s majkom i sestrom polazi k bratu u selo Slivno, kad ju je upoznao Ivan Šalić i u nju se strastveno zagledao.

Nu nije bio ni Ivan prvi, koji je shvatio plastičnu savršenost Ivulina tiela. Mnogi su se mladići za njom ogledali, još dok je nosila kratko odielo. Majka ju je odievala na gospodsku, samo što joj još nije šešira na glavu stavila. U ovo zadnje doba zagledao se u nju neki gradski trgovac, udovac sa dvoje nejake djece, čovjek prilično imućan. Ivula mu se s početka uljudno ugibala, a kasnije je počela osjećati neku odvratnost prama njemu. Kad joj se je jednom nešto više približio, oćutila je da zaudara duhanom i rakijom, kao kakova smradna nizka krčma. Tu manu je ona najprije zamrzila u vlastitom otcu, kojega je neprestanim molbama nastojala odvraćati od pića, ali zaludu.

Majka ju je nagovarala štono riječ: na liepe i na ružne, da podje za toga udovca.

— Ta vidiš, kćerce moja, što ti se sprema danas sutra, valjat će ti otići da zlužiš, da se prehraniš, a bolje je služiti svoga muža, ma kakav bio, nego tudji sviet.

— Majko, ja ću raditi, služiti, mučiti ću se, ali ne ću da me zovu maćehom, to je ružno ime. Neka mu njegovo bogatstvo. Nije sva sreća u bogatstvu niti u udaji. Eto, i ti si imala sve to, pa šta si dočekala . . .

Ove zadnje rieči odjeknule su ko ukor u ušima stare Mare. Nije ona nikada vikla ničijem prigovoru, pa bi znala presjeći ljutito:

— A zbog koga smo spali na ove grane, ako ne zbog vas? A sada liepo odvraćate svojim roditeljima! To je harnost! Marko te eto prosi, a ti ne ćeš. Koga valjda čekaš da dodje po te? Careva sina? Ili hoćeš da mi budeš uviek na ramenim? Sad bi mogla biti od pomoći i meni i sestri, a bez muke, a ti ne ćeš Eh, moja »gospodjice«, liepo si naučila, to su te u školi naučile »sestre«. U moje doba, dok sam ja djevojkom bila, nijedna cura nije mogla ni pomisliti da rekne: ne ću! Svaka se je udavala, za koga su je stariji odredili . . .

Ovdje bi prestala, zbunila bi se sama, jer je znala da laže; ali za to nisu znala djeca, koja su je slušala.

Kad nisu mogle rieči, da slome volju mlade djevojke, htjela se je majka uteći batinama,; ali je Ivula prietila, da će na koncu uteći iz kuće, kao što je jednom bila pobjegla k jednoj tetki i ostala dva dana. Tada je stara uvidjela, da tu ni batine ne mogu ništa, nego joj oteti jošte onaj mali dobitak, što je Ivula smagala čuvajući tudju sitnu dječicu. Prvi put, kad ju je udarila, morala je djevojka ležati dva tri dana u postelji. Nu i ako nije više posegla za batinom, jezikom je neprestano jurišala na nju. Majci pritekao u pomoć i Mato, jedino iz želje, da se tako rieši jedne sestre, koju je smatrao velikim teretom.

Ivula u toj neprestanoj borbi bila je zbilja zamrzila kuću, bila bi se ne znam komu bacila u naručaj, samo da izadje iz tog domaćeg pakla, ali kad je pomišljala na trgovca, činilo joj se, da ni u kući nije tako težko, kao što bi bilo u njegovu naručaju.

Mara je uz to uviek nastojala, da ne prekine s Balićem (tako se je zvao trgovac) i uzpirivala je u njem uviek neke nade. A kad je ovaj stao govoriti o skorom vjenčanju, ona poznavajuć odlučnu Ivulinu volju, odvraćala bi ga, »za sada«, obzirom na Ivulinu mladost.

Balić je poručivao svaki čas, da će doći prositi djevojku, pa ga i odbila, jer da mu je dodijalo čekati. Ivula je valjda višekrat pomišljala i na samopriegor, na žrtvu svoje vlastite duše, jer je uvidjala, da joj nema izlazka. Nastojala je takove misli iztjerati, kao djavolsku napast, ali je bilo časova, kada je zdvajala. Neprestano se je Bogu molila, utjecala se je pod krilo svoje Majke nebeske. Koliko su je puta oblile vruće

suze pred njezinim oltarom! Poslie molitve, osjećala je neku neizrecivu lahkoću u sebi, činilo joj se, da je svalila veliki kamen sa srca; ali kad bi došla kući, kad bi majka na nju navalila psovkama, nepristojnim riečima, jer da je odviše ostala vani, jer se je tobože skitala, jer da joj je omrznula kuća, tada je jedva mogla podignuti oči k nebu, tada je zdvajala i podavala se svojoj okrutnoj sudbini.

Kad je Balić po Duhovima učestao s porukama, odlučila je još jednom uteći se svojoj nebeskoj zagovarateljici, ovršiti »bogoljubnost od petnaest subota« pa kad ih svrši, tamo početkom jeseni, dati odlučan odgovor.

Bila je u trećoj suboti, kad ju je slučaj nanio na Ivana Šalića. Njegove vatrene poglede odbijala je s početka kao sotonsku napast; kad mu pogled dohvati, činilo joj se da grieši. A pričinilo joj se jedne nedjelje, da ju on gleda u crkvi, ona nije digla oka sa molitvenika, ali nije ni on s njezina lica. Sliedeće subote bila je sama u samostanskoj crkvi. Klečala je pred oltarom Pompejske Djevice. Njezin duboki uzdisaj gubio se je u polutamnoj velikoj crkvi . . . Kad je izlazila, činilo joj se, da je neko na desnoj strani velikih vrata. Odmah joj je misao poletjela na Ivicu, a srce joj je čudnovato zaigralo. Ipak se nije obazrela, da vidi tko je, nego je ravno oborenih očiju otišla prama vratima, te izašla.

Poslie nekoliko dana otišla je k bratu u Slivno sa cielom obitelju i nastavila svoje pobožne molitve u seoskoj crkvi. Sada ju je obuhvaćao još veći nemir; kroz tri četiri dana zaželila je po stoputa vratiti se u grad; a zašto, to nije znala ni sama.

Bila je s početka odlučila, da na dan

velike svečanosti godišnje, što se slavi u selu Slivnju uz veliku navalu naroda iz obližnjih sela i iz grada, ne će nigdje iz kuće osim u crkvu. Nu, kad je svanuo taj dan, činilo joj se u kući dosadno, srce ju je nekako vuklo, da izadje i poslie podne, i zbilja izadje. Tada je prviput pogledala s bližega Ivicu u oči, progovorila je s njime. S početka joj glas drhtao, krv ju je u grlu stiskala uslied silna lupanja srca, nu zamalo je ohrabrila. Nije znala, koliko je govorila s njime; valjda bi bila ostala u toj vrevi puka i dulje, da ga se nagleda, da čuje njegov glas, ali ju je prenula majka i pozvala kući.

Začudio ju je majčin ljubki glas, uljudni poziv, da otidu doma; tako ona nije običavala postupati. Putem je djevojka mislila: biti će doma bure i oluje, nije se majka zar htjela pred svietom pokazati prostom, ali će se ona doma izkaliti; kad budemo same. Nu kad dodjoše kući, — ništa dapače ljubaznija no ikada.

Je li ženska taština, što je jedan Šalić progovorio s njezinom kćeri, što je primio od nje cviet, (ona je to vidjela, i ako je hinila da ne zna,) je li tašta nada, da bi ju on mogao uzeti, te ona postati Šalićevom punicom, nešto je svakako na tu ženu djelovalo, te je blaže postupala s Ivulom. Nije joj danas progovorila ni rieči o Baliću.

V.

Čim je Ivica izašao iz dvora, gdje su stanovali Lazićevi i gdje je bio seoski poštanski ured, Ivulu je spopala ognjica, te je morala u krevet. Svu noć tužila se na glavobolju, buncala je u ognjici, govorila čudnovate stvari, miešala sto imena uz

majčino, dozivala nepoznate osobe, ali Ivičino se je ime neprestano pomaljalo. Višeput bi ga na polovicu spomenula, te kao od stida nije izgovorila druge polovice. Na časove, kao da se Bogu moli; sad je plakala, sada se smijala . . .

Stara Mara nije znala, kud bi glavom: jedva je dočekala zoru, da pita koga za savjet. Skupile se vračarice iz susjedstva i svaka je predlagala svoj liek.

— Moja kumo, govorila jedna starica; tko zna, što je djevojci; ako joj je uznemirena krv, skuvaj joj malo lišća od naranče, imade ga dolje u vrtu Presvjetloga, a možeš š njime pomiešati i malo kadulje i ivice, ružmarina . . . to će joj stalno pomoći. Ja sam svomu pokojnomu mužu to kuhala, pa eno, hvala Bogu, dočekao je liepu starost.

— Najbolje bi bilo priviti joj kožu od crnoga jagnjića, govorila je druga; ja sam to svomu sinu privijala, kad ga je ognjica hvatala, pa eno ga hvala Bogu, živa i zdrava, ne bilo mu od uroka!

— Bit će, boni, diete štogod zelena izjelo, pa mu naudilo; zato je najbolje da joj date malo gorke soli . . .

— Nije, presječe majka, sestro, ništa, kao ni pop prije mise; pa da joj je što na želudcu, čutila bi, tužila bi se . . .

— Vi pravo govorite, prekine ih baba Jurka. I ja sam to sve u nemoći pokušala. Diete se je preplašilo; tu lieka drugoga ne treba nego sveta molitva. Dobro bi bilo zvati Don Andriju iz Slivna ili onoga Don Antu iz Doca. To su čudotvorci. Koliko svieta svaki dan pred kućom jednoga i drugoga! Koga liečnici ne izliče, izlieče njihove svete molitvice.

— A što nemamo i mi svoga popa, što na-

ma treba tudji!? Svi su oni jednaki pred Bogom . . . ! upane u riečstara Jela.

— Oprosti, teta Jele, ali nije tako; vidiš ovo pet prsti, svi su od jedne majke rodjeni, ali niesu svi jednaki, a kamo li svi svećenici.

— Ne znaš ti, da je htio pokojni biskup dignuti don Andriji misu, zato što lieči puk, jer da on čini što drugi ne mogu. A Don Andrija otidje k njemu, uzme cielu debelu stienu, pruži je biskupu, pa mu reče: Eto, sveti pastiru, ti svojom rieči učini, da se taj kamen od sebe razpolovi. Biskup mu odgovori: Ja to nijesam nikada činio, niti smijem, niti mogu. A on će njemu: A dopusti da ja to učinim. Biskup mu dopusti, a on prekriži, a kamen otide na četiri komada, kao da ga je nožem prerezeo. Pa će ti on biskupu, koji se je čudio: Eto, presvietli, sada vi taj kamen sastavite, kako je i prije bio. Biskup odgovori, da ne može. A onda don Andrija prekriži i kamen se sastavi opet kakav je i bio . . .

— Ali ja sam čula, uplete se u razgovor mala ženica, da mu je biskup isto digao misu . . .

— Je, istina, ali on je na njega poslao nemoć, pa je domala i umro. A don Andrija sad govori misu živ i drav . . .

Tko zna, koliko bi se dugo bio razpreo ovaj budalasti razgovor, da nije medju vračarice došao Mato, c. k. poštanski upravitelj. Nije trebalo nijednoj reći da otide. Svaka je našla odmah vrata, da izadje. Mato je otišao k sestri. Našao ju je u znoju, kao da se je okupala. To je dobro, pomisli u sebi i naloži majci, da pošalje odmah po liečnika.

*

Ivica toga dana nije bio dobre volje. Otišao je u ured, radio je marljivo, ali se opažalo na njegovu licu, da mu nije nešto pravo. Bio je

osobito mučaljiv. Kao da mu se je nešta težka usjeklo u misli. Pišući, često je odložio pero i savijajući smotku, mislio je u sebi:

— Nijesam li ja smiešan! Da tko zaviri u moju dušu, scienio bi me djetetom od šestnaest godina. Moram se zbilja sramiti samoga sebe. Ja sam eksaltiran do skrajnosti.

Kad je u večer izašao iz ureda, protiv svih odluka, uze koturaču, te otide poljem. Taman je zalazilo sunce. Nema nego dva puta, pa je izabrao onaj što vodi k selu Slivnju uvjeren, da ne će daleko, da će se s po puta vratiti natrag.

Težaci su se vraćali s polja: mladji pješke, noseći na ramenima mašklin ili motiku, a stariji jašući na slabo uhranjenim životinjama. U jednoj hrpi su razgovorali o ljetini:

— Ako dodje ove godine zdravo, eto naliti ćemo ga se, hvala Bogu, samo ako nas ciene ne izdadu.

— Dobra ti je, kume Marinko; ali pomisli, da Francuz više i ne haje za naše vino, a bilo je u »Pučkom listu«, da je ove godine Italija rodila strah božji, a nije još ni lanjsko prodala, u zao čas nami . . .

— Pa što ti, Duje, vjeruješ, što ti listovi lažu. Da je i deseta istinita, što oni kažu, danas nebi bilo čojeka živa u nekim stranama. Pripoviedaju o ratu, o okršajima, o krvi, a kad tamo ne vidi se ništa.

— A što ćeš ludje od ove, barba Pere, ozove se drugi, ja sam čitao na svoje oči, da je u Sarajevu jedna starica minula sto godina, pa da još radi, — ali da, neka to, nego, da su joj iznikli novi zubi! — Ajde ti pa vjeruj.

— A može biti i to . . .

Za njima je išla mladja hrpa sve kršnih momaka. Uhvatila se dva po dva preko ramena pa zapjevali, otežući svaku notu po

nekoliko časaka: »Marjane, Marjane, ča barjak ne vije« . . .

Nešto podalje od ovih, nekoliko staraca čislom u ruci brojahu »Očenaše« i »Zdrave Marije«.

Kad je Ivica minuo prvu hrpu, činilo mu se je da čuje, kako neki govore:

— Eno i njegov otac, koji se je pomogao s nami, sada uvadja talijansko vino . . . Zatim se stale redati psovke i prokletstva na njega i njegov rod.

Nehotice je Ivica odmaknuo sve do pod selo Slivno. Žao mu bilo, kad je spazio, gdje neko na biciklu ide prama njemu, htio se je vratiti,, činilo mu se neobično, mučno sresti baš tu još nekoga iz grada, kao da će mu taj čitati tajne misli na čelu Pogleda bolje i opazi Dra. Castellia. Za par časaka su bili jedan do drugoga. Ivica okrene, da će natrag, dočim je doktor mislio, da će napried, te zaustavio svoju koturaču.

— Ah, vraćaš se? opazi liečnik, kao da se čudi.

— Nijesam baš imao namjere ni dovle doći. A odkud ti u ovaj sat? Kako si se dao na izlete, znak da nema bolestnika u gradu.

— Bio sam u Slivnju baš u tom poslu . . . Ovde nastane stanka . . .

I v i c a: Stalno je koga nenadnja stigla, kad na ovu uru zovu liečnika.

D o k t o r: Ovo mi je po drugiput danas, što se mučim dovle.

Mladiću bi mučno izpitivati dalje, ali ga spopala neka težka slutnja. Liečnik se ne upuštaše u dalje tumačenje. Išli su tako putem dalje prema gradu.

I v i c a: Valjda je nešta opasna kad zovu u selo liečnika po dvaput na dan?

— Nije baš pogibeljno, ali se zahtieva pažnja, dok se bolest ne razvije. Može biti da je

samo blaga groznica, nu može se razviti i tifus. Znaš, u selu nema na poruku svega, što imademo u gradu. Hoće se mraza, a dok ga donesu, na polovicu se raztopi.

Mladića sve više spopadale brige. Da nije ona bolestna! Pa da je i ona, žašto bi se liečnik ustručavao kazati njezino ime? Sad mu pane na pamet, kako liečnici izpitivaju povod nemoći, pa će mu valjda biti kazali nešto o njem, zato on sada šuti.

I v i c a: Molim te, doktore, koji je najobćenitiji povod takovoj nemoći?

— Stotina. To se ne dade na laku ruku opredieliti, kao što ni način liečenja. U ovom slučaju razdraženje živaca moglo bi imati letalnu posljedicu, a mogao bi ugodan nenadan potres duše djelovati i blagotvorno.

— Stalno je ona bolestna! pomisli Ivica te umukne, kao da su mu olovom začepili usta. Sve mu se nešto vrtjelo u glavi. Bojao se je, da ga još ne spopane nesviestica, te da ne pade sa bicikla. — Nu zašto da se baš žalostim — prošapta tješeći sama sebe — kad ne znam? . . .

Kad su došli do prvih kuća, odielili su se svaki na svoju stranu.

— Dobru veče! . . .

— Dobru večer! . . .

Još nije bilo doba večere, pa Ivica nije htio da se zatvori u kuću. Zato je predao koturaču slugi u dvorištu, te je izašao, da se malko prošeta obalom. Obala je vrvila svietom. Rekbi da se je cieli grad tu izlio. Puste mladjarije! Djevojaka pak najviše! Tu je njihova izložba. Uklanjao se mladićima, koliko je mogao, držeći se gornje strane, gdje su kuće i dućani, jer je tamo manja vreva. Kad je došao na vrh obale, na protivnu stranu od svoje kuće, pričinilo mu se, da je doktor Castelli izašao iz ljekarne. Sune mu sretna mi-

sao: otide u ljekarnu. Saver je za stolom, uz dva momka, radio unutra, kao da mu se žuri. Ivica unidje unutra, pozdravi po običaju, pa sjedne u kut za stolom za pisanje.

Ivica: Ako se nitko ne obogati i u gladnim godinama, a to stalno liečnici i ljekarnici, koji živu o tudjoj nevolji.

Šandor: Lako li se tebi rugati, kad ti je otac stekao milijune, prodavajući vodu za vino.

— Biti će i manje toga . . . a da je i manje, meni bi draže bilo . . .

— Lako li je sada govoriti, kad ti ništa ne fali.

Ivica uz to ustane pristupi bliže k stolu, gdje su spremali recepte. Najednom pročita izpod poznatog mu podpisa liečnika Castelli »za Ivulu Lazić u Slivnju«. Smrklo mu se je pred očima. Činilo mu se je, e svi opaziše, da je probliedio, te se mahom okrene prama vratima.

Šaver: Tako brzo! Čekaj, bolan, deset časa, pa ćemo zajedno: sprovesti ću te do kuće.

Ivica (ni ne okrenuvši se natrag): Zbogom hvala ti! A kad je izašao, hodio je svojim putem, piljeći neprestano u zemlju.

— Bože moj, mišljaše, kako sam nesretan!

Čim dodje kući, zatvori se u sobu, pa stane maštati. Napokon prekinu nit svojih misli, sjedne za stol pa napiše: »Gospodjice! Doznadoh za Vašu nemoć; duša me boli, ako sam ja, pa i nehotice, bio ma iz daleka povodom Vaše nesreće. Moja zla kob mora se uhvatiti svakoga, komu se ja približim. Oh da mi je dieliti skupa s Vama Vaše boli! Još smo odviše razstavljeni. Molim Boga, da nas zbliži i da mi dade to pravo . . . Kako bih ja mogao znati za tečaj Vaše bolesti? Ne zamjerite: čuvstva se ne dadu lahko ugušiti: Iz kuće, u 10 sati u večer, 18. jula.«

Zapečati list, napiše adresu, pa ga odnese sam u dvorište slugi, da ga baci u prvu poštarsku škrinjicu.

— Nijesam li se prenaglio! mislio je kasnije, kad se spremao da legne. Nu — neka bude!

VI.

Nakon petnaest dana Ivula je bila ne samo na nogama, nego se je s majkom i sestrom već u grad vratila. Kroz to vrieme ju je Ivica dva put vidio, a petnaest puta joj pisao. Kao da su joj njegovi listovi vraćali život, ona se je počela silno oporavljati. Još joj je od bolesti preostalo na licu tračak bljedoće i ponešto nervoznosti. U listu, upravljenom joj dan prije nego se je imala u grad povratiti, Ivica je odavao svoju radost, što će biti bliži, ali istodobno je odavao i svoju žalost, da ne će moći valjda tako lako skupa govoriti: »jer se valja uklanjati poganim jezicima«. Nu naći će se i tomu lieka. Ljubav će svladati sve.

Ivula je često izlazila s majkom ili sestrom izvan grada na šetnju u polje, mrzila je šetnju po obali, a Ivica ih je gotovo uviek, ma na koju stranu krenuli »slučajno« sretao, zaustavljao se, i na duže razgovarao.

Ma koliko se oni i ugibali da sviet ne govori, već je ta njihova ljubav bila na svačijim ustima. Govorilo se i ovako i onako. Bacale se iz početka samo na pola izrečene rieči, za tim sumnje, pa klevete. — Eh, djevojka je liepa, a gospodi se hoće liepih djevojaka! Ona je sirotinja, nema ništa. Otac ih je ostavio bez ičega, brat ih slabo pomaže. Ono malo, što je bilo po dužnicima, biti će da se nije ni iztjeralo, ili ako su i iztjerali, biti će i pojeli. Nije se danas ničemu čuditi. Kakove su ti ovo djevojke! stavile stid pod noge!

— Poštena djevojka — opazila bi koja dobra susjeda— može se danas lako prehraniti, ako želi pošteno raditi, ali njima se hoće luksusa; valja se odjevati po modi, i ako im je majka težačica, a otac prost čovjek, vlah.

— Bože moj, kako Mara dopušta da Ivula vodi sobom još onu malu, ta više i nije malena, ima joj dvanaest godina. Liepo li će naučiti od sestre!!

U jesen, odmah po jematvi, došle u posjete Ivičinoj majci n·ke prijateljice. Nakon obćenitih pozdrava, jedna će iznenada zapeti razgovor:

— A mogu li vam se, gospodjo Fortunato, radovati?

Gospodja je ostala za čas zapanjena, pa onda upita:

— A na čemu?

— Čula sam i ja nešto, ta cio grad govori, ali eto, ako ste vi odlučili, da ostane tajno, žao mi je, ako sam vas i pitala. Ali, znate, vražji sviet sve doznade, pa izbrblja.

— Ma recite — što? Ja, vjerujte, ne znam ni o čem govorite.

— Onda, može biti da je samo šala . . .

— Recite, da; nemojte me držati na muci.

— Čula sam, da će vam se Ivica ovih dana zaručiti.

— Da bi Bog dao! Nu čini mi se, da on baš danas na to ozbiljno i ne misli! Koliko sam ga puta na to nutkala, svjetovala, molila, a on i ne haje; pa sam i sama prestala govoriti, a vi dolazite s takovim viestima! Mislila sam, da ćete reći za Floru.

— Ja sam to čula, vjerujte mi, od pouzdane osobe, a i vas grad već o tomu govori, i ako . . .

— Tko vam je mogao to reći?

— Ista djevojčina mati.

Gospodja se Fortunata na ovu viest malo

uozbilji, kao da se boji, da nije šta istina u tome, za tim se prisili na smieh:

— Molim Vas, koja je to djevojka?

— Pa vi to ne znate?!

— Eto ne znam; to mi je prva što čujem.

— Žao mi je donekle, da sam ja prva, što nosim tu viest, ali mi smo stare prijateljice, vi ne ćete zamjeriti. Da vi meni što slična o mojem sinu reknete, ja bih vam zahvalila. Sad mi je drago znati, da nije ništa istina, jer da ima šta u stvari, majka bi prva doznala. Sad ja razumijem sve. Mara pokojnoga »vlaha« Grge trubi na sve strane, da će vaš Ivica uzeti njezinu Ivulu. Vjerujte mi kad sam čula, bilo mi je žao. Pomislila sam odmah na vas. Na, kao da gospodja Fortunata ne može dobiti bolje snahe. a žao bi mi bilo i Ivana da se utopi. Hvala Bogu, ima dosta poštenih djevojaka u gradu. Njemu je svaka kuća otvorena, pa da se u ovom blatu uguši! Vesela sam, što nije istina. Znati ću ja već nekomu začepiti usta. Ona stara Mara ne govori sa mnom, ne dajem ja njoj konfidencije, ali, ne znam baš kako, ona me je uhvatila tu skoro, samo da mi javi tu viest. Na srcu im je širiti te glasine. Ali valjalo bi i Ivanu reći, da stane tomu na kraj. Istina on nosi gaće, ne gubi ništa, momku se hoće zabave, pa mu se ne zamjera, ali ipak ne valja davati prilike, da se o tome govori.

Na tu dugu čitulju gospodja Fortunata ostala je začudjena. Nije znala, bi li se srdila, bi li uzela u obranu sina, bi li oprovrgla te nepoštene glasine.

— Hvala vam, draga prijateljice, reče napokon; harna sam vam na obaviesti. Ja ću već svoga Ivicu izpitati, jer ne vjerujem, da je on kadar dati povoda, da se o njemu nepošteno misli i govori.

— Niesam ja, gospodjo, o njem toga ni mislila: nije on tomu kriv, on je momak, a današnje djevojke su bezočne. Ako je koja ljepušasta, nudi se sama. Bit će ga se uhvatila, a on se stao zabavljati.

— Ne bi bilo ni to od njega pošteno. Nu ja mislim, da su to sve izmislili bezposleni jezici. Ja sam stalna, da moj Ivan ne će učiniti nepoštena djela . . .

— Ne će on, ali će ona. Što ne može bezsramna djevojka! Ona će mu izmamiti novaca, a njoj za drugo nije ni stalo . . .

— A što radi vaš Rado? Upita gospodja Fortunata samo da svrne razgovor. Znam ja, dobar je on mladić.

— Hvala vam, gospodjo Fortunato, na pohvali. Zlatna usta zlatno i govore! On radi uviek; ako izidje van, to je s vašim Ivanom. Kakovi su to prijatelji! Da ga čujete, kako on odbija od Ivice, baš u ovom poslu, svaku nizku namjeru. Jedanput je stao vikati na Gizelu, kad ga je pitala, je li istina što se o Ivici govori: Što vi ženske valjada svačije korake pratite, na svakoga pazite: kamo ide, koga gleda, s kim govori! Gledajte svoje poslove. Mi se ne možemo ni šaliti, ni progovoriti, a da vi ne raznesete svietom, da smo zaljubljeni . . .

Gospodja Tičićeva sama je govorila, ističeć vrline svoga Rade i krieposti svoje Gizele »ne zato što su njezini, jer vas sviet zna, kakovi su oni, nigdje sami, oni s nikim ne koketiraju, oni se ni ne zabavljaju. Nedavno se je vrtio oko Gizele neki mladi profesor, a ona ni da ga je pogledala, te se okani čorava posla . . .«

Gospodja Fortunata znala je da Tičićeva ima razloga biti zabrinuta nad ponašanjem Ivice, znala je da su muževi medjusobom gotovo zaključili, da će Rade uzeti Floru a Ivica

Gizelu, a oko toga je najviše nastojala sama Tičićeva, dočim se je ona u to najmanje prtila. I ako je poznavala čvrstu volju svoga muža, ipak je sumnjala, da će mu poći za rukom sklonuti Ivicu, ako ne htjedne sam, kao što je sklonuo dvojicu starijih sinova. Današnje odkriće gospodje Tičićke eto joj daje donekle pravo. Žao joj je bilo, ako je istina što se govori; a biti će nešto na stvari, kad svak znade što njezina djeca rade bolje i prije od nje same, pa je odlučila ljubezno prikoriti Ivicu, čim joj se desi prigoda.

Za sva ta ogovaranja mladić nije ništa znao. On je bio, ili se je smatrao, sretnim. On je bio izvanredno veseo, sa drugovima duhovit, u kući ljubezan, u uredu marljiv i radišan. Uživao je u svojoj ljubavi, uvjeren, da ta ljubav nalazi odziva u tankoćutnom srcu, iz kojega ga ne će nitko iztjerati.

Na obzorju njegove sreće stajao je nepomičan malen oblačić. Taj oblačić mutio je vedrinu njegove duše. Taj je oblačić nepomičan jedino zato, što se još nisu razmahali jaki vjetrovi. Nu ako se nebom pognaju vjetrovi, taj će se oblačić razširiti, pokriti će nebo, te će iz njega poteći i grada i dažda. Njegov otac ne znade, valjda, za njegovu ljubav, ili, ako znade, i ne mari, jer ju ne drži ozbiljnom. Ali kad bi doznao, da joj se je zakleo e će je vjenčati kroz godinu dana, pa sve da bi morao bježati iz kuće po svietu kao kakav bezkućnik!? Ipak valjati će jednom njemu sve to odkriti. On će se uzprotiviti, biti će strašnih prizora u kući, ali napokon on je i otac, pak će se i odpor slomiti o hrid njegove postojanosti, pače poštenja.

Tako je umišljao Ivica položaj u kući. Nije opažao, zaslieplјen, da medju njegovima sve kipi proti njemu.

Tajni šapat išao je od usta do usta, da će Ivica Šalić uzeti Ivulu, kćer pokojnoga Grge. Kao što su letjeli glasovi Ivičinoj majci, još prije češće letjeli su do njegovih nevjesta. Znali su glasonoše, da taština nije baš u maloj mjeri zaokupila dušu tih žena, pa da ih malo ponize, sad ova, sad ona potajna suparnica »prijateljski« bi im dojavljivala, ne samo u četiri oka, nego nada sve, kad bi se našle u družtvu u posjetima:

— Bit će brzo confetti, eto se je odlučio i Ivica da dovede nevjestu. Valaj, valja reći što jest, liepa je, a njemu je draga, pa što mari da je prosta roda! To su njegovi posli. Tko će mu braniti, da uzme koga hoće? Sramota pada na njegov obraz! Vidi se da je bio po svietu, pa se ugledao u primjer velikih ljudi, koji se zaljube u ženu iz kazališta, u plesačicu, u jahačicu iz cirka! To je moda. Kažu, da su i njemu te žene uviek bile drage. Čim je došao lane, bio je pomahnitao za jednom Talijankom, što je došla predstavljati u kafani. Bolje napokon da uzme i Ivulu, nego takovu jednu! Ne trebate se za to srditi, mi smo prijateljice, mi govorimo ovdje medju nama!

— Ne će ona stupiti u moju kuću, dok sam ja živa. Da bi se usudila samo! Vidjela sam je tu skoro u dućanu, pa je imala obraza pogledati me u lice još s nekakovim izazivnim smieškom. Nije falilo, nego da mi još ruku stisne i reče: Kako si? Ljutila se je Ivičina nevjesta.

— Što ćete, moja Giorgina, to je bezobrazno, ali se ne smijemo čuditi. Kad je imala obraza zaplesti se u odnošaj sa svojim neparom, primati ga u kuću obdan i obnoć, a da nijesu ni zaručeni, moramo svašta očekivati. Možebiti, da je osjetila i stid ljudski, pa je stala govoriti po gradu svakomu, tko hoće i

tko ne će da čuje, da će se udati najdulje do osam mjeseci. To njezina majka pripovieda svakomu.

— Ne će iz toga brašna biti pogače. Još u kući zapovieda stari Anto Šalić. Dok je on živ, ne će ona preko praga njegove kuće. Dapače tu skoro, kad mu moj muž nešto o tome natucao, nije htio ništa ni čuti, on se tomu ruga. Žao mu je što su ti odnošaji već postali javna sablazan, ali ne vjeruje da Ivica i misli nju uzeti za ženu. A i ja mislim, da Ivica nije tako lud. Još on u ženi traži — bog zna što!

Tako su nevjeste prikrivale svoju unutrašnju srdžbu, što ih je obuzimala na samu pomisao, da bi Ivula Lazić mogla postati njihovom jetrvom. Tu su srdžbu izkaljivale na svojim muževima, spočitavajuć im, da nemaju nikakova upliva u kući, da se mladji brat, koji je jučer ušao u službu i stao raditi s njima, nakon što je potratio toliko novaca u bezimenim pustolovinama po svietu, sada nameće svima u kući. Napokon će za njihovu veliku sramotu dovesti im doma tu bludnicu, na koju se pošten momak nije mogao osvrnuti! On je u kući prvi gospodar . . .

— Eto za što sam došla u ovu prokletu kuću, govorila je jednom Giorgina starija nevjesta, svomu mužu; da podnosim i ovo poniženje!

— Prestani jedanput, govorio Ćiro, sileći se da bude miran. Šta ti fali u kući?

— Meni ne fali ništa, jer se suzdržajem od troškova: nosim se kao prosta seljakinja, da mi ne spočitnete taštinu, ali ćeš vidjeti, kad dodje ova druga, kakova ću ti biti! Što misliš, da ću dozvoliti, da mi se i ona nametne? Ja u ovu kuću ne ću stupiti od onoga dana, kad ona stupi . . . Ja ću se vratiti k majci . . .

— Ja ne znam zašto bi se srdio za ništa. Rekao sam ti stoput, a to je rekao sam otac, da Ivica na te ludosti ne misli. On se naprosto zabavlja, ali i kad bi mislio . . .

— Liepoga mi djevera, koji se druži s ovakovim curetinama. Brat mi je kazivao, da gotovo svaku večer ide k njoj, a da mu često i zora osvane kod nje. A nisu li im mladići htjeli serenadu učiniti? Da nije bilo moga brata . . . . tko znade još! . . .

— Umiri se samo, ja ću to sve izkazati otcu, a on će već naći lieka. Reći će on Ivici, da se okani sablazni.

Sad jedan sad drugi Ivičin brat salietali su otca, noseć mu protiv brata sve tužbe, što su ih od vlastitih žena čuli. I stari je znao da je Ivica lakouman, da se dade zanieti od liepa pogleda, znao je i za svu tu pustolovinu — nu, ne htijući imati kod kuće petljanja i nemira, zatvarao je jedno oko, a i oba, te je odbijao sve na mladost — ludost. Kad bi ga pak sinovi obaviešćivali o svem, što se po gradu o tome govori, on bi se na nje otresao:

— A kakovi ste vi bili, kad ste bili mladji? Nije vam bilo ni šestnaest godina, a već ste ludovali.

— Ludovati još ne znači navlačiti sramotu na kuću.

— Ajdete, pa mu recite sami. Što ću se ja još i u te ludosti prtiti. Vi kažete, da izostaje po noći, nu izostajali ste i vi. Kamo ide, ja ne izpitujem, kao što niesam izpitivao ni za vas. U ured dolazi tačno, radi marljivo. A što ćete da ga još svaku večer zatvorim u »zdravu Mariju« u kući.

Tako bi se često stari oslobodio napasti. Nu ipak je kuhalo u njemu. Stoput je bio odlučio opomenuti Ivicu, ali poznavajući njegovu oporu ćud, bojao se je da ga ne posluša, a u tom slučaju on ne bi popustio sinu i — rat

bi u kući bio gotov. Htio je preporučiti ženi, da ona, kao majka, opomene svoga sina, ali opet mu se je to činilo poniženjem pred onom, koju nije mnogo cienio u ovom pogledu. Nu napokon se je ona sama usudila uteći se njegovu očinskom ugledu i vlasti, da ozbiljno opomene Ivicu, jer inače da će njihovo ime biti po svačijim ustima, kao kakovo ruglo.

— Valja tomu poslu stati na kraj. Vanka svak o tome govori; svak me pita, je li istina, da se Ivica ženi, a ja ne znam ništa. To se pripoviedaju baš čudnovate stvari. Znaš, u kakovu smo mjestu, sve se doznade.

— A jesi li mu ti što o tome ikad spomenula? — prekine ju muž.

— Kako ćeš, da mu spomenem, kad ga već riedko i vidim. U večer kasno dolazi, nije ga hvajda tada ni čekati, jer je ljut . . . Pače nije ni spavao kod kuće, ima dvie noći, nego je samo legao nešto u zoru: govore, da je ona bila nemoćna, pa da je svu noć bio kod nje . . .

— Dobro je, ja ću sve to razvidjeti.

Za sve to Ivica nije znao. Ma koliko bio oštrouman, ipak nije mogao dokučiti, da će se sviet baviti toliko njegovom ljubavi, da će baciti pod noge njegova najsvetija čuvstva, osuti ih blatom potvore i zlobe. Ivula je prva doznala za sva ta ogovaranja. Opazila je neku neobičnu promjenu na licu Ivičinih nevjesta, koje joj više ne odvraćahu pozdrava, dapače nije joj više odzdravljala ni Flora, kad je bila s njima, ona Flora, koju je ona u zavodu kao sestru zavoljela. Da je ne pozdravlja Gizela Tičićeva, to je bilo naravno: suparnice. Na to se ona nije obazirala, kao što nije marila ni za ujedljive rieči njoj upravljene a drugoj tobože doviknute, ni za porugljivo izsmihavanje djevojaka i bezsramnih mladića. Ona je jednom to Ivici samo u šali kazala, samo da od njega izmami sladku rieč.

Nu jednom dodje mala Milica iz škole sva razplakana. Nije se dala nikako utješiti: rekle su joj drugarice, da joj je sestra — Šalićeva ljubovca . . . Na te rieči napokon je i Ivuli puklo pred očima, pa kad je došao Ivica vas sretan i blažen, željan da se okupa u rajevini njezina čarna pogleda, da se naužije milozvučna glaska njezina razgovora, nadje je, gdje se razstapa u suzama. Nešto mu se težko ovilo oko srca. Uhvatila ga je neizreciva bol, kakove u životu nije mogao ni pojmiti. Stidljiva djevojka jedva se je dala namoliti, da mu izkaže uzrok njezina plača. Kad mu je ona, prekidajući rieči jecanjem, izrekla sve, kad mu je odkrila bol svoga srca nad nezasluženom potvorom, jedva je mogao pogladiti je po kosi.

— Ne dolazi više, molim te. Piši, ako što želiš . . . ali nemoj dolaziti.

— A ne pitaš mogu li ja živjeti, a da te ne vidim? Nemoj biti okrutna. Sviet o svakome govori. Znaš koja je. Ja ću već sutra zapodjeti s otcem razgovor o tomu.

— Pa što se ti nadaš, da ćemo mi zbilja biti svoji . . . Dok je on živ? Ja sam se odrekla tih pustih nada. Ne će on nazvati Ivulu Lazić nikada svojom snahom . . .

— Vjeruj mi, on je dobar; kad on vidi da sam ja čvrst, da sam kadar sve pregorjeti za tebe, ganut će se u njem otčinsko srce, pa će nas blagosloviti . . .

— Radi, kako znadeš, kako ti srce kaže, ali, ostavi me samu. Ja sam nesretna, ja sam prokleta . . . Molim te, Ivica, za mir svoje duše, za moj dobar glas . . .

Ovdje opet nastade jecanje . . .

— Umiri se, da, daj mi ruku, da ti je poljubim.

Sada je majka izašla.

Ivula (tiho, da je majka ne čuje): A da li znadeš kako me i ona grize! . . . Sad mi je opet počela spočitavati, što nisam otišla za onoga nesretnoga Balića, da što sam se uhvatila tebe, da ćeš me ti ostaviti. Molim te podji, pisat ću ti sve potanko . . .

Ivici sve se vrtjelo u glavi. Makinalno ustane, uhvati Ivulinu ruku, privine je k srcu, pak strastveno poljubi. Ona stisne jako njegovu ruku, kao da je htjela time priobćiti mu sva svoja neugasiva, a i neizreciva čuvstva. Pogleda ga žarkim a istodobno i bolnim okom, sva oblivena suzama i samo što iztisnu:

— S Bogom! . . .

Kad je Ivica izišao iz kuće, Ivula je otišla po običaju na prozor, da ga još jednom vidi, a za njom će majka joj:

— Odnio ti ga je djavo. Sad plačeš. Da si išla za Balića, ne bi bilo tih suza. Dá, hoće ti se mladi gospodičić, a Balić je star. Da mi nije radi svieta i moga dobroga i p o š t e n o g a (ovdje je naglasila rieč) imena, rekla bih ja tom mladom gospodičiću po težačku: koliko mi vremena misli mučiti diete! Valja u svim stvarima biti na čistu. Sviet svašta govori . . .

A Ivula samo zarida.

Ivica je osjećao neku umornost u cielom biću. Nikada se nije bolnije duše razstao od nje, pošao je ravno kući i zatvorio se u sobu. Bolila ga je glava, kosti, noge, sve. Osobito neku težinu osjećao je u sljepočicama. Da mu je bilo plakati, činilo mu se je, da bi ta bol minula. Lik razplakane Ivule, one njezine velike nabreknute oči, piljile su još u nj. On je u tim očima čitao žar neugasive ljubavi, čitao je molbu, skrušenu molbu, da ju oslobodi od duševnih muka, čitao je očaj, što ne će iz tih

muka nikada izaći. A on se je zakleo, da će biti njegova . . .

Netko pokuca na vrata sobe, pa odmah otvori i unidje. Bijaše sestra mu Flora

F l o r a: Kako ti se, Ivica, mili u ovom mraku? Sada ti u večer nije više milo čitati. Sada ne prebireš na tamburici, ne rišeš, ne rezbariš baš ništa.

Ivica joj ne odgovori ni rieči.

F l o r a: Što te valjda nije kod kuće? Ili spavaš? Ivica, ozovi se! . . .

I v i c a: Ne spavam ne . . .

— Čekaj, donijeti ću ti svjetlo . . .

— Ne treba, eto ti šibice tu, pa nažgi moju svieću.

Flora napipa žigice i napali svjetiljku.

— Dobra večer. Davno ti je nisam nazvala.

— Baš davno!

— Bit će pet, šest dana.

— A ja sam i preksinoć legao, prije nego ste vi večerali.

— Otac se silno srdi, što više ne večeraš gotovo nikad doma, a često kasno i liječaš. On čuje, kada dodješ. On nikomu ne govori, ali se vidi na njem. — A što ti je, da si se izvalio i zamislio?

— Nije mi ništa, ali nisam baš dobre volje.

— Odavno je tebi nešto, odavno ja opažam na tebi promjenu, a ti ne govoriš ništa. Ti se ne povjeravaš nikomu.

Mladić je samo šutio.

— Htjela sam ti nešto priobćiti, ali, kad te nije volja slušati, onda ne ću.

— Govori samo, ja te slušam. Drago mi je, čuti tvoj glas.

— Zato ga često i slušaš!!

— Slušam te sada . . . brzo!

— Valja da imadeš još večeras nekamo poći, kad ti se tako žuri . . . !

— Ti me uzrujavaš.

— Slušaj! Danas je bila Gizela kod mene . . .

— Pak?

— Kako te malo to zanima!

— Pak ti je nešto govorila? . . .

— Vrlo povjerljivo . . .

— Proti meni!

— Sasvim protivno. Rekla mi je, kad na tebe pomisli, da joj se srce stisne od boli, da plače.

— Ne znam, zašto?

— Otac će ju zaručiti za doktora Castelli-a.

— To bi ju moralo veseliti. Može biti zadovoljna, da će poći za takvoga muža.

— To ti govoriš! Ali si okrutan. Svi ste vi mužkarci bez srca. Pravo je ona rekla, da se od tebe nema čemu nadati.

— A kad sam joj ja što obećao?

— Ali ona ne ljubi Castelli-a

— Neka ga onda odbije i čeka na kraljevića!

— Otac hoće silom, da podje za njega, a ona ga tim više mrzi, što te on silno ogovara . . .

— Neka se za to ne brine, i hvala joj liepa!

— Dakle, zbilja ti više za nju ništa ne osjećaš?

— A kad sam osjećao?

— Nemoj tako. Giorgina ju je nagovarala, da nastoji odgoditi zaruke do po Božiću.

— Što se sve to mene tiče? Manimo te razgovore!

— Što ti sestra od srca govori, to se tebe ne tiče! Tebe se ne tiče sreća djevojke, koja te ljubi, tebe se ne tiče obiteljski mir, što si ga porušio. Tebe se tiče samo . . . Nemoj da govorim jasno. Mene je već sram u družtvo zalaziti poradi tebe. Ti i ona nevoljna Ivula na svačijim ste ustima! Meni je žao

jadnice. Bili smo u zavodu kao dvie sestre. Sad je ne smijem od srama pred svietom ni pozdraviti. Grjehota onako liepu i pametnu djevojku unesrećiti. Medju nama je bila prava svetica . . . Kako te nije strah od Boga, da te dvie djevojke kunu. Gizela neće sada da za drugoga podje, a Ivula bi se bila udala . . .

— Moja liepa propoviedačice, Ivulu ne treba, dapače ne smije, da itko uzme osim mene, ona će biti moja, jedino moja i za uviek moja, da svi vi puknete od biesa! Ja Gizeli nisam nikada ni uhom namignuo. Spram nje sam naprosto bio uljudan, a drugo ništa. Mene dakle ne će ničija kletva stignuti. Ako mi nemaš o čem ljepšem govoriti, molim te, ostavi me sama, ja sam željan mira . . .

— Molim te, dragi brate, ne srdi se na mene; ti znaš da te ja volim. Ja znam, ti nisi kriv. Tomu je kriva ona stara vještica, Ivulina majka. Pravo sviet govori, da te je ona nekim travam začarala. Oh, moj nevoljni brate!

— Nemoj sada, da mi tu kukaš bez potrebe i još kojekakve ludosti govoriti. Ja toga nijesam nikada trpio. Molim te, ostavi me sama. Isto će brzo večera. Otac će brzo banuti, pa ne bi rado, da te nadje kod mene . . .

Flora ustane, pogleda sažalno na brata, pa ne rekavši ni rieči, izidje iz sobe.

Kao što je Ivica predvidjao, nakon malo časaka, čuli su se u hodniku otčevi koraci, a njega nešto stisnulo oko srca. Predvidjao je, da će se večeras štogod u kući dogoditi, što se nije nikada dogodilo. Davno je očekivao sukob s otcem. Po naravi osjetljiv, bojao se sukoba, sama pomisao ga je uznemirivala. Zato je po mogućnosti izbjegavao i susret s njim. Činilo mu se je: sad na će navaliti. Večerašnji pak razgovor sa Florom odkrio mu je položaj u kući! Svi su proti njemu . . . svi ga sma-

Stari Šalić došao je te iste večeri kući nezačaranim ludovom.
traju zavodnikom, pustolovom, a sada još i
što prije večere, čim je doznao, da je Ivica
već davno kod kuće. — Baš danas, pomisli stari, došao je na vrieme! Kad mu je ono prijatelj iz djetinstva, Don Luka, predočio živo što biva s njegovim Ivicom, kad mu je opisao javnu sablazan u mjestu, a to je on već iz stotine usta čuo, — zapitao je on nenadano popa:

— Recite mi pravo — vi ste stari, morate znati — je li moguće u ovom slučaju neki nadnaravni upliv na srce moga sina?

— Kako to mislite?

— Može li se kojekakvim čarolijama primamiti srce mladića, te ga prikovati uz stanovitu osobu? . . .

— Razumijem . . . Hm! Znate, vjera ne kaže baš, da nije moguće. To se zove f i l t r u m. Sotona paklena, dopuštenjem božjim, može mnogo na svietu. Njoj prodane duše žalibože gdjekad nastoje i oko toga: začarati mladića ili djevojku . . .

—Dakle je ipak istina, što sam s tolikih strana čuo, da je on očaran?

—Istina, to se ne može kazati; mogućnost se ne izključuje . . .

Čim je stari Šalić to čuo, poručio je bio po babu Kostrušinku tamo iz Zagorja, te joj obećao pedeset forinta, ako mu donese bilja od omraze, a drugih pedeset — kad bilje pomogne.

— Ne ću bilje, gospodaru, nego ću to bilje skuhati, odgovorila ona i primila ponudu. Danas mu je napokon doniela te čudotvorne vode.

— Ovo mu ulij u koje pivo, da se on ne dosjeti, pa kad ovo izpije, udalji ga od djevojke za mjesec dana i uspjeh ti je gotov: on

će na nju zamrziti kao na vraga, — samo ako je ne vidi barem za mjesec dana niti s njome progovori . . .

Stari je Šalić tim čudotvornim liekom te večeri došao kući, misleći, kako će ga uliti u sinovljevu čašu, a da se nitko ne dosjeti, jer se je u duši gotovo stidio takova postupka, koji ne dolikuje čovjeku njegova položaja. Njegovu je osnovu smela Flora, kad je javila da je Ivica nervozan, pa da ne će na večeru. Dok su jeli, vladao je za stolom muk. Stari je samo dao naredbu, da se spreme dva sanduka, jer će on ili Ivica otići na putovanje.

Kad je svršila večera, stari je ustao uzeo je čašicu, ulio je u nju one čudotvorne kapljice, pa ju je nadolio vinom, naredio je zatim Flori, da to odmah odnese Ivici, uz to i on sam krene k njemu.

Ivica je još ležao baš onako, kako ga je ostavila Flora. Čim je otac stupio u sobu, srce mu je zadrhtalo; instinktivnim počitanjem htjede da ustane, ali ga otac zaustavi:

— Stoj, ne treba, opočivaj, ako si slab. A kako ti je?

— Hvala, otče. Nije mi ništa, samo sam danas malo više nervozan, odgovori Ivica ganut otčevom sladkom rieči.

— Ti si odavna tako zlovoljan, tebi jest nešto. Meni se čini, da svaki dan slabiš, propadaš zdravljem.

Unidje Flora noseći čašicu.

— Uzmi, to će ti koristiti protiv razdražljivosti živaca. To je stari p r o š e k, pomiješan sa nekoliko kapalja soka od naranče.

I ustane, uzme čašicu pa izpije na dušak.

— Ovo je jednostavno vino. Nema nikakova drugog ukusa.

— Ne će ti i tako nauditi.

Tu nastane muk. Flora osjeti, da je suvišna pa zapita brata:

— Je li ti što treba večeras?

— Nije ništa, hvala.

— Dobra noć!

— S Bogom! dobra noć!

Djevojka izidje.

Ivica je sjedio, oborene glave. Težko mu pogledati otca u lice. Žao mu je, što je sestra izašla. Sad je sam — sučelice otcu. Svašta mu se stalo vrtiti po glavi. Htio je da prvi započne razgovor, da sve potanko izkaže ocu i da ga zamoli za oproštenje i za smilovanje, ali mu je dvakrat rieč zamrla u grlu. Otac ga je samo promatrao. Ivica se odvaži:

— Ja znam, zašto ste došli. Stalno da me ukorite . . .

— Nipošto. Ti znaš, da ja ne korim lako. Kada ukorim, tada je znak, da sam izgubio pouzdanje, da će se tko sam popraviti.

— To me, oče, silno veseli. Znao sam ja, vi ste otac . . .

— Ja sam otac, pa poznam svoju djecu, te se ne obazirem na svačije rieči. Ti si pametan, dobra srca, pa nisi kadar ni pomisliti, a kamo li učiniti, što bi mi dalo povoda, da te ukorim.

Taj govor je savladao Ivicu. Nastade opet muk.

O t a c: Ne bih rado samo, da ti se zbilja što dogodi. Nisi baš ni najboljeg sustava, od djetinjstva si boležljiv. Znam ja, što je mladost, na neke stvari valja gledati kroz prste. Nu, da ti pravo kažem, odviše si se izložio, pa ne bih rado, da kad htjedeš natrag, ne bude odviše kasno. Preporučam ti, da ostaviš uviek, u ovakovim odnošajima, za sobom otvoren put na uzmak.

Mladić se zabunio, on ko da ne shvaćaše smisao očeva govora, nu pričini mu se nemoguće, da tako govori on, Grgurov vitez, pobožnjak . . .

— Ja sam tudj u ovoj kući, pomisli, ja se ne slažem:

— Otče, meni su vaše rieči zagonetne. Budite iskreni, pa mi kažite sve, što mislite.

Otac samo ustane, uzšeta se sobom, pa se zaustavi na prozoru, kao da gleda nešto. Makinalno promuca!

— Nebo je vedro kao riblje oko, a more tiho kao ulje.

I opet nastane mala stanka. Ivica je ganut, uzrujan očekiva čas, kada će otac reći onu odlučnu. Sada ga više ne plaši njegova prisutnost u sobi. Samo ga razdražuje taj muk, to bezkoristno okljevanje, to okolišanje.

O t a c: Slušaj sinko! Ja sam te htio moliti za uslugu. Da si u drugim prilikama, ja bih ti zapoviedio, a uvjeren sam da bi i ti slušao, ali ti nisi u normalnom stanju duše: ti si razdražljiv, pa u svakoj mojoj zapoviedi ti bi mogao nazrievati neki čin neprijateljstva, s toga moram da te molim . . .

Ivica sluša napeto svaku rieč. — Ovo je liep uvod, misli, sad će doći glavno.

— . . . Reci mi iskreno, jesi li voljan da slušaš, da te utaman ne zamolim. Težko bi mi bilo, da mi odbiješ . . .

I v i c a: Sve što je moguće čovjeku . . .

— Ta znaš da te za nemoguće ne ću ni moliti. Ako si bolestan, onda je drugo. Nu, ja mislim, dapače, da bi malo putovanje pomoglo tvojoj nemoći. Slušaj: primio sam danas brzojav iz Pariza, iz kojeg se razabire da je vino u Cette bilo patvoreno, ili da se je dogodila neka pometnja. Radi se o velikoj svoti. Mi ne možemo pismeno ništa urediti, tu mora biti netko od nas. A od nas ne može nitko otići, niti se mogu u koga pouzdati, nego u mene, ili u tebe. Ako ti ne ćeš, ili ne možeš, valjat će otići meni.

Mladić je slušao i mislio: je li ovo zbilja, ili je po sriedi varka. Otac govori ozbiljno, da će morati otići sam. »Zašto mu ne bih izkazao posluh, valja da ću ga s ovim još privesti na svoju.«

— A kada bi trebalo odputovati?

— Znaš da u ovim poslima ne valja kasniti. Sutra polazi »Wurmbrandt«, prekosutra si u jutro u Trstu, pa možeš željeznicom preko Lombardije u Marsilju, tamo obaviti još neke poslove, pa u C e t t e.

— Odmah sutra! . . . .

— A kad ćeš! Ovo je najbrža i najpriručnija sveza. Inače valjalo bi čekati osam dana, ili se skitati po lukama tri dana, dok bi došao do Trsta.

— Težko mi je, ali eto, za Vašu ljubav — štogod zaželite.

— Bravo Ivica! Znao sam ja, da si ti čovjek, koji shvaća. Sada liepo lezi i spavaj, a ja ću poskrbiti da ti bude sutra sve u redu za putovanje. Kad se probudiš, dodji k meni u bureau, da primiš sve naputke i dotične izprave. Sada hvala ti, sinko!

Te večeri Ivica je sjedio za stolom do kasne noći, pišući zlatu sve, što se je dogodilo, a onda savladan s umornosti leže spavati.

VIII.

Na palubi parobroda, »koji je približio Dalmaciju ostalomu svietu za dvadeset i četiri sata«, sakupilo se je silno množtvo. Putnika nije bilo mnogo, ali je zato bilo prijatelja, znanaca i rodbine putnika, koji su došli pozdraviti svoje, a bilo je i onih što po običaju dolaze na parobrod, da vide tko dolazi i odlazi, jer nemaju drugoga posla. Ivica se je izljubio s otcem, majkom, braćom, sestrama, nevjestama, pa s prijateljima. Svak mu nešto

preporuča, svak hoće da nešto reče: tu je žamor, vika, dovikivanje.

F l o r a: Nemoj zaboravati poslati mi iz Pariza, što sam ti rekla, znaš da ne budem na pokladnim plesovima . . .

Zadnja rieč nije se čula.

G i o r g i n a: Ja sam ti već napisala sve što želim. S Bogom, čuvaj zdravlje!

R a d e: Ja ne preporučam ništa, ako ti pade na um, dobro, ako ne, ništa.

Svi su ipak nekako veseli, samo majka Ivičina čini se ganuta. Kad je trećiput zazviždao parobrod, te su stali izlaziti svi, koji nisu bili za put, ona se je povratila sa Florom k Ivici, opet mu se ovila oko vrata, a tople majčine suze kanuše na njegovo lice. Sad su sve troje proplakali. Majka mu je valjda htjela priobćiti neku tajnu, ali joj rieč zape u grlu.

A on jedva iztisnu:

— Izidjite, majko, sada će dignuti most . . . S Bogom! S Bogom Flora.

— Misli na mene, nemoj me zaboraviti, piši mi . . .

Mahali su mu s kraja rubcima. On je makinalno odgovarao . . . Njegove su oči bludile daleko, onamo prama »varošu«. Njezina se je kuća vidjela. Sada mu se čini, da su se prozori otvorili, neko se je pojavio u bijelu. To je stalno ona . . . digla se je iz postelje . . .

. . . Parobrod je već zamakao za rt, a on je izgubio s vida svoje rodno mjesto . . . A onda spusti se u fotelju, pa stade maštati.

Ništa ga nije veselilo i ako je vrieme na moru bilo kao usred proljeća, sve tiho i mirno, a nebo vedro kao kristal. Obala i otočje, kraj kojih se je vijugao parobrod, bijahu čas goli kao dlan, a čas tamno-žuti s požućela jesenskoga lišća. Putnici, osobito stranci iz Njemačke i Magjarske, divili su se čestoj promjeni panorame, svaki čas napinjali svoje dalekozore, da razpoznadu pastire i pastirice po krševitim brdinama, ili da vide, što to biva u malim ladjicama, kad parobrod mimo njih prolazi, da uživaju, gledeć bibanje krhke brodice. Za sve to Ivica nije mario. Uzeo je »Figaro«, što je ležao na stolu u salonu prvog razreda, samo da imade nešto u ruci, ali nije čitao, nije mogao nikako shvatiti smisla. Bio je odviše raztresen.

Iz svakog mjesta, gdje bi se samo sat zaustavio, slao je po dvie dopisnice, jednu njoj a jednu majci.

U Francuskoj je započeo svoje poslovanje. Zabavljen sad ovim sad onim poslom, jedva je u večer smogao nekoliko vremena, da napiše koju najprije njoj, pa majci, a svaki treći dan i otcu barem po jedno pisamce. Od »nje« je primao odgovore kratke, zbivene, uviek prodjevene čuvstvom žarke, ali očajne ljubavi. Majka mu je pisala, ili bolje dala pisati po Flori na svoje ime odulja pisma, moleći ga da sada, kad je daleko, učini kraj sablažnjivim odnošajima, da razveseli svoga otca, da bude jednom ozbiljniji. U jednom listu molila ga je da pošalje za Gizelu iz Pariza nekoliko metara robe za zimsku opremu. Najbolje bi bilo, kad bi joj sam izravno poslao, preporučala ona.

Otčevi su listovi bili kratki i poslovni. Najviše mu je preporučao, pri zaključku, da se slobodno zabavlja, ali da si očuva i zdravlje. Ali Ivica u tom Parizu nije nalazio nikakove zabave. Pohadjao je kazališta, javna šetališta, koncerte, ali ga ti nisu mogli zadovoljiti. Osjećao je u duši praznину, koju bi mogla jedino Ivula izpuniti. Svaka djevojka ili žena, u koju bi se zagledao, podsjećala ga je na nju. U jedne bi zamjetio njezinu bujnu kosu, u druge njezin živi pogled, u treće njezin stas.

Kad se je jedne večeri vratio umoran kući, nadje na stolu odeblje preporučeno pismo. Razgleda ga: pismo otčevo. Kao da je na što zla slutio, otvarajući ga osjeti, da mu srce jače kuca a ruka nervozno drhće.

Čitajući otčev list, dva triput je sustao, htio ga je razkinuti na komadiće . . .

»Sad kad si u glavnom svršio, piše otac, svoje poslanstvo i odgovorio podpuno mojem pouzdanju, rado ti zahvaljujem. Prije nego li odlučiš vratiti se doma, držim svojom otčinskom dužnošću, da ti nešto predočim i da te odvratim sa opasne staze, na kojoj se odavna nalaziš, a koja bi te mogla dovesti do propasti materijalne i moralne, a naša kuća time bi postala ruglom cieloga grada. Tim radije ozivljem se toj očinskoj dužnosti sada, što sam uvjeren, da u ovakovim pitanjima pismo lakše postizava svoj cilj, nego li živa rieč. Gdje je pitanje strasti, tu valja čekati da se slegnu, valja čekati da razbor prevlada. Tom jedinom nadom i namjerom ja ti nisam do sada o ovom poslu prozborio ni rieči. Ja se pouzdajem u hladnoću tvojeg umovanja, u tvoje prirodjeno oštroumlje, kojim se medju mojom djecom osobito odlikuješ, te ćeš znati uvažiti i procieniti moje razloge.

Čovjek mlad — izložen je zabludi, ta se dade i mora višekrat oprostiti, jer nije tražena, jer je posljedica prilika života. Svako nastojanje da ga mahom iz te zablude izvedeš, može biti još gora zabluda i dovesti ga do konačne propasti. Nu okorjelo pristajanje uz zabludu, nije plod ljudske slaboće, kojoj smo svi izloženi, nego je očevidan dokaz proračunane zlobe.

U pitanju tvojih zapletaja i odnošaja sa ovom priprostom djevojkom, ja sam se držao tih načela, pa nisam htio mahom presjeći taj odnošaj, bojeći se posljedica. Nadao sam se, da će doći prigoda hladnokrvnog razmišljanja, pa da ćeš se sam i popraviti. Prigoda ti se pružila, ali po onome, što čujem, ne samo da nisi došao k sebi, nego ti jošter iz daleka s njome podržavaš prijašnje odnošaje, šalješ joj listova i darova, i obećaješ, da ćeš je prije Uskrsa vjenčati, uzprkos mojoj protivnoj volji. To ona pripovieda svakomu, tvoje listove ukazuje prijateljicama na uvid, time izlaže tvoje ime, te si kompromitovan pred javnim mnienjem. Ne treba da ti izričito kažem, što mislim u ovoj stvari, jer to ti dobro znadeš. Nu, vjeruj mi, ne vodi me nikakova strast, ponos, prezir prama siromašnijem od sebe, da te odvratim od ovakvoga koraka, nego je to samo želja za tvojom srećom, briga za tvojom budućnosti. Stavimo, da ti zbilja vjenčaš ovu djevojku, ne mareć za njezino moralno ponašanje, koje je vrlo sumnjivo, ne mareć, da je ona bila s tobom popustljiva, da te uza se priveže, i ako je znala da tvojom ženom ne će biti. Na tu misao je došla valjda, kad si joj ti sam stao o tome govoriti. Već je dakle tu nešto nepošteno. Stavimo, velju, da je ti uzmeš za ženu izloživ se ruglu svieta, izsmjehivanju drugova i prijatelja, a misliš zar da bi ti s njome mogao biti sretan? Misliš li ti, da si zbilja u nju zaljubljen, i da je ona dostojna tvoje ljubavi? To je nemoguće. Ti možeš biti u nju zatravljen, ali zaljubljen ne. Ti nisi samo pri sviesti. Stvar je poznata, da te je njezina majka dala zatraviti. Tu je već nemoralan početak, koji ne može imati sretna svršetka. Djevojka se je uhvatila tebe zbog strasti, i ako nije istina, ono što se govori, da ju je majka bacala u tvoj naručaj — samo da prežive, što bi bilo vrhunac zloće.

Ti ćeš valjda sve ovo pobijati; zasliepljen, ne ćeš priznati istine. Nu da toga i nema, da si zbilja zaljubljen u djevojku, je li ona smje-

la primiti tvoje udvaranje, kad je znala, da to ne će biti drago tvojoj obitelji? Je li te smjela odtrgnuti tvojoj majci, otcu i rodbini bez grieha? . . .

Što si mogao u njoj da zavoliš? Ljepotu tiela? Tek ta izčezava godinama, a onda ti ostaje pred nosom komad mesa, bez duha, bez života. Na samoj ljepoti ne osniva se ljubav, a najmanje pak sreća obiteljska. Ovakovi brakovi uviek su radjali nesrećom. Časovit hir ne može donieti ništa dobra. U sklapanju braka zahtieva se neka pristojnost izmedju mladenaca, da budu slično odgojeni, mislima da se medjusobno shvaćaju, da se popunjuju. Ne treba da ti navadjam primjera na dokaz, da je, gdje toga nema, obiteljski život ogorčen Tvoja je majka zlatna žena, imade sto vrlina, ali, kako je nenaobražena, dala mi je povoda, da često gorkih progutam u družtvu poradi njezine nespretnosti. Ja joj mogu i moram sve oprostiti, ali ne mogu zahtievati da joj i sviet oprosti.

Osim toga, ovakove žene, nizka roda, iznenada prenesene iz siromaštva u obilnost, iz biede u udobnost, izgube se sasvim, te više ne znadu, ni što čine, ni što govore. Ako pridrže pak prijašnju prostodušnost, ako ništa ne promiene u svojem držanju, onda te ponize, onda u njima ne vidiš nego služkinje, porugu samih ukućana; ako se pak poigraju dame, a ne znadu, postaju prava karikatura: ne smiješ se više s njima pokazati u sviet . . .

Najzad, uvjeren da se ne ćeš na moju molbu oglušiti, molim te da ostaneš, do daljnjih naredaba u Parizu — da prekineš, uljudno, svaki odnošaj s djevojkom, da se liepo zabavljaš, pa kad se sasvim oporaviš od ove duševne nemoći, onda ćeš se moći vratiti kući. Poznam tvoje sinovsko srce, pa znadem, da ne ćeš ogorčiti zadnje dane moga života, niti

ih prikratiti, oglušiv se na moje molbe i opomene. Nu kad me ne bi poslušao, vjeruj mi, da ću ti ostaviti takovu uspomenu, s koje ćeš me se sjećati kroz cieli život. Ali do toga ne će doći.

— P. P. Ako ti misliš, da si izložio djevojku, da si joj dužan kakovu odštetu, ti se ne boj za to ništa, ja ću to obilno namiriti, obskrbiti je za život, i preko svake dužnosti . . . «

Kad je mladić dočitao otčevo pismo, nije znao, što bi započeo. Nametala mu se je misao da prvim vlakom odputuje, da se vrati kući. Ali to bi bilo previše naglo. Razjario bi otca, i kompromitovao cielu stvar. S toga je mislio najbolje napisati mu odgovor i odbiti s počitanjem sve njegove podvale s jedne, a umovanja s druge strane. I on odpisa:

— Što se tiče prvoga diela Vašeg pisma izjavljujem, da je sve skroz izmišljeno, da je plod podlih duša, koje ne mogu shvatiti krjeposti u siromaštvu. Ne ću uvriediti Floru, ako rečem, da želim da njezini odnošaji budu ovakovi — kakovi su Ivulini sa mnom. Čudim se pak, kako pametan čovjek može vjerovati još u neka čaranja i travljenja.

Kad govorite o pristojnosti braka, moram i ja reći svoju: Ne sačinjavaju pristojnost rod ni bogatstvo, nego duh i odgoj. Plemeniti osjećaji nisu samo baština bogatih, nego još više siromaka. Dapače, u njih je naći više iskrenosti, nego li u bogataša, više krjeposti, nego u otmjenim krugovima. Prošao sam svieta, obćio sam sa svakim, pa svugdje, i u našoj kući, opazio sam licemjerje; opazio sam neko ličilo povrh truleži. Nije samo ljepota, nego baš ono što vi tražite u djevojci, krjepost, tankoćutnost Lazićeve Ivule zamamila mi dušu. Nu ne treba da ja opisujem njezine vrline. Samo ću Vam kazati ovo, da ja štu-

jem Vašu brigu za mene, da sam Vam haran, spravan sam slušati Vas u svem, život svoj dati za Vas, ali Vi me ne možete prisiliti, da ja ostavim djevojku bez ikakova opravdana razloga i povoda, pokle sam joj se zakleo, da ću je uzeti, pokle su o njoj poradi mene nastali neki glasovi, koji odaju samo podlost onih, koji u njih vjeruju, te ih šire.

Ako još ljubite svoga sina, Vi ga ne ćete natjerati u očaj. A njemu, ako Vas posluša, ne ostaje nego očaj ili podlost . . . «

Kad je predao pismo na poštu, činilo mu se, da mu je lakše. — Sad smo barem na čistu, promisli, te otide na izlet van Pariza, da se malo raztrese.

Bilo je na Badnjak. Pariz je osvanuo vas u bielu. Nebo je vedro kao u proljeću. Ulicama vrvi sviet, da nabavi čime će proslaviti sutrašnji dan. Ivica sjedi pred prozorom svoje sobe u hotelu, te gleda tu vrevu, ali njegova misao leti daleko, daleko, na obale Jadranskoga mora. Od otca nije primio još nikakovo pismo. Majka mu je samo javila, da je od nekoliko dana postao silno uzrujan i da je počeo poboljevati od influence . . .

U devet sati unidje vratar, noseći mu poštu. Prebire listove i pisma, pa se zaustavi na jednome s podsmjehom na licu:

— Ovo je »ona«, čestita mi Božić. Sirotica, kako će biti žalostna! Sama bez ikoga . . .

Čim je stao čitati, prene se, kao da ga je nešto ošinulo.

— Je li ovo »ona«? »Ugledni gospodine!« Moguće? Pogleda na podpis jest:

— Ivula Lazić . . .

»Nakon trodnévnog razmišljanja, svjetovavši se sa svojim izpovjednikom, stavivši se pod okrilje moje nebeske Majke, došla sam do ovog bolnog koraka, koji će odlučiti o mojem životu. Ja Vam ovim vraćam zadanu rieč.

Vi nemate više nikakovih obveza prama meni, ja Vas rješavam. Vi ste slobodni. Uzmite djevojku prema svomu položaju. Za Vaše novce svaka će Vas ljubiti. Ali ja ne mogu postati snahom čovjeka, koji je procienio moje srce, moju žarku, nevinu ljubav novcem. Vjerujte mi da je za mene ovo velika neizreciva, uzvišena žrtva, kojoj se rado podlažem za Vas, za Vašu ljubav, za Vašu sreću.

Molim Vas, zaklinjem Vas čistom uspomenom našeg sladkod sastajanja, našom žarkom ljubavi, da poslušate svoje roditelje. Ja se više ničemu ne nadam, a nisam se baš nikada sasvim ni nadala. Sa mnom Vi ne možete biti nego nesrećan, jer bi Vas pratila moja zlokobna zviezda i roditeljsko prokletstvo. Uza me ćete sve izgubiti: otca, majku, svojtu, rodbinu, znance, prijatelje, izgubit ćete napokon i udobnost života, a svega toga ja Vam ne mogu dati. Valjda biste se jednoć zaželjeli svega toga, zaželjeli biste svoj izgubljeni rod i udobnost života otetu Vam radi mene, pa pokajan i razočaran biste mi sve to u lice bacili, i tako ponizili sebe i mene.

Ostavite me dakle samu, dosta je da budem sama nesretna; takovom sam se smatrala onaj isti dan, kad sam osjetila, da ljubim čovjeka, kojeg mi sudbina otimlje. Ne samo da Vas molim, nego Vam i nalažem, zapoviedam onim pravom, što nam ga ljubav daje, da na mene zaboravite. Spomenite se, da je težko čovjeku, koji ne sluša svojih starijih, jer Boga ne sluša! Što oni nalažu, nalažu nam u dobro. Tim ćete lakše zaboraviti na mene, ako ostanete jošte daleko, a to Vas živo molim, da učinite. Ne vraćajte se u domovinu, dok ne čujete, da mene nema.

Nu to bi bilo previše sebično. Ne vraćajte se, dok Vam ne izčezne moja uspomena iz srca. Tada, bez ikakova obzira, vratite se u

dom otca svoga, pod okrilje roditeljske ljubavi, pa ćete osjetiti, kako Vam je lakše pri duši.

Valjda će ovo biti i za Vas velika žrtva, samopriegor: barem tako moram suditi po Vašim plemenitim osjećajima. Nu doprinesite ovu žrtvu za ljubav one, koja žrtvuje više od Vas, jer žrtvuje sve . . .

— S Bogom, za uviek s Bogom! . . . «

Ivica čitajući ovaj list, višekrat je stao uhvatio se za glavu, kao da bi htio zapriečiti da ne pukne. Na kraju panuše mu ruke, a iz ruke pismo, glava mu klone na prsi, shrvala ga bol. Kad se je prenuo iza dugog nesvjestnog snatrenja, zazvoni dvaput i pojavi se sobarica na vratima.

— Kada ide vlak za Strassburg?

— U jedanaest u jutro i u devet na večer.

— Koliko je sati?

— Već je odbilo dvanaest.

— Molim račun, ja ću večeras odputovati. Moje su stvari sve spremljene. Prije devet sati neka budu na kolodvoru.

— Ne želite objedovati?

— Ništa. Molim odmah račun, jer moram kući, te se ne ću vraćati.

—Molim.

Sve do osam sati Ivica je šetao sam, izgubljen, kao da je pomahnitao u borbi sa samim sobom. Kad je sio u devet sati u vlak, činilo mu se je, da je svalio veliki kamen sa srca, putovao je u — domovinu.

IX.

Stari Ante Šalić pišući sinu pismo, da ga rastavi s djevojkom, koju on nije htio »zbog stotine razloga« za snahu, promisli, da bi lakše uspio, kad bi i kod djevojke zapodjenuo akciju, da ga ona sama ostavi. Time bi Ivici olakotio posao. Ostavljen od djevojke, uvriedjen u svojem ponosu, planuo bi srdžbom i zamrzio neodoljivom strašću. S toga je počeo oblie' i iz daleka oko djevojčine majke mastnim ponudama. Slao je sada ovu sada onu »važnu« osobu u kuću Mare Lazićeve, da je nagovaraju, kako bi odvratila kćer od onoga, što je nemoguće izvesti. Ovi su uvjeravali staru, da je stari Šalić voljan darovati im jednu kuću u zagradju, a i koju hiljadicu nadodati, ako djevojka vrati Ivici listove i zahvali na ljubavi. Svi izvori življenja bili su već presušili u kući pok. Grge Lazića. Ona mala Matova mjesečina podpora jedva im je mogla namiriti kućni najam. Što je bilo ostalo od pokojnoga Grge po vjerovnicima, to su potrošili nešto oni, a nešto odvjetnici. Ivka, nakon što je počeo Ivica obilaziti oko njihove kuće, nije više marila za posao, nije mogla oko ničesa nastojati. S toga, kad su počeli staroj govoriti »o dobrim namjerama« starog Šalića, gotovo se je bila polakomila, te nije odbila ponude, samo nije znala, što će na to Ivula. Time je sama odavala misao, da nije u tim ponudama »stvar čista«. Da se to izvede, morala je Ivula izreći svoju. Oni, koji su je držali podlom prodanicom, koja je s lakomosti dala svoje poštenje na pazar, niesu ipak imali srca da joj što takva predlože.

Stari Šalić vjerovao je, da takovom ponudom čini dobro djelo, da će time obskrbiti jednu siromašnu obitelj, a da djevojka, ljubakajuć s Ivicom na drugo nije ni mislila, nego na to.

Jednog poslie podneva, i to baš osamnaestog decembra, bane k djevojci i k njezinoj majci rodjena joj tetka. Žena prostodušna, bez zlobe, jedina od svojte, koja se je dobro pazila sa Marom, pokle se je ova bila zaru-

čila za »vlaha« Grgu. Bila je izvanredno vesela, kao da nosi bogzna što u kuću.

— Bog ne zapušta nikada sirote, govorila je Dujka, Ivulina tetka. Eto kćerce, i tebi se pruža sreća na dlanu. Ovdje stara Mara izađje iz kuće po neki posao.

Dujka: Godine su gladne. Težko je živjeti i onomu, koji nešto ima, a kamo li da nije siroti...

Ivula digne glavu sa svojeg rada, što je držala na koljenima i pogleda u čudu svoju tetku.

Dujka: Eto zima je nastala, a nemaš čim se hraniti, a niko ne će da pomogne, četvero vas je u kući, a najam peti, nemaš odakle izbiti pare....

Ivula: A što mogu ja učiniti, moja tetko? Radim evo dan i noć, ne tražim ništa: vidiš me kakova sam, gotovo me je sram izići iz kuće.

— Zato sam ti došla javiti, da Bog ne ostavlja sirote. Ti jedina možeš spasiti od glada svoju obitelj, a i sreću naći. Čuj, ovo da niko ne znade, ni živa duša. Bila sam danas u Šalića, da nam uzajmi pedeset forinta, da kupimo kravu i preživimo ove zime. Uhvatio me je ljubezno za ruku, dao mi je bez pisma novce, pak mi reče: Čuj ti, Dujka. Ja bih te molio za jedan posao. Čuo sam, da u tvoje sestre vlada velika nevolja. Reci onoj njezinoj kćeri, da je ja žalim, a istodobno ljubim kao svoju kćer. Težko mi je, što ona pati. Ja sam joj spreman pomoći, dati joj sve ko i svojoj Flori, istu prčiju kao njoj: četrdeset tisuća, samo ako odbije od sebe Ivicu, ako ga povrati u obiteljski naručaj. Nije on jedini momak u gradu. Za te novce ona će naći sebi i ljepšega i pristalijega. Za to ne će niko znati, a i ne treba da znade. Ona je dužna pomoći svojoj majci i braći. Ako pak odbije, neka ne misli, da će ikada biti

ženom moga sina... Nije stara još ni svršila, a Ivula je briznula u plač. Ostavila je tetku samu, otišla u sobu, strovalila se na krevet, a suze joj udariše na oči.

Kad je pred večer došla malo k sebi ,tetka je bila još tu. Ivula ju odmjeri bolnim pogledom, te joj reče:

— Otidi, tetko i reci onom gospodinu, što te je poslao, da će primiti sutra od mene odgovor. Zahvali mu liepo na njegovoj brizi i »otčinskoj« ljubavi. S mojim odgovorom bit će zadovoljan.

— Tako, moja kćerce! Žensko ne smije imat srca. Srce valja stisnuti zubima, a stid staviti u torbu. Siromah valja da znade i tražiti, a kamoli ne primati, kad mu se nudi. Vjeruj mi, kćerce, daleko od gospode bit ćeš sretnija: nijesu oni za našu ruku...

— Sada dosta. Rekla sam ti sve. Presiječe i smota i udalji se.

Kad je stari Šalić čuo od Dujke, da će primiti pismeni odgovor od djevojke, da će ga taj odgovor zadovoljiti, gotovo se je bio pokajao, što je tako veliku ponudu učinio, a djevojka bi se bila valjda zadovoljila i sa dvije-tri tisuće forinti, te je smišljao, kako će sniziti svoju ponudu. Sutradan primi zbilja pismo od djevojke, ali ga je to pismo porazilo.

— Štovani gospodine! Djevojka nizka, siromašna roda ne prodaje svoja čuvstva za novac. To ostavlja kćerima obogaćenih gavana, koji sve mjere na tezulju forinata i cekina. Naša je baština poštenje i neokaljano ime. Pišite slobodno svomu sinu, a pisat ću mu i sama, da ga riešavam svih obveza prama meni, jer bi se stidila biti snahom čovjeka, koji je tako nizko pao, da trguje i ljudskim srcem. Zaklinjem Vam se neokaljanim prahom mojeg siromašnog oca, da bih voljela utopiti se, nego stupiti preko praga Vaše kuće, u kojoj vla-

daju tako pogana načela. Imadem pravo kao žena i djevojka, uvriedjena u svojem ponosu i u svojem poštenju prosvjedovati najsvečanije proti takovu postupku.»

Na ovakovu »drzovitost«, kojoj ne bijaše naviknuo, stari Šalić gotovo što ne svisnu od jada. Da mu je djevojka bila tu pod rukom, on bi je bio zadavio. Cieli dan bio je kao izvan sebe, nije primao nikoga, niti je htio što jesti niti piti. Nije znao, što da uradi. Eto ga poniženа od proste djevojčure! Pa njemu da piše onako bezobrazno! . . .

Sutradan, na veću svoju žalost, primi i sinovljev odgovor iz Pariza. Sada je gnjev prekipio, nije znao na kome da ga izkali, pa je gutao sve u sebi, dok nije osjetio neku neizrecivu slaboću i legao od »influence« u krevet.

Treći dan po Božiću bane u kuću Ivica, a da nije prije nijednim redkom javio svoj dolazak. Vješto je izpričao taj propust, kao što i odlazak iz Pariza očevom bolešću, za koju je doznao iz majčina pisma. Tim razjašnjenjem stari se je umirio, ali je osjetio prama sinu neku spontanu odvratnost, neko čuvstvo, koje nije mogao raztumačiti ni sam sebi.

Cieli grad čudio se je nenadanomu dolazku Šalićeva sina, dočim se je bilo razglasilo, da on ne će još dugo vremena u domovinu, pače da je zaboravio na liepu Ivulu. Parižkinje su je iztisnule iz njegova srca, i iz njegove pameti, a kad tamo — nije Ivica majku ni poljubio, a već je odtrčao k Ivuli.

Kakova su ovo gospoda! mišljahu neki, ništa im ne možeš vjerovati!

Ivula nije znala, da će banuti Ivica, inače bi ona bila učinila sve, da ga ne vidi, bila bi otišla makar k bratu u Slivno, ali došao je iznenada, banuo je u kuću, nije ga mogla otjerati. Kad ju je pogledao, nije mogla održati njegova pogleda, krv joj je uzkipila u žilama. Osjetila je, da ga neodoljivo ljubi. Mladić je stao pred nju niem, bez rieči, oči mu se svietljile od ganuća. Ona je uviek nepomično sjedila.

— Ivula! poče on, što mi zbilja ne ćeš ni ruke pružiti . . .?

Ona ustane, ne pogleda ga u lice, primi samo ponudjenu joj ruku. Nu onda kao da je električna struja prošla cielo njezino biće. Osjeti neku neizvjesnu želju.

On joj stisne živo malenu meku ručicu, pa ju privine na grudi, a ona mu se spusti kao bezsviestna u naručaj. Nasloni glavu na njegovo rame, a on joj utisne cjelov na čelo. Ona se kosne, digne glavu prema njemu, a on svoju pridigne . . . Dodirnuše se oči i oči . . . Ostadoše tako nekoliko časaka, a da nisu prozborili rieči. Neka opojnost obuzela im pamet, a bol zaokupila srce. Ipak ta im se bol činila ugodnom, sladkom . . .

Ona se trznu iz zagrljaja.

Ivica poče: Kako si mi, Ivulo, mogla napisati onakav list? Ti si predvidjala, da će me ganuti, pa si htjela da dodjem . . .

— Sve što sam rekla, ostaje. Ja se ne šalim. Molim Vas.

Zašto sada V a s?

— Ajde, molim te, nemoj me mučiti! Dovoljno sam izmučena. Ja ću sutra otići u Slivno. Znaš, što sam ti pisala. Zaboraviti nije moguće, ali je moguće pregorjeti. Ja pregaram: ako prebolim, dobro; ako ne prebolim, još bolje. Molim te, otidi.

— Ako si ti meni povratila rieč, nisam ja tebi. Mi smo si medjusobno dali vjeru — a medju sobom moramo ju i razstaviti . . .

— Ali ti ne možeš, ne smiješ održati svoje rieči.

— Ne mogu! Ne smijem! Zašto? To ćeš tek vidjeti, i to kroz kratko vrieme. Zašto ja

ne bih mogao? Valjda me držiš tako slabim! Zašto ne bih smio . . . ?

— Jer tvoji roditelji, tvoja braća toga ne će.

— Što oni ne će, to je meni deveta; ja nisam dužan obazirati se na njih u ovom poslu, a da ne postanem zločinac . . .

— Ali ja sam se zaklela, da ne ću biti tvoja.

— Pa što vriedi tvoja zakletva u ovom slučaju? Kad i komu? Zašto si se zaklela?

Ivula se je jedva dala sklonuti, da pripovieda Ivanu Šaliću o ponudama njegova otca i o njezinu odgovoru.

— Sad da pregorimo! zaključila je Ivula. Na taj priegor ja sam odavna pripravna. Čim sam počela misliti, shvatila sam svoju sudbinu: ja moram patiti. A ko ne pati na svietu? Društvene prilike zahtievaju od mene ovu žrtvu; ja ju rado prinašam, a i ti je prinesi za ljubav svojih roditelja i moju. Ja ne ću da budem klin u obiteljskom srcu. Kad mene nestane, vratit će se medju vas prvašnja ljubav. Promisli samo to: kad bi se mi uzeli proti volji tvojih, prije ili kasnije osjetio bi i ti, da čuvstva u tebi malakšu godinama, osjetio bi, da ti fali ono, čega ti ja ne mogu dati: udobnost života. Tad bi valjda u tvojem srcu niklo čuvstvo, koje bi me ponizilo, iz toga bi nikla nova nesreća: nesklad medju nama. Razaberi se, vrieme lieči svaku ranu . . .

On je slušao s početka biesan cielu povjest nizkog podmitanja, zatim je stao zapanjen na njezino umovanje:

— Ti, Ivulo, sudiš još hladnokrvnije od mojeg otca. Rekbi, da je u tebi nadvladao hladan razum, da u tebi nema više plamena. Ti me . . .

— Dosta, dragi! Slušaj ti mene. Tim ćeš dokazati najbolje, da me ljubiš. Roditeljska je kletva težka, nemoj da te zateče. Ti mene ne

smiješ uzeti proti otčevoj volji, jer bi to njega stajalo života, a onda si ti pred svojom savjesti otcoubica. S toga za sada prekinimo sve odnošaje, rastanimo se prijateljski. Meni nije ovdje obstanka. Ja se nadam, da će Matu premjestiti tamo na jug, pa ću otići s njime. Sada — zbogom!

Ivula je okrenula glavu prema prozoru. Oči su joj svietlile. Pokrila je lice rukama, da ne odade slaboću. Ivica je bio razdražen do skrajnosti. Htio je svaki čas izići, ali noge se niesu htjele maknuti, kao da su bile tu prikovane.

— Ja se ne mogu rastati tako! Ivula, gledaj, kako mi srce kuca, ne treba da ruku staviš na moje prsi; na, vidi se kako odskače, regbi da će izletjeti. Znaš koja je; ja ću pokušati sve, što je moguće, da ublažim otca. S toga ćemo još čekati koje vrieme ali, ako on ne htjede ni na liepe ni na ružne, da mi barem dozvoli — ne ću reći — blagoslovi, ovaj korak, ja ću ga učiniti proti njegovoj volji. Bog me zato ne može kazniti.

Ivula je još uviek krila rukama lice. Iznenada Ivica začu njezin duboki uzdah; njezino potajno jecanje gušilo se je u plaču.

I v i c a: Slušaj, draga! Te tvoje suze posvetile su već naš nerazrješivi vez. Ljubav ga je stvorila, ali ga borba i patnja učvršćava. Zbogom!

— Da, zbogom! Ne dolazi više . . .

— Do vidjenja. Ma otišla na kraj svieta, ja ću te naći. — Do vidjenja!

Ivičina je duša bila uzburkana kano more, kada nastane oluja u jeseni. Kad je pošao od djevojke, nije znao kuda bi. Srce mu je bilo razdraženo. Nastojao je da bude hladan, da se dade u razlog, ali nije se dalo. Tad je posumnjao i sam sebi, da nije valjda začaran, da ne vlada kakova vrhunaravna moć njegovim bićem: ta on je posve zatravljen . . . Na tu po-

misao s početka se nasmije, a pošto se pojavila opet, on ju stade tjerati kao djavolsku napast. U takovim mislima dodje do na obalu. Putem su ga ljudi gledali kao u čudu; jedva je makinalno ozdravljao na pozdrave, a nekima bi i to zaboravio.

Na obali nije bilo svieta, jer je već bilo dosta kasno, a zrak oštar; kao o Božiću. Zagleda se u odsjev zviezda, što su bljeskale u moru i u sjaj mjesečine. Tamo iz varoša čuo se je lavež pasa, a gradom zavladala tišina. Slabo svjetlo plina na obali jedva je rasvjetljivalo onaj široki prostor pred morem. Ivica oćuti, da ga bole noge, klecaju mu, kao da je išao pedeset kilometara, nešto ga muči niže koljena, pa i u bedrima. Dodje do na kraj obale, pa sjede na stup, za koji se brodovi vežu. Morski zrak silno mu prijao. Činilo mu se je, kao da je tu prostrt divan sag, izvezen zlatom, pa ga mami k sebi.

Kad je opet pošao, osjetio je još bol u nogama. Uputi se tromim korakom prama drugom kraju obale. Činilo mu se, da će svaki čas pasti, jedva se je držao na nogama. Glava ga silno zaboli. Kad je došao do sredine obale, opazi da je neko stao, kao da čeka.

— Ivica? to si ti? Jedva se vučeš? Kamo u ovu uru? upita ga začudjeno Rade Čojković.

— Rade! to si ti? Dobra večer! Jedva sam ti na nogama. Molim te otprati me do kuće, jer mi se čini da ću pasti . . .

Kad je Ivica pod Radovom rukom došao doma, podje odmah leći. Pozvaše liečnika, koji označi jaku groznicu.

X.

Nježna i neprestana briga majke i sestre uz živo otčevo zauzimanje, digli su Ivicu iza petnaest dana iz postelje ili kako su neki govorili iz groba. Ivica u vrieme oporavljenja, kad je promišljao na one sate težke nemoći, a za najteže on nije ni znao, gotovo je bio veseo što mu je Bog dao prigodu, da upozna nježnost, ljubav svojih u kući. Otca bi riedko vidjao, ali je zato on dolazio svaki čas pred njegovu sobu, da se obaviesti o razvoju nemoći. Kad je Ivica prviput izišao, osjetio se je slab i razdraživ. Liečnici su govorili, da mu ne podnosi ostati u gradu, da bi mu bilo najbolje otići nekamo, da se zabavi. Nu on je uviek dokazivao, da su poklade, pa da ne će uzmanjkati zabava ni u mjestu, a da se je svieta dosta nagledao. Nu znao je Ivica, a znali su i liečnici, da on boluje od rane, koju nije lako izliečiti, kojekakovim polumjerama. Da uzme Ivulu, otac nije htio ni čuti. Kad su mu se jednom usudili progovoriti neki Ivičini prijatelji, on je odrješito izjavio, da bi volio ga vidjeti mrtva na odru, nego da uzme onu . . . A niko nije imao srca, da mu to kaže. On se je još uviek nadao u otčinsku ljubav, koju je tako jasno upoznao za svoje bolesti.

Već je i zaboravio na bolest. Započelo doba javnih zabava. On kao član odbora »Čitaonice« dao se svom dušom u vrtlog zabava, kao da ništa drugo i nema na pameti. Ivule nema u gradu, ali zato se ipak oni vide svakih osam dana. Što je to njemu zaletiti se do nje u Slivno? Dvadeset i petog fabruara čitaonica je priredila prvi sjajni ples. Osim članova tu su bili pozvani najodličniji članovi družtva, koji niesu spadali u čitaoničare, a većina ih je bila protivnog političkog i narodnog mišljenja. Čim je započeo ples, pojavila se je u dvorani o ruci Ivice Šalića Ivula Lazić sva odjevena u svili. Čarna pojava zadivila je svakoga. Ali žamor se je širio od kruga do kruga, nu taj žamor nije do njih dopro. Cielu veče Ivica nije znao ni za koga, nego za svoju Ivulu: ni on ni

ona niesu plesali s drugim: uviek zajedno. Neki su se divili, neki sablažnjivali. Kako je mogla ta »vlahinja« pristupiti u tako odlično družtvo, pa još onako bezobrazno odjevena! A s kim je došla?

— S bratom, valjda...

— Ko ju je pozvao?

— Ta Ivica je član odbora.

— Baš krasan član odbora! Ostavlja odlične mlade gospodje i gospodjice, a on cielu večer samo s onom....

I zbilja neke su gospodje gotovo pobjesnile na Ivicu, te su zasnovale i osvetu. Pošao je glas, da ako se »vlahinji« ushtjedne plesati četvorku, nijedna ne smije biti njezin v i s—a—v i s: tako će dobiti lekciju, da se ne vuku medju pošten sviet ovakove... S njima neka se zabavljaju na samu...

Kad se je aranžirala četvorka i postavili se parovi, dama što je morala biti Ivulin v i s—a—v i s, vješto se je otela uz izliku, da ne pleše, tako i druga za njom, dok nije treća, Ivičina nevjesta Giorgina naglasila uzrok zašto ne pleše. Ivica nije znao od jada, što bi radio. Uhvati Ivulu pod ruku, pa izidje iz dvorane.

— To je tobožnji njihov odgoj. Ja sam slab, da im se inače osvetim, ali zato i ova im osveta ne će prijati. Sutra ćemo otići u župnika, da nas oglasi. Ja sam punoljetan, ko će mi zapovjedati!

— Neka laju, bezobraznici, govoraše Ivica, da utješi djevojku, što se je gušila u suzama.

Sutra dan je bila u kući silna galama. Poručio Ivica Giorgini, da je dostojna kći — svoga otca i svoje majke. Čudo, što izmedju braće s tog dogadjaja nije došlo do krvi. Stariji je valjda vješto izbjegavao mladjemu, te se za tri dana niesu ni vidjeli...

Petnaest dana zatim prosuo se je glas, da su se oglasili Ivula Lazić i Ivica Šalić. Neko-

liko dana prije, Ivičin otac bio je osobito ozbiljan sa sinom, nije govorio ni rieči, mrko ga gledao i nije odgovarao.

— Proći će i to, mišljaše Ivica, priznati će napokon gotov čin.

Nu kad je na dan napovjesti došao u b u r e a u, Ivica, a da zaista nije očekivao, nadje starijega brata na očevu mjestu. Ovaj ozbiljno, birokratičkim patosom javi Ivici:

— G o s p o d i n e Ivane, po nalogu šefa naše tvrtke, gospodina Ante Šalića javljam Vam da ste odpušteni iz naše službe.

To ponašanje izmamilo je mladiću na usne porugljiv posmjeh, te hladnokrvno odvrati:

— G o s p o d i n e, primam odpovjed, ali po zakonu mene pripada plaća za tri mjeseca, te Vas molim, da mi ju odmah izplatite.

— Moja vlast ne stiže tako daleko, ja drugih naloga nemam, nego da primim od Vas uredovne spise.

— Uredovne spise! Evo Vam ih.

Ivica ironično predade komad po komad riešenih i neriešenih spisa.

— A sada predajte vi meni moju plaću; ako ne ćete, ja ću tužiti tvrdku na sud.

— To možete slobodno. Dobro jutro, klanjam se!

Ivica je izišao iz ureda, a sve mu se je nešto maglilo pred očima. Bodrio je samoga sebe: ne predaj se, ustraj, drži čvrsto! Ako opaze, da ti je težko, oni će se veseliti, uživati će. Mjesto da otide kući, kako je zamislio, vrati se prije k Ivuli.

— Oh sad sam sretna! klikne ona, čim je čula, da su ga odpustili iz službe. Sada smo jednaki. Ne boj se zato, ne trebamo njihova kruha, sami ćemo ga zaslužiti. Bolje je dušmaninu robovati, nego li svomu.

— Ali ja mislim potjerati ih putem zakona! Što je moje po pravu, neka mi i dadu.

— Drugo je biti u pravu, a drugo je izvojštiti ga od onoga, koji te tlači. Pravo je ništa za slabijega . . . Ostavimo to. Vidiš, sada si mi tisuću puta draži. Više se veselim toj viesti, nego da sam tvoja.

I djevojka se zamisli. Nastane dugotrajni muk.

I v i c a: Sad si iznenada postala sjetnom. Što ti je?

— A eto čudno mi — odvrati djevojka — da te tjeraju tvoji vlastiti roditelji, kao stranca, sluškinju, gore . . . bez uzroka — a da si barem što skrivio! Da, skrivio si mnogo, što si ljubio mene, siromašnu, prostu djevojku »vlahinju«. To je zločin, koji se ne oprašta. Bilo ti je dozvoljeno samo šaliti se njome, pa je baciti na smetište ,kao izažet limun, ako si htio biti velikodušan, mogao si joj baciti šaku novaca, da njima pokrije djevojka svoj izgubljeni ponos. To si mogao učiniti. Niko ne bi imao prava, da te tada ukori, ili da ti išta spočitne. Djevojka sirota nema glasa . . . nema prava. Niesi htio, pa dobro, traži si kruha . . . otac ti ga ne da — oh, kako će ti biti težko! Niesi viko biedi i nevolji kao ja, Ivica, strah me je, da ćeš se kajati. Dovoljno mi je i ovo za dokaz, da si me iskreno, pošteno ljubio. Sad je dosta. Budi sretan u kući oca svoga. Razveseli tvoju dobru majku, ona će plakati, ona nije ničemu kriva . . . Ivica, nešto me peče u srcu, kao grizodušje . . . Nu valjda ja još sanjam! Je li ovo zbilja! . . . Ajde k majci, Ivica . . .

Ivica ju je samo slušao, a misli se rojile u njegovoj pameti.

I v i c a: Tako me liepo sokoliš! To je krasno! Odmah te spopala tuga. A šta će biti kasnije?

A Ivula ovi mu se oko vrata, pa ga stane cjelivati. Nu mladića popadoše u isti čas ozbiljne brige.

— Ja moram još danas naći tri stotine forinti. To nam je dovoljno za put do Trsta i za dva mjeseca hrane, uz to ću ja naći službu tamo . . . Ja se više ne vraćam ovamo . . .

— Nu moraš otići k majci; ona nije kriva: učini barem svoju dužnost.

— Imaš pravo, poslušat ću te.

Ivica umah krene k majci.

Gospodja Fortunato se je i nadala Ivici. Ona je doznala, što se je dogodilo jutros u uredu, otac ga je odpustio od službe. Čim ga je čula dolaziti, kradom se uvuče u njegovu sobu, pa kao da ga šapćuć moli, poče drhćućim glasom.

— Nemoj, sinko, da bude sablazni. Čula sam da ćeš tužiti otca; ne valja tako, otac ti je Zašto ga niesi slušao. Eto, hvala Bogu, stvar učinjena ne povraća se. Sada budi miran. Znam ja, tebi fali novaca, a treba ti. Ja nemam, znaš, od prištednje. Evo, ovo ti je sve moje bogatstvo: pedeset napoleona. Eto ti ih sinko, s božjim blagoslovom. I onoj tvojoj kučki bih poslala nešto, ali ne zaslužuje, unijela mi je rat u kuću, otela mi je sina. Proklete današnje djevojke . . .! Ajde, sinko daleko od nas, za koje vrieme, samo da ti otcu, ako je vidi, ne sune koja u glavu. Znaš da i obnoć o njoj govori: sve da je vještica, da te je učarala, da valja zvati popove.

Ivica je slušao, a uz to je počeo stavljati svoje stvari u sanduke, ne odgovarajući ni rieči.

— Slušaj, nastavi majka, ta ne ćeš ni danas ni sutra otići. Mislim, da ćete se prije vjenčati, a to ne možete do petka. Uh zlo Kobni dan, nemoj u petak — u subotu! Pa ne treba, da ti spremaš tvoje stvari, spremit ću ti

ih ja sama i sestra. Uz to možeš dolaziti i kući. Ako si otjeran od službe, niesi otjeran iz kuće.

— Kako ćeš, da se ja sretam s njima?

— Ne treba se sretati.

— Ne ću. Molim te, majko, spremi mi sve, što je moje u sanduk, pa mi pošalji u hotel, gdje ću odsjesti do subote, pa ću »Wurmbrandom« u Trst. Sada majko s bogom!...

Objesi se majci oko vrata. Dugo su stali zagrljeni. Debele suze ronile i njoj i njemu niz lice. Majci se je činilo, kao da joj srce nožima kidaju.

— Majko, nadam se da ne ćemo biti za dugo daleko. Sretan sam, što me ne prati tvoje prokletstvo. Ljubi me barem ti. Htjela se je i ova kušnja u mom životu. Eto, neka se vrši božja volja.

Suze su prekidale svaku rieč. On se je gušio u plaču.

— S bogom, mamo; Floru ću već vidjeti i kasnije. Ta ona može doći k meni u hotel. Prije odlazka nadam se, da ćemo se jošte vidjeti!

— S bogom!

*

U subotu ranim jutrom, u samostanskoj crkvi podalje od grada, gdje su se Ivica i Ivula toliko puta sastali na ljubavno ročište, obavilo se je crkveno vjenčanje, skromno po mladu redovniku, Ivičinu prijatelju iz mladih dana, u prisustvu dvaju svjedoka, doktora Castellia i Duje Zlatića pa Ivuline sestre Milice i brata Mate. Odatle krenuše mladenci, bez pratnje, na parobrod. Putem su im javili, da majka poručuje Ivici, nek bi došao kući prije odlazka, da se izljube, jer da ona ne može na parobrod.

— Ovo poručuju zato, da ne budu prisiljeni doći s tobom u doticaj, Ivulo, reče Ivica, ali im ne idem ni kući. Ženu ne ostavljam nikomu. Znaš, draga, da sam već ljubomoran — doda šaljivo...

Nu mlada žena dočeka ozbiljno:

— Ajde, molim te; ovo je prva moja molba, što ti upravljam kao žena, nemoj je odbiti. Pitaj oproštenje u tvoje majke, pozdravi je, pozdravi svakoga. Ako budeš sretan vidjeti otca, pozdravi i njega, ruku mu poljubi, pa neka te bije, otac je...

— Sve što god želiš, dušice.

Kad se je Ivica vratio na treći zvižduk k parobrodu, gdje ga je čekala žena obkoljena od svoje siromašne obitelji i dvaju Ivičinih prijatelja, još je bilo na mostu nešto izvjedljive svjetine. On si prokrči mahom put, izgrli se sa svakim, pa će veselo Ivuli...

— Pozdravio sam i »njega«...

— Što ti je rekao?

— Ništa, izljubio me je.

— Ni rieči?

— Ni slova.

— Ko zna, može se i umiriti.

— Ti ga, Ivulo, ne poznaš; ne će nikada. Kad me je ljubio, opazio sam mu žuti bljesak u oku.

Parobrod se je odtisnuo od kraja, valjalo je odzdravljati rupcima, te mladenci prekinuše razgovor.

Kad su bili daleko od kraja, sjeli su jedno uz drugo pa će Ivica:

— Evo nas u dvoje, ali pušteni svojim silama. Vidjet ćemo, kakova će biti ova borba.

— Vrlo laka, šapne mu Ivula na uho i poljubi ga kradomice.

XI.

Prošlo je već šest godina, a Ivica se osjeća sretnim u krugu svoje obitelji. Njegovoj ženi ne fali ništa, a njihov jedinac, Toni raste na radost roditelja. Nekoliko dana nakon Ivičina vjenčanja opaziše liečnici, da se je na starom Šaliću pojavila žutica. Liečilo ga sto liečnika, ali zaludu. Uzrok bolesti: srdžba. Napokon su ga poslali u Karlove Vari, gdje je zadobio vodenu bolest i nakon petnaest dana, što se je vratio u rodni kraj, legao je u grob.

Braća su javila brzojavno Ivici otčevu smrt, a on je banuo iz Trsta i jedva prispio na sprovod. Kad su otvorili oporuku staroga, nadjoše »čudnovatu« izjavu, da nema ništa svojega, sve što je imao, potrošio je na odgoj djece, a ono čim je živio, davno je bilo dvaju starijih sinova, kojima preporuča staricu majku.

Kad je za to doznao Ivica, stisnu ramena, pa reče ravnodušno:

— Hvala Bogu, ne ću poginuti od gladi. Eto im bogatstva . . .

Za mužem umre naskoro i gospodja Fortunata. Nu čim se je razboljela, Ivica dodje u rodni grad sa cielom obitelji, dobivši mjesto upravitelja filijalke austro-ugarske banke. Jutrom i večerom Ivula je dvorila svoju staru svekrvu, koja je u njoj našla požrtvovnost rodjene kćeri. U oporuci starica je ostavila dio svoga »ubožtva« i Ivici i malomu Tonči: nije htjela ucvieliti mladjega, kaošto ga je ucvielio otac.

Nad majčinim liesom Ivica zagrli ženu i sinčića si:

— Sad mi ne ostajete nego vi na zemlji, reče pa izadje iz majčine sobe.

Prolaze godine a Ivica svake nedjelje išeta se svojom obitelji do groblja, da položi cviet i izreče molitvu na grobu svojih pokojnika. Kad

su se jednom pred večer vraćali kući, začuše za sobom štropot kočije.

— Tonči! Tonči! Ovamo, satrt će te kočija zaviče Ivula, a mali se zatrči do majke, kad kraj njih projuri kočija a iz nje se začu grohotan smieh.

Ivičina braća vraćala se s izleta u neku plemićku vilu. Taj njihov smieh, dobačen iz sjajnih kočija skromnoj bratovljevoj obitelji, što se je pješke vraćala sa groblja, bio je očit izaziv ili poruga, prostački upravljena na vlastitu krv.

Ivula uhvati maloga za ručicu, pa se stisne bolje uz svoga muža, pogledavši ga izrazito u oči. On se nasmjehne, te će zvonkim glasom prave ljubavi:

— Valjda misliš, da su sretniji od nas? . . .

